

ISSN 1987-6890

გვერდობა

EKONOMISTI

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი

International Scientific - Analytical Journal

1

2 0 1 0

UDC33

ე-49

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

იანვარი
თებერვალი

1

2010

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბუსაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები:
ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაბაძე, ლეო ჩიქავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიუშვილი, როზიტა ასათიანი, კლიმენტი არელაშვილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერულავა, ვახტანგ ბურღული, მიხეილ თოქმაზიშვილი, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, იაკობ მესხია, ელგუჯა მემვაბიშვილი, ბიორბი პაპავა, შუანგი სამაღაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, მიხეილ ჯიბუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული არევაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ გველესიანი, ლინა დათუნაშვილი, ლია თოთლაძე (პასუხისმგებელი მდივანი), ეთერ კაკულია, ნახორა კაკულია, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, ნოდარ ხაღური, მამუკა ხუციკვაძე (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი, ელენე ხარაბაძე.

უცხოელი წევრები:

ანა ახვლედიანი (დიდი ბრიტანეთი, პასუხისმგებელი მდივანი უცხოეთში), ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), ღვით კურტანიძე (აშშ, მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ანტანას მასტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკიტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პატრიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი ჰერმანი (პოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

თბილისი

Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMISTI

International Scientific-analytical Journal
Published from January 2009

January
February

1

2010

Editor-in-chief

Ramaz Abesadze

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Mikhail Jibuti, Temur Kandelaki, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mekvabishvili, Giorgi Papava, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Elene Kharabadze, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), Lia Totladze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Anna Akhvlediani (Great Britain, executive secretary abroad), Eldar Ismailov (Azerbaijan), David Kurtanidze (USA, deputy editor-in-chief abroad), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slavomir Patritski (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ ე მ ი

რედაქტორისაბან	5
დემობრაფია	
<i>ლელ ჩიქავა, ჯამლეტ ჯანჯღავა</i> – მწვავე დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში და მისი ნორმალიზების ღონისძიებათა სისტემა	9
ცენტრალური კავკასიის ეკონომიკა	
<i>Эльдар Исмаилов</i> – О соотношении процессов глобализации и регионализации на центральном кавказе	16
გლობალური ფინანსური კრიზისი	
<i>Davit Aptsiauri</i> – An Impact of the Global Financial Crisis of 2008-2009 on the US Economy (Some basic Trends, Statistical facts and Observations)	24
შრომითი რესურსების მართვა	
<i>ნინო აბესაძე</i> – დასაქმების გენდერული ასპექტები საქართველოში	29
<i>დარეჯან საბაშვილი</i> – შრომითი რესურსების მართვის ზოგიერთი საკითხი	33
მიკროეკონომიკა	
<i>A. B. Матвоян</i> – Балансовая модель финансовой устойчивости предприятия	36
<i>A. B. Матвоян</i> – Проблема финансовой устойчивости и стабилизации предприятия	42
აუდიტი	
<i>ნუგზარ ცომია</i> – აუდიტორული შემოწმების მეთოდის სრულყოფის საკითხები	47
ეკონომიკური თეორია	
<i>მურმან კვარაცხელია</i> – ილია ჭავჭავაძე და ივანე ჯავახიშვილი ეროვნული ეკონომიკის ფორმირების ზოგიერთი თავისებურების შესახებ	50
<i>Анзор Кураташвили</i> – Правовые пути и механизмы решения проблем социально ориентированной рыночной экономики в условиях плюралистического общества	59
<i>ნინო კურატაშვილი</i> – სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა და მისი მნიშვნელობა ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების პირობებში	63
ეკონომიკური სტატისტიკა	
<i>დავით კბილაძე, ნინო აბესაძე</i> – ბიზნესინფორმაციის საიმედოობა და მისი ხარისხის გაზომვის სტატისტიკური მეთოდები	67
მნიშვნელოვანი მონობრაფია	80
ინფორმაცია	82

C O N T E N T S

FROM EDITOR-IN-CHIEF	5
DEMOGRAPHY	
<i>Leo Chikava, Jamlet Janjghava</i> – Keen Demographic situation in Georgia and Measurement System of their Normalization	9
CENTRAL CAUCASIAN ECONOMICS	
<i>Eldar Ismailov</i> – On Correlation of Processes of Globalization and Regionalization in the Central Caucasus	16
GLOBAL FINANCIAL CRISIS	
<i>Davit Aptsiauri</i> – An Impact of the Global Financial Crisis of 2008-2009 on the US Economy (Some basic Trends, Statistical facts and Observations)	24
LABOUR RESOURCE MANAGEMENT	
<i>Nino Abesadze</i> – Gender Aspects of Employment in Georgia	29
<i>Darejan Sabashvili</i> – Some Issues of Labor Resource management	33
MICROECONOMICS	
<i>A. B. Matevosjan</i> – Balance Model of Financial Stability of Enterprise	36
<i>A. B. Matevosjan</i> – Problems of financial steadiness and stabilization of enterprise	42
AUDIT	
<i>Nugzar Tsomaia</i> – The improvement questions of the audit	47
ECONOMIC THEORY	
<i>Murman Kvaratskhelia</i> – Ilia Chavchavadze and Ivane Javakhishvili on Some Peculiarities of National Economy Formation	50
<i>Anzor Kuratashvili</i> – Legal Ways and Mechanisms of the Decision of Problems Socially Oriented Market Economy in the Conditions of the Pluralistic Society	59
<i>Nino Kuratashvili</i> – The Social-Economic Policy of the State and its Value in the Conditions of Formation Civilized market Relations	63
ECONOMIC STATISTICS	
<i>David Kbiladze, Nino Abesadze</i> – Business-information Reliability and Statistic Methods of Measuring its Quality	67
SIGNIFICANT MONOGRAPH	80
INFORMATION	82

რედაქტორისაბან

2009 წელს გაწეული მუშაობის შედეგების შესახებ

ერთი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც გამოვიდა ჟურნალ "ეკონომისტის" პირველი ნომერი. თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ მან შეასრულა ის დანიშნულება, რასაც მას უყენებდა ინსტიტუტის კოლექტივი და ჟურნალის სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია. ეკონომისტთა სამეცნიერო და პრაქტიკული სფეროს წარმომადგენელთა მიერ იგი აღიარებულ იქნა, როგორც ერთ-ერთი მოწინავე სამეცნიერო-ანალიტიკური გამოცემა. ჟურნალ "ეკონომისტის" ფურცლებზე დაიბეჭდა არაერთი საინტერესო ნაშრომი, მისმა არსებობამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ეკონომიკური მეცნიერების, ჩვენი ინსტიტუტის, როგორც სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულების, პოპულარიზაციის საქმეში. მან უკვე დაიმსახურა, იყოს ღირსეული მემკვიდრე საქართველოს დამოუკიდებლობის წლებში დაარსებული ჟურნალ "ეკონომისტისა" (1918) და აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის ინიციატივით დაფუძნებული ჟურნალ "საქართველოს ეკონომისტისა" (1958).

2009 წელი ჩვენი კოლექტივისათვის საიუბილეო წელი იყო. აღინიშნა ინსტიტუტის დაარსების 65 წლისთავი. ამ თარიღს ინსტიტუტმა არაერთი ღონისძიება მიუძღვნა და საქმიანობა წარმატებით დაასრულა. ინსტიტუტში სამეცნიერო-კვლევითი და ორგანიზაციული საქმიანობა ხორციელდებოდა ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების შესაბამისად და მიმართული იყო საქართველოში საბაზრო ურთიერთობების განმტკიცების გზებისა და მეთოდების ძიებისაკენ.

საანგარიშგებო პერიოდში სამეცნიერო პროგრამის – **"პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში უმუშევრობის დონის შემცირების ეკონომიკური მექანიზმის შემუშავება და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის მიმართულებებისა და გზების განსაზღვრა საქართველოში"** (კოორდინატორი, ემდ, პროფ. რამაზ აბესაძე) – შესაბამისად მუშაობა მიმდინარეობდა 9 სამეცნიერო პრობლემაზე:

1. უმუშევრობის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების სრულყოფა პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის დროს (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ეკონომიკური თეორიის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფ. **ალფრედ კურატაშვილი**);
2. უმუშევრობის დონის შემცირების სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმის სრულყოფა (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მაკროეკონომიკის განყოფილების გამგე, ემკ **ნანული არევაძე**);
3. მეწარმეობის განვითარებისა და რეგიონული ფაქტორების გავლენა უმუშევრობის დონის შემცირებაზე (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მეწარმეობის განვითარებისა და რეგიონული ეკონომიკის განყოფილების გამგე, ემდ **ვახტანგ ბურდული**);
4. ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების გავლენა უმუშევრობის დონის შემცირებაზე (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ბიზნესის პრობლემათა კვლევის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფ. **გიორგი ბერუღავა**);
5. ინოვაციების როლი უმუშევრობის დონის შემცირებაში (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ინოვაციებისა და საერთაშორისო კონკურენციის განყოფილების გამგე, ემკ **იზა ნათელაური**, თანახელმძღვანელი ემკ **ეთერ კაკულია**);
6. საბაზრო კონკურენციის გაძლიერების როლი უმუშევრობის დონის შემცირებაში (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ინოვაციებისა და საერთაშორისო კონკურენციის განყოფილების გამგე, ემკ **იზა ნათელაური**, თანახელმძღვანელი ემკ **ნაზირა კაკულია**);

7. უმუშევრობის დონის შემცირების ძირითადი მიმართულებები საჯარო სექტორში (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის საჯარო ეკონომიკის განყოფილების გამგე, ემკ **თვა ლაზარაშვილი**);
8. დამოკიდებულება მდგრად ეკონომიკურ განვითარებასა და უმუშევრობის დონეს შორის (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების განყოფილების გამგე, ემკ **მამუკა ხუსკივაძე**);
9. უმუშევრობის დონის შემცირების თავისებურებები და ძირითადი მიმართულებები სოფლად (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მეწარმეობის განვითარებისა და რეგიონული ეკონომიკის განყოფილების გამგე, ემდ **ვახტანგ ბურღული**, აგრარულ პრობლემათა ლაბორატორიის გამგე, ემკ **თენგიზ ქავთარაძე**).

პროგრამის განხორციელების ძირითადი სამეცნიერო შედეგები მოკლედ შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოვაყალიბოთ:

- შემოთავაზებულია უმუშევრობის დონის შემცირების საფუძვლების სრულყოფის ზოგიერთი თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომა, კერძოდ, საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივი სისტემის სოციალური მიზნობრივი ფუნქციის გაძლიერებისა და მისი ინტელექტუალური ბაზისის სრულყოფის, ხალხის ინტერესების უზენაესობის განხორციელების აუცილებლობა და სხვ;
- თანამედროვე მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გენეზისის შესწავლის საფუძველზე დადგენილია უმუშევრობის დონეზე აღნიშნული კრიზისის გავლენის თავისებურებები და შემოთავაზებულია კრიზისის შენელებისა და უმუშევრობის დონის შემცირების ღონისძიებები;
- შემოთავაზებულია ისეთ ტერმინთა ახალი დეფინიციები, როგორცაა: უმუშევარი; ეკონომიკური და არაეკონომიკური მოსახლეობა; ეკონომიკურად პასიური და ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა; უმუშევრობის დონე და უმუშევრობის ბუნებრივი დონე; უმუშევრობის დანაკარგები;
- დაზუსტებულია კავშირი ეკონომიკურ ზრდასა და უმუშევრობის დონეს შორის, გამოთქმულია მოსაზრებები უმუშევრობის აღრიცხვასთან დაკავშირებული სირთულეების დასაძლევად;
- დაზუსტებულია უმუშევრობის სახეები და განსაზღვრულია უმუშევრობის გამომწვევი მიზეზები საქართველოში.
- ნაჩვენებია, რომ ფინანსური კრიზისის პირობებში ეკონომიკის ზომბირების საშიშროება განსაკუთრებით ემუქრება პოსტკომუნისტურ ქვეყნებს, რადგან ამ შემთხვევაში ნეკროეკონომიკის ზომბირებაც მოხდება, რაც პოსტკრიზისულ პერიოდში მნიშვნელოვანწილად გაართულებს ამ ქვეყნების ეკონომიკის გაჯანსაღების პროცესს.
- შემოთავაზებულია უმუშევრობით გამოწვეული ნეგატიური ეკონომიკური შედეგების აღმოფხვრის გზები საქართველოში.
- დადგენილია ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების უმუშევრობის დონის შემცირებაზე გავლენის თეორიული ასპექტები. გამოვლენილია საქართველოში ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების ხელის შემშლელი ორი დიდი ფაქტორი – **საბაზრო** ნაკლოვანებები და **სახელისუფლო** ნაკლოვანებები, დახასიათებულია თითოეული ეს ფაქტორი და დასახულია ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების გზები;
- შემოთავაზებულია საქართველოს რეალურ და მომსახურების სექტორში ინოვაციების განხორციელების ძირითადი მიმართულებები, რომელთაც მოჰყვება უმუშევრობის დონის შემცირება ქვეყანაში.
- შემოთავაზებულია საქართველოს ეკონომიკაში კონკურენტული გარემოს გაძლიერებისა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ძირითადი მიმართულებები უმუშევრობის შემცირებასთან კონტექსტში.

- შემუშავებულია ეკონომიკის განვითარების კოორდინაციის მექანიზმის სრულყოფის კონტურები იმ ძირითადი პირდაპირი და არაპირდაპირი და, ასევე, საერთო და სპეციალური ინსტრუმენტების გამოყოფით, რომლებიც ხელს უწყობენ უმუშევრობის დონის შემცირებას;
- გამოვლენილია საქართველოს ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორში არსებული რეზერვები, რომელიც მიმართულია უმუშევრობის დონის შემცირებისაკენ;
- დადგენილია მდგრად ეკონომიკურ განვითარებასა და უმუშევრობის დონის შემცირებას შორის კავშირი;
- შემოთავაზებულია სოფლად უმუშევართა აღრიცხვის მეთოდის სრულყოფის წინადადებები და საქართველოს სასოფლო წარმოებაში ნაწილობრივი და ფარული უმუშევრობის შემცირების მიმართულებები და გზები.

ინსტიტუტის თანამშრომლების მიერ საანგარიშგებო პერიოდში სულ გამოქვეყნდა 13 მონოგრაფია (2 საზღვარგარეთ), 137 სამეცნიერო სტატია (მათ შორის საზღვარგარეთ – 20, იმპაქტ ფაქტორის მქონე ჟურნალებში – 4 (ავტორი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ემდ, პროფ. **ვლადიმერ პაპავა**), საერთაშორისო კონფერენციათა მასალების კრებულებში – 20, ადგილობრივი კონფერენციების მასალათა კრებულებში – 32).

აღნიშნულ წელს გამოიცა **“პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებულის”** მეორე ტომი, ასევე, ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებული, **ინსტიტუტის 65-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული.**

2009 წელს ინსტიტუტის მეცნიერთანამშრომლები მონაწილეობდნენ 4 სამეცნიერო გრანტში (მათ შორის რუსთაველის ფონდის 1 და უცხოეთის 3 გრანტში).

გამოქვეყნდა 120-ზე მეტი საგაზეთო სტატია და ინტერვიუ;

დაარსდა **აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის სახელობის კაბინეტი;**

მუშაობა დაიწყო ინსტიტუტთან არსებულმა **სადისკუსიო დარბაზმა** (მოხდა ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერთანამშრომლის, ემდ, პროფ. **გიორგი პაპავას** მონოგრაფიის – “**Методология познания качеств реальных смешанной рыночной экономики и паралогизмы**” განხილვა);

ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭომ (თავმჯდომარე პროფ. **თინა ჩხეიძე**, მოადგილეები: ემკ **ნანა ბიბილაშვილი**, ემკ **თეა ლაზარაშვილი**, სწავლული მდივანი ემკ **ლინა დათუნაშვილი**) ჩაატარა ინსტიტუტის სამეცნიერო ერთეულთა ხელმძღვანელების არჩევნები. საბჭოს სხდომებზე განიხილებოდა ინსტიტუტის ყველა მნიშვნელოვანი პრობლემა, მოსმენილ იქნა 6 სამეცნიერო მოხსენება და სხვ.

ღირექციის მიერ შექმნილმა კომისიამ (ემდ, პროფ. **იური ანანიაშვილი** (თავმჯდომარე), **ზურაბ წერეთელი** (პასუხისმგებელი პირი, ინსტიტუტის ღირექტორის მოადგილე), ემდ, პროფ. **კლიმენტი აჩელაშვილი**, ემდ, პროფ. **თეიმურაზ ბერიძე**, ემდ, პროფ. **იაკობ მესხია**, ემდ, პროფ. **ელგუჯა მექვაბიშვილი**, აკადემიური დოქტორი **მარინა მუჩიაშვილი**) ჩაატარა ინსტიტუტის კონკურსი სამეცნიერო თანამდებობების დასაკავებლად.

ნაყოფიერ საქმიანობას ეწეოდნენ “ინფორმაციისა და ეკონომიკური ანალიზის” (ემკ **ნანა ბიბილაშვილი**), “პერსონალის მართვის” (თეა **შონია**) და “საზოგადოებასთან ურთიერთობებისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის” (თეა **გაბელაია**) სამსახურები, ინსტიტუტის გამომცემლობა (ხელმძღვანელი **ნატო ჩხაიძე-აბესაძე**, მთავარი რედაქტორი **სესილი ხანჯალაძე**) და ბიბლიოთეკა (**ელენე დათუკიშვილი**). ფუნქციონირება დაიწყო “სასწავლო და საკონსულტაციო-საექსპერტო ცენტრმა”.

აქტიურ საქმიანობას ეწეოდა ინსტიტუტის ბუღალტერია (**მაია ჭინჭარაული**), კანცელარია (**ეთერი ჯაბანაშვილი**), “სამეურნეო, სარემონტო-საექსპლუატაციო და დაცვის სამსახური” (**თამაზ გველესიანი**).

ინსტიტუტი აგრძელებდა სამეცნიერო კავშირებს საზღვარგარეთისა და საქართველოს სხვადასხვა სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებასთან;

2010 წელიც ინსტიტუტისათვის საიუბილეოა – სრულდება ინსტიტუტის დამაარსებლის, აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის დაბადებიდან 105 წლისთავი. ამ თარიღს მიეძღვნება მრავალი ღონისძიება, მათ შორის, **საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია** და ინსტიტუტის ღირეპქციისა და სამეცნიერო საბჭოს ერთობლივი **საიუბილეო სხდომა**.

განსაკუთრებით გამოვყოფთ იმ ფაქტს, რომ ინსტიტუტში დაიწყო მუშაობა **“დიდი ქართული ეკონომიკური ენციკლოპედიის”** მოსამზადებლად და გამოსაცემად. დაარსდა შესაბამისი მთავარი რედაქცია (მთავარი რედაქტორი, ემდ, პროფ. **რამაზ აბესაძე**) და დარგობრივი რედაქციები. გამოვთქვამ ღრმა რწმენას, რომ ინსტიტუტის კოლექტივი, საქართველოს მეცნიერ-ეკონომისტებსა და ბიზნესმენებთან ერთად, თავს გაართმევს ამ მნიშვნელოვანი ეროვნული საქმის განხორციელებას.

დასასრულ, მინდა მადლობა გადავუხადო ყველას, ვინც მონაწილეობს იღებდა და იღებს ჩვენი ინსტიტუტის საქმიანობაში, განსაკუთრებით მათ, ვინც ჩვენი თანამშრომელი არ არის, მაგრამ თავიანთი თანადგომით მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ინსტიტუტის მიღწევებში. გვწამს, რომ ჩვენი ქვეყნის ეკონომისტთა ერთიანი ძალისხმევით მრავალი მნიშვნელოვანი საქმე გაკეთდება.

რამაზ აბესაძე

დემოგრაფია

ლეო ჩიქავა

*საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა
აკადემიის პრეზიდენტი, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე,
ემდ., პროფესორი
ჯამლეტ ჯანჯღავა
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი*

**მწვანე დემოგრაფიული ვითარება საქართველოში და
მისი ნორმალიზების ღონისძიებათა სისტემა**

დემოგრაფიული ვითარება ჩვენს ქვეყანაში დიდი ხანია, რაც უარესდებოდა, მაგრამ აშკარა კრიზისში იგი გასული საუკუნის 90-იანი წლების არაორდინარულ გარემოებათა კვალობაზე გადაიზარდა. 1960-2009 წლებში [1] შობადობის ჯამური კოეფიციენტი 2-ჯერ, ხოლო ზოგადი კოეფიციენტი 2,2-ჯერ შემცირდა. XX საუკუნის 60-იან წლებში საქართველოში ყოველწლიურად საშუალოდ 100 ათასზე მეტი ბავშვი იბადებოდა, ამჟამად კი 50 ათასზე ნაკლები იბადება. მწვავედ დგას არა მარტო მესამე და მომდევნო, არამედ მეორე შვილის გაჩენის პრობლემაც. არცთუ იშვიათად, მეტწილად დევნილთა და ლტოლვილთა შორის, განუსაზღვრელი ვადით ხდება გადავადება თვით პირველი შვილის გაჩენისა და შეუღლების აქტისაც კი. დაბადებულ ბავშვთა 87,5 პროცენტი [2,6] პირველ და მეორე შვილზე მოდის, რაც მცირეშვილიანობის მომრავლებაზე მიგვანიშნებს. ფერტილური ასაკის მოსახლეობის 25 პროცენტი დაუქორწინებელია, ხოლო 10 პროცენტი – ქვრივი.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა ასეთ სურათს იძლევა: დეპოპულაციას, ანუ მოსახლეობის ბუნებრივ აბსოლუტურ კლებას აქვს ადგილი ქვეყნის ქართული ეთნოსით კომპაქტურად დასახლებულ ყველა რეგიონში (თბილისი, რაჭა-ლეჩხუმი, იმერეთი, გურია, სამეგრელო, კახეთი, შიდა ქართლი, მცხეთა-მთიანეთი), გარდა აჭარისა, რომელშიც რელიგიური ფაქტორის გავლენით რამდენადმე განსხვავებულ მდგომარეობაა. მოსახლეობის ბუნებრივი მატების საქართველოზე უფრო დაბალი მაჩვენებელი მთელი აზიის კონტინენტზე მხოლოდ იაპონიას აქვს.

დემოგრაფიულია მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურა. 15 წლამდელი ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წონა 17,1 პროცენტს შეადგენს, ხოლო 65 წლის და უხუცესი ასაკის მოსახლეობისა 15 პროცენტს აღემატება, მაშინ როდესაც, გაეროს ექსპერტთა კლასიფიკაციით, დემოგრაფიული სიბერის ზღვრად 7 პროცენტი ითვლება. პროგნოზული გათვლებით, დემოგრაფიული დაბერების მაჩვენებელი 2050 წლისთვის გაორმაგდება, რაც ვითარებას კიდევ უფრო დაძაბავს.

დემოგრაფიული კრიზისის ნეგატიურ სოციალურ-ეკონომიკურ შედეგებს შორის აღსანიშნავია:

1. მომავალში (თუმცა შორეულ პერსპექტივაში) ქვეყნის გენოფონდის გადაშენების რეალური საშიშროება. მსოფლიოს მოსახლეობის ბიუროს (ვაშინგტონი) პროგნოზული გათვლებით, საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა, 1989 წლის შესაბამის მაჩვენებელთან შედარებით, თითქმის 2 მილიონი კაცით შემცირდება და 3,5 მილიონამდე ჩამოვა. შემცირების ამაზე ოდნავ გადაამეტებული ტემპები ნავარაუდებია მხოლოდ იაპონიასა და მოლდოვაში;

2. სამხრეთ კავკასიის მოსახლეობაში საქართველოს მოსახლეობის (ძირითადად ქართველების) ხვედრითი წონის მკვეთრად შემცირება. იმის გამო, რომ 2009-2050 წლებში საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა 24 პუნქტით შემცირდება, ხოლო სომხეთის 6,5 პროცენტით და აზერბაიჯანის 31,8 პროცენტით გაიზრდება, აზერბაიჯანის ხვედრითი წონა მიაღწევს 63 პროცენტს, სომხეთის – თითქმის უცვლელი დარჩება, საქართველოს კი დაიკლებს 19 პროცენტამდე, მაშინ როდესაც ეს სტრუქტურა 1960 წელს ასეთნაირად გამოიყურებოდა: აზერბაიჯანი – 39,2, სომხეთი – 18,6, საქართველო – 42,2, ე.ი. საქართველოს ხვედრითი წონა შემცირდება 23,2 პროცენტული პუნქტით;
3. თუ მხედველობაში არ მივიღებთ გარემომგარაციულ პროცესს, შორეულ პერსპექტივაში საქართველოს ავტოქტონურ (ქართულ) ეთნოსს თავისივე ისტორიული სამშობლოს მოსახლეობის რიცხოვნობაში ხვედრითი წონის მკვეთრად შემცირების საშიშროებას უქმნის, მთელ რიგ არააბორიგენ ეთნოსებთან შედარებით, მისი დაბალი დემოგრაფიული ქცევა. ასე მაგალითად, 2005 წ. მონაცემებით, საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები ეთნოსებიდან, ყოველ 10 ათას კაცზე გაანგარიშებით, ქართველებს აკლდებათ 3, ხოლო აზერბაიჯანელებს ემატებათ 117 და ქურთებს – 179 [2, გვ. 231] ადამიანი, რაც, რელიგიურ ფაქტორთან ერთად, ძირითადად, მოსახლეობის აღწარმოების თანამედროვე ტიპზე ქართული ეთნოსის უფრო ადრეულ ეტაპზე გადასვლითა და ბავშვთა შობის შიგა ოჯახური რეგულირებით აიხსნება;
4. მოსახლეობის ასაკობრივი და სქესობრივი სტრუქტურის დეფორმაცია, რომელიც მნიშვნელოვანწილად აპირობებს როგორც შრომით რესურსებზე მოთხოვნასა და მათ ფაქტობრივ მიწოდებას, ისე საქორწინო სუბიექტთა შორის დისბალანსს;
5. მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურის დეფორმაციასთან დაკავშირებით, შრომისუნარიანთა (მათ შორის და განსაკუთრებით ფაქტობრივად მომუშავეთა) სოციალურ-დემოგრაფიული და ეკონომიკური დატვირთვის მკვეთრად ამადლება, რაც თაობათა შორის დაპირისპირების საფუძველს ქმნის;
6. შრომისუნარიან ასაკში მოკვდაობისა და გარე მიგრაციის ინტენსიური ზრდის გამო ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის არასრულად გამოყენება და უწარმოებელი მთლიანი შიგა პროდუქტის ოდენობის გადიდება.

ესოდენ რთული დემოგრაფიული ვითარების არსებობის მიუხედავად, ჩვენს ქვეყანაში არა მარტო არ ტარდება, რეგიონულ თავისებურებათა გათვალისწინებით, მეცნიერულად დასაბუთებული სახელმწიფო დემოგრაფიული პოლიტიკა, არამედ რიგიანად მოფიქრებულიც არ არის. ჩვენ შორს ვართ იმ აზრისაგან, რომ დემოგრაფიულ პოლიტიკას, როგორი მასშტაბური და სისტემური ხასიათისაც უნდა იყოს იგი, შეუძლია კარდინალურად შეცვალოს დემოგრაფიული განვითარების ტენდენციები და 180°-ით შემობრუნოს ის პოზიტიური მიმართულებით, მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ მეცნიერულად დასაბუთებული პოლიტიკის დროული და გონივრული გატარებითა და მართვის სრულყოფილი მექანიზმის გამოყენებით, გარკვეულწილად შეიძლება დემოგრაფიული კრიზისის გაღრმავების შეჩერება და არსებული სიტუაციის რამდენადმე ნორმალიზება, რასაც ადასტურებს მსოფლიოს ბევრი ქვეყნის პრაქტიკა.

საქართველოში დემოგრაფიული ვითარებისა და ანალოგიურ მდგომარეობაში მყოფი სხვა ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, მიზანშეწონი-

ლად მიგვანინა ყურადღების გამახვილება იმ ღონისძიებებზე, რომელთაც ძალუძთ მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა ამ კეთილშობილური მიზნის ხორც-შესხმაში. მხედველობაში გვაქვს ხელისუფლების ძალისხმევის წარმართვა სამი ძირითადი მიმართულებით [3, გვ. 514-523]:

1. ოჯახში ოპტიმალური ოდენობით ბავშვთა ყოლის მოთხოვნების ფორმირება და შესაბამისი რეპროდუქტიული განწყობისა და ქცევის ჩამოყალიბება. ეს შობადობის ოპტიმიზაციის ყველაზე ეფექტიანი მიმართულებაა, მაგრამ შედეგი შედარებით მოგვიანებით იჩენს თავს.

ამისათვის მიზანშეწონილია ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების, საშუალო სპეციალური და უმაღლესი სასწავლებლების სასწავლო პროგრამებში დემოგრაფიული პროფილის დისციპლინის (მაგალითად, „დემოგრაფიის საფუძვლების“) და კარგად შერჩეული დიდაქტიკური მასალების შეტანა, რომელიც ხელს შეუწყობს მოსწავლე ახალგაზრობაში შვილთა სასურველი რაოდენობის ფორმირებას და ამ მიმართულებით დადებითი რეპროდუქტიული განწყობის ჩამოყალიბებას. სასარგებლო ღონისძიებად უნდა იქნეს მიჩნეული, აგრეთვე, რადიო და ტელეგადაცემებში, ინტერნეტში, კინოფილმებში, თეატრალურ დადგმებში, რეკლამებში, მხატვრულ და სპეციალურ ლიტერატურაში, პერიოდულ პრესაში, მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებებში ამ პრობლემისადმი მიძღვნილი თემატიკის წინა პლანზე წამოწევა;

2. ბავშვთა ყოლის ჩამოყალიბებული მოთხოვნების – შვილთა სასურველი რაოდენობის პრაქტიკული რეალიზაცია. ეს არანაკლებ რთული პრობლემაა, რამდენადაც ოჯახში შვილთა ფაქტობრივად არსებული და რეალურად მოსალოდნელი საშუალო რაოდენობა სულ უფრო მკვეთრად ჩამორჩება მათ სასურველ რაოდენობას (მიუხედავად ამ უკანასკნელის შემცირების ტენდენციისა).

იმ კონკრეტულ ღონისძიებათა შორის, რომელთაც ძალუძთ ოჯახში შვილთა ფაქტობრივად არსებული და რეალურად მოსალოდნელი რიცხოვნობის სასურველ რაოდენობასთან მიახლოება, აღსანიშნავია:

– მოსახლეობის რიცხოვნობის გადიდების მატერიალური სტიმულირება, რომელშიც, უწინარეს ყოვლისა, შობადობის გაზრდისთვის სახელმწიფოს მხრივ ერთჯერადი და ყოველთვიური ფულადი დახმარების დაწესება იგულისხმება. თუმცა, მატერიალურ სტიმულირებამდე, აუცილებელია, ყველგან და ყოველთვის დავიცვათ პრინციპი: „შვილის შექმნით გამოწვეულმა ხარჯებმა არ უნდა შეამციროს შემოსავალი ოჯახის თითოეულ წევრზე გაანგარიშებით“. ასეთი შედეგის მისაღწევად საჭიროა, დახმარების თანხა შეესაბამებოდეს ახალშობილის შენახვის ხარჯებს. მაგრამ ეს იქნება ქვედა ზღვარი. ამის შემდეგ, შობადობის მატერიალური სტიმულირების მიზნით, მიზანშეწონილია ერთჯერადი და ყოველთვიური დიფერენცირებული დახმარების დაწესება შვილების შექმნის რიგითობის მიხედვით. მთავარი ვექტორი მესამე შვილის ყოლაზე უნდა მიემართოს, რადგან, ჩვენს დღევანდელ პირობებში, ოპტიმალურად სამშვილიან ოჯახს ვაღიარებთ. სკალა (ლარებში) დაახლოებით ასე წარმოგვიდგენია:

დახმარების ოდენობა (ლარებში)

	პირველ შივილზე	მეორე შივილზე	მესამე შივილზე	მეოთხე და მომდევნო შივილზე
ერთჯერადი	700	900	1200	700
ყოველთვიური დანამატი დასაქმებული ერთ-ერთი მშობლის ხელფასზე	60	80	130	60

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონის ამაღლების შესაბამისად, ეს სიდიდეები შეიძლება და საჭიროცაა გადაისინჯოს (დაზუსტდეს), მაგრამ მთავარია შევინარჩუნოთ მეორე, განსაკუთრებით კი მესამე შვილის ყოლის სტიმულირების პრინციპი.

შობადობის სტიმულირებისთვის დახმარების დაწესებისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ ოჯახის შემოსავალიც. თუ ოჯახში, თითოეულ წევრზე გაანგარიშებით, შემოსავალი ნაკლებია ქვეყანაში ოფიციალურად დადგენილ საარსებო მინიმუმზე, მეორე და მესამე შვილის შეძენისას, ყოველთვიური დახმარების თანხა (ბავშვის დედას ან მამას) უნდა დაუწესდეს ისეთი ოდენობით, რომ ოჯახის წევრთა შემოსავალი გაუტოლდეს საარსებო მინიმუმს. სასურველია, ამგვარი წახალისება გაგრძელდეს მანამ, სანამ ეს ახალშობილები 16 წლის ასაკს მიაღწევენ. იმ შემთხვევაში კი, როცა ოჯახის წევრთა შემოსავალი აღემატება საარსებო მინიმუმს, შვილის შეძენისთვის მატერიალური წახალისება შეიძლება შემოიფარგლოს (ყოველ შემთხვევაში განვითარების დღევანდელ ეტაპზე) ერთჯერადი დახმარებით;

– როგორც სოციოლოგიურმა გამოკვლევამ გვიჩვენა, შობადობაზე უარყოფითად მოქმედ სუბიექტურ ფაქტორთა შორის ერთ-ერთ თავალსაჩინო ადგილზეა, აგრეთვე, ახალგაზრდა ოჯახების უბინაობა და საცხოვრებელი ფართით დაუკმაყოფილებლობა. აი რატომ უნდა მიექცეს ამ საკითხს განსაკუთრებული ყურადღება.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მძიმე საბინაო პირობებში მყოფ ოჯახებს, მათი სურვილის გათვალისწინებით, ბინათმშენებლობისთვის სახელმწიფომ მეორე შვილის შეძენისას გამოუყოს გრძელვადიანი უპროცენტო კრედიტი, მესამე შვილის გაჩენის შემთხვევაში სესხის დასაბრუნებლად დარჩენილი ნაწილის 50 პროცენტის გადახდისგან გათავისუფლების პირობით.

ყოველივე ეს უნდა დაფიქსირდეს შესაბამისი კანონმდებლობით და მართებული იქნება შეეხოს როგორც სახელმწიფო და კოოპერაციულ, ისე კერძო სექტორში დასაქმებულ პირებს თითოეული სექტორის თავისებურების გათვალისწინებით;

– სახელმწიფო საწარმოებში, აგრეთვე საბიუჯეტო ორგანიზაციებსა და დაწესებულებებში მომუშავე მანდილოსნებისათვის მესამე და მომდევნო შვილების გაჩენისას იმის უფლების მინიჭება, რომ ისარგებლონ სამწლიანი დეკრეტული შვებულებით, სამუშაო ადგილისა და კუთვნილი ძირითადი ხელფასის შენარჩუნებით;

– ოჯახებისთვის, რომლებიც ზრდიან სამ და მეტ შვილს, კომუნალური მომსახურების გადასახადების 30 პროცენტით შემცირება მანამ, სანამ ყველაზე უმცროსი შვილი 16 წელს მიაღწევს;

– მესამე შვილის გაჩენისთვის ზემოაღნიშნულ სტიმულირებათა პირველ ეტაპზე იმ რეგიონებში განხორციელება, სადაც შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი, უკანასკნელი ხუთი წლის მონაცემებით, ჩამორჩება ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელს;

– ქმედითი ზომების მიღება ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის უმუშევარი პირების სპეციალობის მიხედვით დასაქმებისა და უმუშევრობის ბუნებრივ ღონემდე დაყვანისთვის, რომელიც მინიმუმამდე შეამცირებს ახალგაზრდების გარე მიგრაციას;

– შესაბამისი კანონის მიღება იმის თაობაზე, რომ დედებს, რომლებიც ზრდიან სამ და მეტ შვილს, მოთხოვნისამებრ, ნება დაერთოთ, რომ ისარგებლონ შეკვეცილი სამუშაო დღით ან შეკვეცილი სამუშაო კვირით, მცოცავი გრაფიკით, შვებულება და პენსიაზე გასვლის ასაკი განისაზღვროს შვილების ოდენობის გათვალისწინებით, მიეცეთ შინ მუშაობის უფლება და სხვა შესაძლო შეღავათები;

– ქალთა გამოთავისუფლება ორგანიზმისთვის მავნე და მძიმე ფიზიკური სამუშაოებიდან, აგრეთვე, ღამის ცვლებიდან; სპეციალური სამუშაო ადგილების, უბნებისა და საამქროების განსაზღვრა ორსული ქალების შრომითი მოწყობისთვის; მათთვის ისეთი შრომისა და საოჯახო-საყოფაცხოვრებო ხელსაყრელი პირობების შექმნა, რომელიც დედობისა და პროფესიული საქმიანობის რაციონალური შეთანაწყობის შესაძლებლობას მისცემს;

– ქვეყნის თითოეული რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიული განვითარებისათვის დამახასიათებელი ტენდენციების მაქსიმალური გათვალისწინებით, ახალი სოციალურ-დემოგრაფიული დარაიონება და თითოეული რაიონის დემოგრაფიული განვითარების პროგრამის შემუშავება;

– მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი დემოგრაფიული კადრების მოზადებისა და გადამზადების მიზნით, ყოველწლიურად პერსპექტიული ახალგაზრდების განსაზღვრული კონტინგენტის საზღვარგარეთ მისაველინებლად სათანადო სახსრების გამონახვა;

– პაციენტთა, განსაკუთრებით ჩვილ ბავშვთა, ჯანმრთელობისათვის ზრუნვა, სამედიცინო დაწესებულებების (საავადმყოფოები, პოლიკლინიკები, ამბულატორიები) მნიშვნელოვანი ნაწილის, აგრეთვე, სამშობიარო სახლების ძირითადად სახელმწიფო საკუთრებაში დატოვება, რათა უფასო სამედიცინო დახმარება გაეწიოს საზოგადოების სოციალურად ყველაზე დაუცველ ნაწილს. ამასთან, მოსახლეობის თვითშენახვითი ქცევის დონის ამაღლება, რომელიც, რიგ სხვა ეთნოსთან შედარებით, რამდენადმე დაბალია ქართველებში;

– შობადობის გადიდებაში გარკვეული დადებითი წვლილის შეტანა შეუძლია ეკლესიასაც, რადგან, უწინარეს ყოვლისა, სწორედ მას ძალუძს განუმტკიცოს რწმენა ახალგაზრდობას (და არა მარტო მათ) იმის თაობაზე, რომ ქართველი ერის ფიზიკური უწყვეტობის უზრუნველყოფისთვის აუცილებელია ოჯახის დროული შექმნა (დაქორწინება), ოჯახში ბავშვთა ოპტიმალური ოდენობით ყოლა და ღირსეული ახალი თაობის აღზრდა;

3. ქმედით ღონისძიებათა განხორციელება მოსახლეობის გენოფონდის გამანადგურებელი სოციალური ანომალიების (ნარკომანია, პროსტიტუცია, ჰომოსექსუალიზმი, ლოთობა, სიგარეტის წვევა გოგონებში და სხვ.) ნეგატიური ტენდენციების წინააღმდეგ, რადგან ასეთი ნეგატიური ტენდენციები ხელს უწყობს არა მარტო შობადობის კლებას, არამედ არაჯანმრთელი (სნეული) ბავშვების გაჩენასაც.

დასასრულ, გვინდა გამოვთქვათ მოსაზრებები ზემოაღნიშნულ ღონისძიებათა ფინანსური უზრუნველყოფის თაობაზე. მართალია, ქვეყნის ეკონომიკა გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული (განსაკუთრებით მსოფლიო ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისის პირობებში) დიდ სიძნელეებს განიცდის და ამის გამო ჯერჯერობით ვერ შესძლებს დემოგრაფიული პოლიტიკის გასატარებლად თანხების საკმაოდ რაოდენობით გამოყოფას, მაგრამ, პრობლემის

უადრესი პრიორიტეტულობიდან გამომდინარე, სახსრები გარკვეული ოდენობით მაინც შეიძლება გამოიძებნოს და უნდა გამოიძებნოს კიდევ.

მიზანშეწონილია შეიქმნას დემოგრაფიული განვითარების ფონდი, რომლის სავარაუდო წყაროები შეიძლება იყოს:

– სახელმწიფო ბიუჯეტისა და ადგილობრივი ბიუჯეტების სახსრები. ამ დანიშნულებით ცენტრალური ბიუჯეტიდან მისი შემოსავლის თუნდაც 0,5 პროცენტი რომ გამოიყოს (7 მილიარდი ბიუჯეტის პირობებში) იგი 35 მლნ ლარს შეადგენს, რაც ფრიად სოლიდური თანხაა;

– უშვილობის გადასახადი 25 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობის ხელფასის 1 პროცენტის ოდენობით, თუკი ხელფასი აღემატება საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმს;

– ავტომობილების ყიდვა-გაყიდვისას მათ გადაფორმებაზე დაწესებულ ტარიფზე ფიქსირებული დანამატი 5 ლარის ოდენობით, რაც ქვეყნის მასშტაბით სოლიდურ თანხას შეადგენს;

– ბენზინის, სიგარეტის, ალკოჰოლური სასმელების, კოსმეტიკის საშუალებების, კაზინოების, ლატარიების, სპორტული ღონისძიებების და სხვა ანალოგიური კატეგორიის საქონლისა და მომსახურების საცალო ფასებსა და ტარიფებზე დანამატი 1 პროცენტის ოდენობით;

– სპეციალურად ამ დანიშნულებით, გადასახადი ფირმის მოგებიდან წლიური ბრუნვის 2 პროცენტის ოდენობით;

– იმპორტული საქონლის საბაჟო გადასახადებზე დანამატი ამ საქონლის საბითუმო ფასის 1 პროცენტის ოდენობით;

– დემოგრაფიული ანარიცხები ხელფასიდან: ეს უკანასკნელი საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმს თუ 2-3-ჯერ აღემატება 1 პროცენტის ოდენობით, თუ 4-5-ჯერ – 2 პროცენტის ოდენობით, თუ 6-ჯერ და უფრო მეტად – 3 პროცენტის ოდენობით და ა.შ.

ეს განაკვეთები მიახლოებითია, რომელთა დაკონკრეტება-დაზუსტება შესაბამის კომპეტენტურ ორგანოებს არ გაუჭირდება. მთავარია, პრინციპულ საკითხებზე ჩამოყალიბდეს ერთიანი აზრი.

ჩვენი დრმა რწმენით, ამგვარი მიდგომით შემუშავებულ და მიზანმიმართულად გატარებულ სახელმწიფო დემოგრაფიულ პოლიტიკას თვალსაჩინო წვლილის შეტანა შეუძლია მოსახლეობის გამრავლების ნეგატიური მოვლენების განმსაზღვრელი მთელი რიგი მიზეზების აღმოფხვრასა და ვითარების ნორმალიზებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. 2009 წლის მონაცემები მოყვანილია წყაროდან: 2009 World Population Data Sheet Population Bureau. Washington, 2009.
2. გ. წულაძე, ნ. მაღლაფერიძე, ა. ვადაჭკორია. საქართველოს დემოგრაფიული წელიწდეული – 2008, თბილისი, 2009.
3. ლ. ჩიქავა, დემოლოგია და მისი კანონთა სისტემა, თბილისი, 2008.

Leo Chikava

*President of the Academy of Economic sciences
of Georgia Honored Scientist*

Jamlet Janjghava

Academic Doctor of Economics

KEEN DEMOGRAPHIC SITUATION IN GEORGIA AND MEASUREMENT SYSTEM OF THEIR NORMALIZATION

Summary

Demographic situation in Georgia is so keen that the demographic crisis is evidently felt. All regions of our country compactly populated by Georgian ethnoses are subjected to depopulation except Adjara where there is somewhat different situation because of religious factor.

Among the measures to normalize demographic situation should be noticed: first, the formation of demand to have optimal quantity of children in the family and adequate reproductive sets and behaviour; second, practical realization of formed demand to have a child – desirable quantity of children, third – the realization of effective measures against negative tendencies of social anomalies destructing genofund of the population.

ცენტრალური კავკასიის ეკონომიკა

Исмаилов Эльдар

*к.э.н, доцент, директор Института
стратегических исследований Кавказа*

**О СООТНОШЕНИИ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И РЕГИОНАЛИЗАЦИИ
НА ЦЕНТРАЛЬНОМ КАВКАЗЕ**

Глобализация и регионализация. Анализ геоистории Кавказа показывает, что социально-экономическое пространство этого региона на различных этапах своей эволюции выполняло как геополитические, так и геоэкономические функции. Соотношение между ними менялось в зависимости от стадии исторического развития: если в годы полной зависимости, т.е. будучи в составе той или иной империи, весь Кавказ или отдельные его части не могли выполнять никаких геофункций, то в периоды разной степени зависимости осуществлялась та или иная геофункция, а на этапе независимости выполнялись обе вышеназванные функции вместе.

Так, когда регион был соответственно составной частью России и СССР, он не мог выполнять ни геополитическую, ни геоэкономическую функции. В настоящее время, с обретением странами Центрального Кавказа¹ независимости, обе вышеназванные его функции возрождаются. При этом следует отметить, что на данном этапе, на наш взгляд, необходимо более интенсивно развивать геоэкономическую функцию региона.

Однако геополитические пристрастия (вкуче с чрезмерным увлечением национальной идеей) на Центральном Кавказе все еще оказывают сильное влияние на формирование и развитие геоэкономической функции, что, в свою очередь, предполагает активный поиск и выработку новой четкой и сбалансированной геоэкономической стратегии. В этой связи в XXI в. сами страны Центрального Кавказа должны, прежде всего, стремиться к тому, чтобы в регионе главенствовали геоэкономические, а не геополитические функции. Если регион начнет, наконец, сбалансированно выполнять свою геоэкономическую функцию в планетарном масштабе и сможет последовательно развивать ее, то это позволит в дальнейшем выработать и выполнить согласованную геополитическую функцию, отчего выиграют как страны региона, так и в целом мировая экономика. Только усилив преимущественно геоэкономическую функцию, Кавказ может стать единой, целостной и эффективной функциональной составляющей глобализирующегося мира.

Всемирная история представляет собой бесконечную череду, «калейдоскоп» изменений, когда пространство и насыщающие его компоненты (политические, экономические, социальные, силовые и т.д.) «прижимаются» к конкретно-определенным географическим ориентирам-границам. В конечном счете появляются новые ориентиры, обновляется прежнее пространство, с распадом одних государств/империй возникают другие, с иным обликом. Но, несмотря на все подобные политические трансформации, тенденции развития мировой экономики всегда ориентированы на вовлечение и установление эффективных взаимосвязей между ее субъектами, т.е. на формирование единой глобальной экономической системы. Это в полной мере находит свое проявление и на современном этапе развития человечества. Действие центристских сил в мире резко усилилось во второй половине XX столетия, что нашло свое отражение в таких процессах, как регионализация и глобализация, создание интеграционных межстрановых союзов на всех континентах.

Действительно, мировая экономика сейчас представляет собой интегрирующуюся в единое целое, динамичную, постоянно меняющуюся и неравномерно развивающуюся структуру, которая состоит примерно из 200 национально-государственных образований. Взаимосвязи и взаимозависимость между ними асимметричны: различные группы стран, возмож-

¹ В состав Центрального Кавказа входят Азербайджан, Армения и Грузия. Подробнее о понятии «Центральный Кавказ» см. [1, с. 290-295; 2, с. 17-21].

ности которых существенно дифференцированы, вовлечены в мировые интеграционные процессы в неодинаковой степени. В то же время бесспорно то, что ни одна страна уже не способна эффективно существовать и обеспечивать динамичную жизнедеятельность в условиях экономической автаркии.

После распада социалистической системы и СССР страны, входившие в эти межгосударственные образования, в ходе формирования и развития своих национальных экономик столкнулись со сложными проблемами адаптации к стремительно меняющимся условиям мировой экономики. И в самом деле, никогда не ощущавшие себя в составе Российской и Советской империй самостоятельными участниками глобальной системы, они тем самым не могли быть готовы к роли полноценного мирового игрока, самостоятельно предохраняющегося от возможных неблагоприятных воздействий, новых глобальных вызовов и угроз. Именно поэтому нужна такая «адаптирующаяся», поисковая экономическая стратегия, которая позволяла бы каждой стране в рамках регионального развития своевременно перестраиваться и сбалансированно развиваться, так как мировая экономическая система не механическая сумма национальных экономик, а целостная, самодостаточная, саморазвивающаяся «популяция» с собственными геоэкономическими и геофинансовыми законами, т.е. подвижная экономико-финансовая глобальная структура.

Новая эпоха в формировании региональных союзов во всемирной экономике началась с распада социалистической интеграционной системы СЭВ, и в первую очередь ее организатора и силовой опоры – СССР. Исчезновение противоположных тенденций развития двух субглобальных интеграционных образований – капитализма и социализма – в конечном счете дало толчок зарождению кардинально новых закономерностей глобальной и региональной интеграции. В результате этого в качестве основополагающего принципа мировых интеграционных процессов вместо политико-идеологической необходимости активно утверждается социально-экономическая целесообразность.

Анализ интеграционных процессов на постсоветском пространстве показал, что в региональных интеграционных образованиях, созданных на социально-экономических принципах, участвуют все кавказские государства. Все региональные образования, в которых состоят эти государства, можно считать перспективно-стратегическими, дополняющими и ускоряющими процесс их развития. Приоритетной же, жизненно необходимой, позволяющей в наибольшей степени реализовать национальные интересы последних, является кавказская интеграция, естественность и неизбежность которой предопределила предшествующая историческая эволюция [3, с. 51-53]. Во внутрикавказских региональных интеграционных процессах заинтересованы не только сами государства Кавказа, но и мировое сообщество в целом, так как только интегрированный, свободный от внутренних конфликтов Кавказ способен эффективно выполнять свою планетарную функцию экономического моста, соединяющего Запад и Восток, а также Север и Юг, и тем самым содействовать процессу глобализации.

Уже в конце 80-х гг. XX столетия начали проявляться признаки значительной региональной активности. Ее основными стимулирующими факторами стали функциональные изменения в экономике в сочетании с новыми формами политической мобилизации и пересмотра социального и экономического значения территории. При этом отчетливо просматривался меняющийся контекст, который задавался не только, как прежде – при «старом регионализме»², – государством, но и трансформирующимся международным рынком и возникающими режимами.

Дело в том, что в условиях разворачивающегося пространственного планирования прекрасно вписывающийся в данный процесс регионализм не мог более контролироваться изживающими себя механизмами территориального размещения и обмена. Государство само модифицировалось, и в ходе этого оно в значительной мере утратило свою прежнюю способность контролировать пространственные изменения и развитие. Властные функции госу-

² Об основных чертах «старого регионализма» см. [2, с.147].

дарства, его авторитет «размывались» под воздействием трех векторов: интернационализации («сверху»), региональными и местными притязаниями («снизу») и развитием рыночного и гражданского обществ («со стороны»). В результате ослабилась роль государства в руководстве экономикой, социальном развитии, институциональной структуре, культуре и т.д.

В такой последовательности и стали возникать элементы современного регионализма, отмеченного выходом за рамки национального государства, усилением конкурентной борьбы в национальном разделении труда, стремлением к переменам и отсутствием строгой приверженности традициям. Тем не менее, несмотря на принципиальные различия, «старый» и «новый» регионализм продолжают сосуществовать в нелегком сотрудничестве, «отыскивая» новый синтез всеобщего и особенного [4].

«Новый регионализм». Международным отношениям конца XX – начала XXI в. присущ характер «нового регионализма»³. Идеи, которые он формулирует, являются сегодня основой общественно-политической жизни практически во всех странах и континентах мира. Значимость данного феномена резко возросла после распада мировой социалистической системы.

«Новый регионализм» основан на выборе отдельных торговых партнеров и подлежащих открытию секторов экономики. Он способствует использованию ряда двусторонних соглашений с целью формирования стратегических торговых отношений на преференциальных условиях с важными рынками – вне зависимости от их месторасположения. Понимаемый как комплексный социально-политический и экономический феномен, «новый регионализм» транснационален по своему характеру. Для его природы в современных условиях характерна интегративность: субнациональные единицы, которым по целому ряду причин становится тесно в рамках собственной страны, так или иначе начинают искать себе место в более широком геополитическом и геоэкономическом пространстве. По-новому закрепляя свои отношения с «материнским» государством, эти единицы одновременно налаживают более сложные отношения с соседними территориями. Складывающаяся в результате этого новая георегиональная картина мира представляет собой комбинацию транснациональных альянсов разной степени сплоченности и формализации. Подобный расклад, в свою очередь, обуславливает значительный научный интерес к анализу данного относительно нового явления и подталкивает к переосмыслению многих концепций современных международных отношений⁴.

Транснациональный характер «нового регионализма» ставит принципиальные вопросы об адаптации государственных структур к эпохе глобализации и взаимозависимости. Он носит либеральный характер и пытается сделать менее значимыми различия между «инсайдерами» и «аутсайдерами». Его можно трактовать как инструмент, с помощью которого некоторые страны, географически удаленные от центров принятия решений, избегают потенциального превращения в социально-культурную и политическую периферию. В некоторых случаях имеет место «мягкое» разделение сфер влияния между рядом стран, каждая из которых в свое время инициировала формирование того или иного регионального союза.

Этот «новый регионализм», который ни в коем случае нельзя отождествлять с «переработанной» версией торгового протекционизма и региональных экономических блоков, приобретает на нынешнем этапе реализации мирохозяйственных процессов массовый характер.

«Новый регионализм» основывается на связи между регионом и международным (в том числе европейским, азиатским и т.п.) порядком, причем регионы стремятся найти свое место в государстве, на континенте и международных рынках. В этом смысле он вполне совместим с глобализацией (так как создает стимулы для участия стран и регионов в процессах интеграции), а точнее, с ее локальным вариантом, альтернативным общемировому механизму

³ О трактовках феномена современного регионализма различными научными школами, изучающими международные отношения, см. [5, с. 6-7].

⁴ Данная тенденция к изучению региональных проблем, усиление которой наблюдалось в 90-е гг. XX в., получила название «второй волны» международного регионализма.

либерализации торговли (типа ВТО). Каждая региональная организация формирует свой «консенсус» относительно рецепта экономического успеха и «фокусирует» свою деятельность в рамках организации. При этом «новый регионализм» усиливает конкурентную борьбу между регионами, а не предоставляет новые роли в национальном разделении труда.

Необходимо отметить, что регионализация ведет, с одной стороны, к определенному обособлению отдельных национальных хозяйств от магистральных, структурообразующих тенденций формирования мировой экономической системы, а с другой – к более прочному сцеплению отдельных национальных хозяйств, их сращиванию в единый экономический организм, созданию «сцементированных» опорных точек для тенденций глобализации. Иначе говоря, региональная интеграция есть необходимая ступень развития глобализации. Эти взаимосвязанные процессы происходят одновременно и предполагают согласование противоречий, возникающих между текущими групповыми (региональными) и долгосрочными (планетарными) интересами.

Международный опыт региональной интеграции свидетельствует о том, что страны с динамичным производственным сектором, продукция которого была конкурентоспособна на мировых рынках, смогли в полной мере использовать потенциальные возможности региональных союзов. Напротив, в странах с «узкой» номенклатурой производимой продукции, отсутствием конкуренции и опыта работы в условиях рынка «эффект» от участия в региональной интеграции оказался гораздо ниже. Это в определенной степени относится и к центральнокавказским странам: их экономика, будучи слабо интегрированной в международное разделение труда, все больше приобретает черты периферийной экономики, ориентированной на экспорт топлива и сырья, а также импорт высокотехнологичной машиностроительной продукции и готовых потребительских товаров. Именно поэтому торговля природными ресурсами – это пассивная геоэкономическая ниша, чрезвычайно чувствительная к положению страны в мировом сообществе и воздействию извне [6].

Таким образом, в рамках единой, но не однородной глобальной мировой экономики явно проступают контуры социально и культурно самобытных «больших пространств», члены которых объединены общими социально-экономическими интересами и целями. Тем самым в мире – на фоне его социально-экономического расслоения – реально протекает процесс формирования макрорегиональных экономических пространств, которые в большей степени представляют собой концентрацию политической и экономической силы, ориентированы на внешний мир и открыты для внешних рынков. В этом и состоит суть «нового регионализма».

Пути интеграции Центрального Кавказа в мировую экономику. Кавказ, как целостный социально-экономический объект, является транспортно-коммуникационным коридором, соединяющим Европу с Азией. Наряду с этим, данный регион обладает огромными углеводородными, природными и людскими ресурсами, в связи с чем в настоящее время находится в сфере особых интересов субъектов мировой политики. Каждый из них имеет здесь свои интересы и по-своему представляет себе целостность Кавказа, влияя тем самым посредством своих финансово-властных рычагов на процесс интеграции кавказских государственных образований и темпы их развития.

Вместе с тем соотношение сил между субъектами мировой политики – евразийскими и евроатлантическими державами – периодически изменяется. Это, в свою очередь, каждый раз приводит к трансформации целостности региона, межгосударственных отношений субъектов Кавказа, а также темпов и форм их движения.

Возрождение государственности и суверенитета кавказских республик, их переход от плановой системы хозяйствования к рыночной, а также участие в различных международных экономических и финансовых блоках и организациях невозможны без развития принципиально новых социально-экономических отношений, строящихся на паритетной и взаимовыгодной основе, которая предусматривает свободу выбора партнеров и условий их взаимоотношений.

В XXI в. кавказские государственные образования впервые получили, по крайней мере, теоретический шанс интегрироваться в единый экономический союз, отвечающий насущным интересам развития региона в целом и каждого из его субъектов в отдельности.

Государства Кавказа, придерживающиеся политики плавного вхождения национальной экономики в систему мировых экономических отношений, считают необходимым участвовать в международных экономических и финансовых союзах и организациях, относящихся к различным региональным экономическим подсистемам.

Динамичное развитие государств Кавказа сопровождается их органичным вхождением в мировое экономическое сообщество. Это проявляется в первую очередь в их социально-экономической интеграции с ближайшими соседями (например, ГУАМ, СНГ, ОЧЭС, ОЭС и др.), а также в активном налаживании связей с другими региональными экономическими союзами (например, ЕС, ЦАЭС, АТЭС, НАФТА и др.).

Вместе с тем отсутствие глобальной схемы экономического взаимодействия осложняет разработку национальных и региональных механизмов оптимального баланса интересов всех субъектов региона. Наряду с этим, следует признать, что среди всех региональных союзов наиболее важным и эффективным в плане гармоничного развития субъектов Кавказа является их социально-экономический союз друг с другом, предполагающий совместное и комплексное решение всего спектра общекавказских проблем экономического, социального, экологического и т.п. характера.

В качестве обязательного условия региональной интеграции необходимо в первую очередь выделить согласованную всеми ее участниками политику в различных сферах экономики, в области правового регулирования, формирования общерегиональной информационной сети и т.п., что обуславливает необходимость создания и функционирования в Кавказском регионе соответствующих механизмов развития интеграционных процессов.

В число приоритетных направлений интеграции Кавказа должны быть включены такие отрасли экономики как транспорт и связь, нефтедобыча и нефтепереработка, энергетика, сельское хозяйство и переработка ее продукции, торговля, туризм и т.д.

Необходимым условием эффективного сотрудничества на Кавказе является развитие транспортно-коммуникационных связей. Их успешное продвижение в регионе имеет стратегическое значение для развития производственной кооперации, торговли, туризма и других видов услуг. Реализация проектов в названных отраслях поможет в будущем решить задачу создания в регионе эффективной и надежной системы транспортных коммуникаций и связи, являющихся жизненно важными артериями всего механизма сотрудничества в рамках экономического пространства Кавказа. Без решения данной задачи будет невозможно добиться ощутимых результатов во всех остальных сферах сотрудничества и реализовать потенциальные возможности экономического развития региона.

Вместе с тем значение системы важнейших транспортных и телекоммуникационных артерий, которой располагает Кавказ благодаря своему географическому положению, выходит за региональные рамки. Так, специфика рынка грузоперевозок Азербайджана и Грузии заключается в повышенном интересе, который проявляют зарубежные страны к транзиту грузов через их территорию (включая морские порты). Наиболее масштабно для центральнокавказских стран такой интерес проявляется через геоэкономические факторы, что дает основание говорить о геоэкономическом значении развития сотрудничества в этой области [2, с. 148-149].

Данная инфраструктура не только будет содействовать интеграции стран Кавказа, но и включит их в трансевропейские сети коммуникаций, будет способствовать осуществлению глобального проекта ЕАТКК, который сможет обеспечить огромные потоки перевозок грузов (в том числе и сырья) по направлениям «Запад–Восток» и «Север–Юг». В этой связи известна позиция Азербайджана и Грузии, которые придают первостепенное значение проекту TRACEKA – освоению международных транспортных путей, соединяющих Европу, Кавказ и Азию.

Дело в том, что существующая транспортная сеть Центрального Кавказа является «осколком» коммуникаций бывшего СССР, и здесь практически отсутствуют современные скоростные магистрали. По этой причине стратегической считается задача формирования «коммуникацион-

ного каркаса» в соответствии с изменившимся геостратегическим положением региона. Будущее как Азербайджана, так и Грузии в значительной степени будет определяться реализацией геоэкономических функций на коммуникационных осях «Запад–Восток» и «Север–Юг», т.е. как в широтном, так и в меридиональном направлении. Это позволит им в более полном объеме реализовать свои геоэкономические возможности, выполняя функцию транспортно-коммуникационного моста для указанных направлений.

Значимость безопасного и эффективного транспортно-коммуникационного коридора Европа–Кавказ–Азия обуславливается также и высокой динамикой развития торговли между государствами АТР и Европы. В этой связи максимальную выгоду – дополнительные рабочие места, прибыль, инвестиции – получают страны, которые смогут привлечь на свои транспортные коммуникации транзитные евро-азиатские грузопотоки. Именно поэтому многие государства, региональные союзы, отраслевые объединения и международные финансовые институты выделили для строительства дорог в странах Центрального Кавказа крупные долгосрочные кредиты. Исходя из этого, Грузия и Азербайджан возлагают большие надежды на принципиальное усиление транзитно-сервисной функции региона, считая ее «благом» для них⁵.

Наглядным результатом сотрудничества Азербайджана, Грузии и Турции в области транспорта являются реализованные проекты нефтепроводов Баку–Супса, Баку–Тбилиси–Джейхан, газопровод Баку–Тбилиси–Эрзерум, строящаяся международная железная дорога Баку–Тбилиси–Карс и проектируемый магистральный газопровод Набукко. Именно эти проекты обладают притягательной силой, которая обусловит интерес стратегических инвесторов к региону, и особенно к Азербайджану.

Первые реальные проекты в области связи уже практически, осуществлены. В их числе можно назвать, например, прокладку оптико-волоконного кабеля ТрансАзияЕвропа. Подобного рода проекты обеспечивают новые виды услуг связи между целым рядом стран как внутри региона, так и вне его. Наиболее перспективными среди них представляются следующие проекты создания линий оптико-волоконной связи: трансрегиональной – Палермо–Стамбул–Одесса–Новороссийск и региональной – Варна–Одесса–Новороссийск–Поти.

Комплекс энергетических вопросов – один из ключевых, включая задачи транзита энергоресурсов. Именно последний может стать экономическим стимулом для интеграционных процессов, так как эффективное регулирование транзита возможно только на многосторонней основе. Здесь следует, прежде всего, выделить проект по объединению электроэнергетических систем стран региона. Весомость данного проекта усиливается в связи с тем, что он одновременно станет надежным плацдармом для начала перспективной разработки по созданию объединенной Евро-азиатской электроэнергосистемы. Наряду с этим, проекты транспортировки энергоресурсов приобретают особую важность с позиций активизации геоэкономической функции Кавказа.

Торговля, служащая одной из основных движущих сил экономического развития стран Кавказа, становится важным стратегическим вектором расширения и углубления регионального сотрудничества. Нарастание взаимных торгово-экономических связей в регионе все более актуализирует вопросы постепенного устранения имеющихся в этой области барьеров, а также упрощения и идентификации национальных таможенных и транзитных процедур. Существенной составляющей в данном процессе является всесторонний учет положительного опыта, наработанного в других региональных союзах.

Сегодня, в условиях либерализации мировой торговли и активизации процесса создания региональных и двусторонних зон свободной торговли, который наиболее интенсивно осуществляется в Европе, Америке и АТР, страны Кавказского региона проявляют высокую заинтересованность в организации в ближайшем будущем подобных зон.

⁵ Это касается в первую очередь Грузии, которая придает данной функции «локомотивное» значение (см. [7, с. 84-92]).

За последние годы значительно возрос интерес к сотрудничеству в области туризма. Многие страны региона имеют огромный рекреационный потенциал, в связи с чем туристический сервис рассматривается сейчас как важнейший сектор экономики. Региональное сотрудничество, базирующееся как на двусторонней, так и на многосторонней основе, положительно отразилось бы на развитии туристической отрасли.

Важное место в реализации интеграционных проектов Кавказа отводится финансово-кредитной системе, основными назначениями которой являются обеспечение финансовыми ресурсами совместных региональных проектов и создание в регионе современного рынка капитала. Среди проектов, требующих в настоящее время совместного финансирования, можно выделить следующие:

- реконструкция трубопровода Хашури–Батуми для транспортировки азербайджанских нефтепродуктов на экспорт через порт Батуми;
- строительство и расширение нефтяных терминалов и инфраструктурных объектов в портах Батуми и Потти в расчете на дополнительные объемы нефтепродуктов и других грузов;
- строительство железной дороги из Ирана в Азербайджан (Казвин-Астара, протяженность – 355 км.);
- реализация проекта международной железнодорожной магистрали Баку–Тбилиси–Карс;
- реконструкция и развитие постконфликтных территорий Азербайджана (Нагорного Карабаха).

Наличие перечисленных и ряда других весьма перспективных проектов подтверждает тезис о том, что в плане развития сотрудничества вопросы инвестиционной привлекательности приобретают в регионе приоритетное значение.

Центральный Кавказ считается ядром как кавказского региона в целом, так и центральноевразийского пространства, поэтому интеграционные процессы здесь должны осуществляться, прежде всего, в двух основных направлениях: с одной стороны, с Северным и Южным (Юго-Восточным и Юго-Западным) Кавказом, а с другой – с Центральной Азией и Центральной Европой [8, с. 7-33; 9, с. 33-49]. Все остальные направления (страны Западной Европы, Америки, Ближнего Востока и АТР) являются, как уже отмечалось выше, также перспективными, но требуют относительно длительного периода времени. В этом аспекте задача ближайшего периода – создание соответствующих предпосылок, охватывающих весь спектр интеграционных проблем в рамках как всего Кавказа, так и Центральной Евразии.

При включении национальной экономики в интеграционный процесс первостепенное значение имеет умение управлять формой союзов, их гибким «переливом» из одного состояния в другое, создавать новые альянсы, использовать разные формы международного экономического общения [10, с. 325-350]. В этой связи, базируясь именно на геоэкономической функции, необходимо, в первую очередь, разработать программу поэтапной интеграции Центрального Кавказа в общекавказское и центральноевразийское экономические пространства.

Сейчас для стран Центрального Кавказа важно «вмонтироваться» в Евразийскую хозяйственную систему, не только исходя из современных интересов, но и учитывая будущие тенденции динамично развивающейся мировой экономической системы; необходимо стать «узловой точкой» ее движения, упредить события, в частности, быть готовыми и способными обеспечивать движение товарных, финансовых и людских потоков по осям «Запад–Восток» и «Север–Юг». Иначе говоря, предстоит целенаправленно создавать благоприятные геоэкономические ситуации с использованием широкого арсенала приемов и средств стратегического маневрирования.

Использованная Литература

1. Исмаилов Э., Кенгерли З. О категории Кавказ // Доклады Национальной Академии Наук АР, 2002, т. LVIII, № 5.
2. Исмаилов Э., Папава В. Центральный Кавказ: история, политика, экономика, М.: Мысль, 2007.
3. Исмаилов Э. Финансово-кредитный механизм социально-экономической интеграции Кавказа // Кавказ: история, современность и геополитические перспективы / Под. ред.: М.Д.Марданова, Э.М. Исмаилова. Баку: Элм, 1998.
4. Keating M. The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change. Cheltenham: Edward Elgar, 1998.
5. Макарычев А. Западные рубежи России: проблемы безопасности и транснационального регионализма. Москва: Московский центр Карнеги, 2000.
6. Неклесса А. И. Эпилог истории. Глобальное сообщество: новая система координат (подходы к проблеме). Санкт-Петербург: Алетейя, 2000.
7. Papava V. Georgia's Economic Role in the South Caucasus // Problems of Economic Transition. 2005a. Vol. 48. N 4.
8. Исмаилов Э. О геополитической функции «Центральной Евразии» в XXI веке // Центральная Азия и Кавказ, 2008, № 2(56).
9. Папава В. «Центральная Кавказия» вместо «Центральной Евразии» // Центральная Азия и Кавказ, 2008, № 2(56).
10. Гаджиев Ш.Г. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития. Киев: «Экспресс-об'ява», 2000.

Eldar Ismailov

*Director of the Institute of Strategic Studies of the Caucasus,
Ph.D. (Economics), Associate Professor*

**ON CORRELATION OF PROCESSES OF GLOBALIZATION AND
REGIONALIZATION IN THE CENTRAL CAUCASUS**

Summary

In this article the author analyses the correlation of processes of globalization and regionalization in the Central Caucasus. Special attention is given to characteristics of a “new regionalism” and its distinctions from an “old regionalism”. The author considers ways of integration of the Central Caucasus into world economy. Cooperation between Azerbaijan and Georgia in solving energy problems, realization of infrastructural projects, development of transport and communication, trade and tourism spheres also are under consideration. The author proposes his ideas on deepening and increase of efficiency of regional cooperation.

გლობალური უინანსური კრიზისი

Davit Aptsiauri

Doctor of Economics,

Professor of International Black Sea University

AN IMPACT OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS OF 2008-2009 ON THE US ECONOMY (SOME BASIC TRENDS, STATISTICAL FACTS AND OBSERVATIONS)

- The financial crisis of 2007-2008 has been called as the most serious financial crisis since the Great Depression of 1930 s in the United States of America with its huge negative impact on overall global business environment and markets health status, failure of key businesses, job opportunities, decline in consumer wealth in the trillions of US Dollars.
- It affected international political, humanitarian and security fields of cooperation, travel and cultural links, social life.

Some reasons of the crises

Reasons of economic origin

- Growing of the housing bubble in the USA (peaked in 2005-2007)
Increase in loan incentives such as initial terms and a long –term trend of rising housing prices has encouraged the borrowers for more favorable conditions in future. But interest rates began to rise and housing prices dropped, refinancing became more difficult.
- A bulk of money came to the US consumers from the fast-growing economies in Asia and oil-producing countries (as it is known, the oil prices are bounded to the US Dollar). These huge contributions impacted the policy of the US Federal Reserve towards ease credit conditions based on low interest rates. The loans for mortgage, credit card, automobiles and etc led to enormous debts and finally to the mentioned housing bubble.
- The increasing role of financial institutions such as investment banks and hedge funds known as shadow banking system. Providing the credit resources as commercial banks they were not subject of the same regulations as banks (issued the loans above the burdens without necessary funds to compensate the debts).
- Commodity bubble (as an example, the price for oil rose from 50 to 150 US Dollars from 2007 to mid of 2008). This process leads to consumer spending into gasoline and stoppage of the economic growth in oil importing countries as wealth flows to oil producing states.
- The idealization of the credit based lifestyle for many individual consumers who are acting in free market community. The utilization of a standard system of credit benefits in most cases have been limited by personal comfortable consumption only damaging the harmony between the corporate and personal interests.

- Enormous disbalance between sectors of the US Economy reflected in updated Gross Domestic Product, where the share of the service sector is equal to approximately 80%.
- Current huge trade deficit between the USA and growing China also led to further disbalance in global financial relations.
- The weakening of the US Dollar as the major world currency touched the system of modern international economic relations

Reasons of non economic origin

- Global, comprehensive crisis. According to some experts view, we witness the deeper crisis of capitalism as a system, example the GDP permanent decrease in Western countries since the early 90 s, less investments into real economy, priority of investments into the financial market that more profitable than capital investment
- Distortions of management of economy at national and corporate levels .Extra power of managers who decisively increased their influence on many aspects of business life.

John C. Bogle, expert of international economics pointed out: „ Corporate America went astray largely because the power of managers went virtually unchecked by our gatekeepers for too long...They failed to keep an eye on these geniuses to whom they had entrusted the responsibility of the management of America s great corporations., (Bogle,John (2005), The Battle for the Soul of Capitalism, Yale University Press. ISBN 978-0-300-11971-8).

- The prioritization of own, personal interests of the managerial community („managers capitalism replaced by owner s capitalism. This model means that management operates for its benefits rather than for the shareholders).
- In many cases extremely high financial reimbursement for the top management of the leading corporations without real evaluation of contribution to the results of the activity. The managed earnings mainly focused on share price rather than the creation of real value.
- Increased number of corruption cases in top management of the leading western corporations took place in the beginning of the X1 century, that might be considered as not typical and new element in this group of business community .
- The weak contribution of the controlling agencies as the Auditing Companies, Corporate Management bodies, less effective supervision by the members of Parliaments and Governments, public community of banking and business sectors.
- Unfair highly cost system of reimbursement for the corporate activity reports prepared by Auditing and similar agencies.
- Lack or decreased quality of analytic researches, particularly linked with the prevention of possible risks in all dimensions of business development prepared by the mentioned controlling agencies.

- The decreasing and less effective role of international financial institutions (World Bank, International Monetary Fund and etc) in timely determination, prevention and managing the threats for stable development of global business cooperation
- Disbalance in private and state role and participation in the running of the economy . In our view, the US Administration should enhance the state regulatory function in managing of vital sectors of national economy for the sake of sustainable growth of stability (in some cases paving the modernized way of a „New Deal,, concept of President F.D. Roosevelt)with understanding that free and liberal economy cements and will cement the national power of the United states
- Impact of new risks for the global security (international terrorism, illegal trafficking and migration of labor force and etc) leads to a need of sharp increase of financial resources donated by the US and other Western countries Governments.
- Global environment is also a matter of particular attention and huge allocations of funds from International Community.

Some statistical data reflecting the crisis

* The full package of the economic engine – consumption, business investment and government spending has declined

* Between 2007 and 2008 the American customers lost an estimated average of more than 25% of their collective net wealth

* Housing prices declined by 30-35% Total home equity in the USA valued 13 trillion US Dollars at its peak in 2006, had dropped to 8,8 trillion by mid 2008. Savings and investment assets lost 1,2 trillion and pension assets lost 1,3 trillion

* The US GDP decreased in the end of 2008 and the beginning of 2009 by 6%. Unemployment rate increased to 9,5% by June 2009 (the highest rate since 1983)

* Bankruptcy or take over of leading banks in the USA and Europe (Lehman Brothers, AIG, Merrill Lynch, Freddie Mac, Fannie Mae and etc)

* As to the Brookings Institution estimates, since the rest of the world depended on the US economy as a source of global demand, with a crisis in this country and the increased savings rate of US consumers, declines in growth in other regions of the world have been extremely negative. As a result, in 2008 the GDP decline in Germany was 14,4%, in Japan 15,2%, In the United Kingdom 7,4%, in the total Eurozone 9,8. By March 2009, the Arab world had lost 3 trillion US Dollars due to the crisis. Mexico s GDP dropped by more than 20%.

Extraordinary anti crisis measures

Short term measures

- Expansion of money supply (the US Government decision) to stop unemployment, low salaries and possible deflation
- Activation of stimulus packages in order to help the private sector, particularly the banks. As to the US Government strategy 2 packages have been adopted with total amount of 1 trillion US Dollars for the years of 2008-2009.

- Credit freeze as emergency measure to make a stoppage in global financial crisis. The purchase by the Central Banks of Government debt and troubled private assets that was the largest in the world practice

Long term measures

- New legal and institutional regulation of the relations between the Government and private financial and banking sector based on the enhanced role of the Federal Reserve System in this respect
- Enhanced consumer protection and cost effective regulation of so called shadow banking system with the following closure of the failed organizations
- Tailoring of the credit resources of the banks to the credit coverage opportunities of the clients
- Further separation of the commercial and investment banks
- Improvement of the quality of the management at all business levels adapting it to real needs of the growing economic development

Current trends, status of economic health and prognosis

- The US Economy is still the leading one in the world, despite the problems. In our view. It has huge potential resources to overrun the crisis due to some fundamental reservations:
 - extraordinary ability to react rapidly on the dynamically changing external and internal environment of national economic development
 - steadily growing internal market and still high demand of the rest of the world on the US market opportunities
 - concentration of one of the best structure of the world intellectual resources in all dimensions of political, public and economic life
 - unique and rich experience of the resolution of various crisis cases
 - crucial role and responsibility in the regulation of the system of international economic relations and global security policy.
- Some positive trends have appeared in 2009 and need the further promotion and support.

„The predictions of most professional forecasters are that the US Economy will end its decline before the end of this year and grow at least modestly in 2010. But there is still a lot of uncertainty about when the recession will end, when growth will recover or whether the financial sector is firmly on the road to recovery., - these observations by Martin Neil Baily and Douglas J. Elliot from the Institute on Business and Public Policy at Brookings expressed in the publication of the mentioned Institute -, „The US Financial and Economic crisis: Where does it stand and Where do we go from here?, p.3, June, 2009, in our opinion, are one of the best reflections of the current economic situation in the United states.

 - Consumer confidence have jumped from critical previous levels;
 - Stabilization of the volume of the industrial output in the second half of 2009 and slow rise of this indicator in 2010;
 - The stock market prices have changed towards better performance, the cost of shares also have been increased, in particular in large companies;

- The move towards stoppage of the fell of Gross Domestic Product (from annual rate of 6,3% in the last quarter of 2008 up to 5,7% in the first quarter of 2009 has taken place. This is a minor, but important improvement of the microeconomic picture;
- The Banking sector, mostly, large banks have retained their ability to function at standard level thanks to prompt corrections in financial and management strategies and assistance from the Government;
- The rate of unemployment is still non favorable, high (9,4%). But extra measures have prevented from further escalation of the situation;
- The US Government elaborated and started the implementation of a special anti crisis national scale program, that substantially contributed to the appearance of positive changes in economic and social life of the country. This trend is to be promoted and nurtured in future.

References

1. „The US Financial and Economic Crisis: Where Does it Stand and Where Do we go from here? „, by Martin Baily and Douglas J. Elliot, Institute on Business and Public Policy at Brookings, June, 2009, USA.
2. „The Battle for the Soul of Capitalism„,- by Bogle John, Yale University Press, 2005, USA
3. World Economic Outlook Update – Global Economic Slump Challenges Policies, International Monetary Fund, January,2009
4. „Recession in America „, - The Economist, November 15,2007
5. „Revenge of the Glut„,- by Paul Krugman , the „New York Times„, March2,2009.

Davit Aptsiauri

Doctor of Economics,

Professor of International Black Sea University

AN IMPACT OF THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS OF 2008-2009 ON THE US ECONOMY (SOME BASIC TRENDS, STATISTICAL FACTS AND OBSERVATIONS)

Summary

The publication covers some basic aspects of the harmful impact of the world financial crisis of 2007-2008 on the development of the US Economy, including various reasons of the crisis and extraordinary measures adopted by the US Government , including the long term and short ones, in order to overrun this global turbulence. The brief analysis of new trends and updated situation over the mentioned topic can be considered as an important part of the article.

შრომითი რესურსების მართვა

*ნინო აბესაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი*

დასაქმების ბენეფიციური ასპექტები საქართველოში

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან გენდერული სტატისტიკის საკითხებს სულ უფრო და უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება მდგრადი განვითარების კონცეფციის სისტემაში. გენდერული სტატისტიკა სტატისტიკის ახალი სფეროა, რომელიც ადეკვატურად ასახავს საზოგადოების გენდერულ პრობლემებს და მოიცავს სათანადო სტატისტიკური მონაცემების მოპოვების, დამუშავებისა და ანალიზის მეთოდოლოგიას.

გენდერული სტატისტიკა არა მარტო განსაზღვრავს მნიშვნელოვან პრობლემებს, არამედ გამოყოფს იმ პრიორიტეტებს, რაც გასათვალისწინებელია ქვეყანაში პოლიტიკური კურსის დაგეგმვის პროცესში სტრატეგიული მიმართულებების შესარჩევად. ქალთა და მამაკაცთა წვლილი, პარტნიორობა და მათი თანაბარი მონაწილეობა საზოგადოებრივ განვითარებაში, განსხვავებული მოთხოვნები და რესურსებისადმი არათანაბარი ხელმისაწვდომობა, გენდერული სტატისტიკის შესწავლის საგანია. გენდერული სტატისტიკა ასახავს ქალთა და მამაკაცთა თანაბარ უფლებებსა და შესაძლებლობებს ყველა სფეროში, ანუ ყველა სტატისტიკურ მაჩვენებელს წარმოადგენს ცალ-ცალკე როგორც ქალების, ასევე მამაკაცებისათვის.

გენდერული სტატისტიკა, რომელიც რაოდენობრივად ახასიათებს ქალისა და კაცის მდგომარეობას საზოგადოებრივი და ეკონომიკური საქმიანობის ყველა სფეროში, საშუალებას იძლევა, გათვალისწინებულ იქნეს ქალისა და კაცის, როგორც სპეციფიკური სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის, თავისებურებანი თანაბარი უფლებებისა და შესაძლებლობების პრინციპის ოპტიმალური პოლიტიკის შემუშავებაში. გენდერული სტატისტიკის მიზანია, შედარებისა და შეფასების გზით უზრუნველყოს მიუკერძოებელი მონაცემები ქალისა და კაცის სტატუსის, გენდერული თანასწორობის რეალური ვითარების შესახებ.

გენდერულ თანასწორობას გააჩნია როგორც რაოდენობრივი, ასევე ხარისხობრივი ასპექტები. რაოდენობრივი ასპექტი გულისხმობს გენდერულად დეზაგრეგირებული მონაცემების შეგროვებასა და დამუშავებას საზოგადოების ყველა სფეროში, როგორცაა დემოგრაფია, განათლება, ჯანმრთელობა, დასაქმება, სოციალური უზრუნველყოფა, სამართალდარღვევები და სხვა.

ხარისხობრივი ასპექტი გააანალიზებს ქალისა და კაცის უფლებების რეალიზაციისა და ქვეყანაში არსებული რესურსების გამოყენებისა და კონტროლის ხელმისაწვდომობის დონეს.

რადგან საუკუნეების მანძილზე ადამიანთა გვარის ნამდვილ სრულფასოვან წარმომადგენლად მამაკაცი ითვლებოდა, ხოლო კაცისა და ქალის სოციალური როლების განსხვავება მუდმივად და უცვლელად იყო ყურადღების ობიექტი, საინტერესო იქნება განვიხილოთ სოციალურ-ფსიქოლოგიური განსხვავებანი გენდერულ ჭრილში, დავახასიათოთ სქესის ფსიქოლოგიის ფორმირებაში სოციალური და ბიოლოგიური ფაქტორების გავლენა, ყოველივე ამის საფუძველზე კი გამოვავლინოთ მათი დასაქმების ბალანსზე გავლენის ხარისხი.

ფსიქოლოგიური თავისებურებანი წარმოადგენს ქალების ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებელს და განისაზღვრება ბიოლოგიური და სოციალური მიზეზებით. სოციალური და ბიოლოგიური ფაქტორების ერთიანობაში, სქესის ფსიქოლოგიის ფორმირებაში განსაზღვრული როლი მიეკუთვნება სოციალურს. საზო-

გადოების განვითარების შესაბამისად, ცხოვრების ეკონომიკური და სოციალურ-კულტურული პირობების გაველენით, ჩამოყალიბდა ქალის განსხვავებული ფსიქოლოგიური ქცევები და ხასიათი. როგორც გერმანელი ფილოსოფოსი კ. ჰერტი დაბეჭდით ამტკიცებდა, ქალის ამდღეული ემოციურობა განიხილება, როგორც ერთ-ერთი ძირითადი ფსიქოლოგიური განსხვავება სქესებს შორის და ეს წარმოადგენს უფრო ნაკლებად მათ ბუნებრივ თვისებას, ვიდრე ისტორიულად ჩამოყალიბებულს. სოციალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებანი სქესებს შორის გამოვლინდება ქცევის თავისებურებებში, ინტერესებში, მოვლენებისა და პროცესების აღქმის რეაქციაში, აზროვნების ხასიათში. სხვადასხვაა გონებრივი შესაძლებლობების განვითარების რიტმიც. ასე მაგალითად, ფრანგი ექიმების მონაცემებით, მამაკაცებში საუკეთესო მაჩვენებლები შეინიშნება 20-40 წლის ასაკში. ქალებში პირიქით, შედარებით ჰორმონალური აქტივობის პერიოდში – ქორწინებაში შესვლასა და დედობის პერიოდში (20-30 წ.) – ეს მაჩვენებელი უფრო დაბალია, მაგრამ სიმწიფის ასაკთან მიხედვით ის უმჯობესდება და 40-60 წლის ასაკში სტაბილური ხდება.

ცნობილია, რომ ქალის ფიზიკური შესაძლებლობანი შედარებით ნაკლებია, ვიდრე მამაკაცისა. საზღვარგარეთელი ფიზიოლოგების მიერ დადგენილია, რომ ქალის ძალასა და სისწრაფეზე გაველენას ახდენს: ქალის ფიზიკური განვითარების არსებითი განსხვავებანი მამაკაცებთან შედარებით, ტანის პროპორცია, შინაგანი ორგანოების ნერვული რეგულაციის აღზევება, სქესობრივი სფეროს განსაკუთრებული ფუნქციები, რაც დაკავშირებულია ქალის მიერ დედობის ფუნქციის განხორციელებასთან. ქალის კუნთების სისტემის განვითარებას აქვს მთელი რიგი თავისებურებანი, მაგალითად, მ.ი. ვინოგრადოვის მტკიცებით, “თუ ავიღებთ საწყის სიდიდედ კუნთების 25 სხვადასხვა ჯგუფს მამაკაცებში 20-22 წლის ასაკში, 30 წლისათვის კუნთების ძალა მიაღწევს თავის მაქსიმუმს – 100%, შემდეგ მცირდება ჯერ ნელა, შემდეგ კი სწრაფად და 60 წლისათვის ვარდება 80%-მდე. ქალებში კუნთების ძალა იცვლება ასაკთან ერთად ანალოგიურად, მაგრამ მისი უდიდესი სიდიდე (20 წლის ასაკში) შეადგენს 65%-ს, უმცირესი (55 წლის ასაკში) მხოლოდ 54%-ს მამაკაცის ძალისა”.

რადგან ფიზიკური შესაძლებლობა წარმოადგენს სამუშაო ძალის ერთ-ერთ მახასიათებელს, ამიტომ ის განსაზღვრავს შრომის პროცესში ფუნქციონირებულ ქალის სამუშაო ძალის თავისებურებებსაც და ახასიათებს როგორც ქალის, ისე მამაკაცის სამუშაო ძალის ბუნებრივ განსხვავებას. თუმცა მარტო ფიზიკური ძალით არ განისაზღვრება ადამიანის ჰარმონიული განვითარება. ქალის ბიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებების შესწავლა და გათვალისწინება შესაძლებლობას მოგვცემს, განვიხილოთ ცოცხალი შრომის ბიოლოგიური საფუძვლის სტრუქტურა სქესისა და ასაკის მიხედვით და განვასხორციელოთ შრომის სწორი ორგანიზაცია ქალის ფსიქოფიზიოლოგიური თავისებურებების შესაბამისად. საუკუნეების მანძილზე გაბატონებული იყო აზრი იმის შესახებ, რომ ქალებისა და მამაკაცების არათანაბარი მდგომარეობა მუდმივი და შეუცვლელია. ამ კონცეფციას მიმდევრები ჰყავს თანამედროვე პირობებშიც. მათმა შესვლულებებმა ერთიან ბიოლოგიურ თეორიაში პოვა გამოსატყულება. ამ კონცეფციის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს იმის მტკიცება, თითქოს ქალის უთანაბრო მდგომარეობა მამაკაცთან შედარებით დაკავშირებულია მისი ორგანიზმის ბუნებრივ სისუსტესთან და აქედან გამომდინარეობს ქალის ფიზიკურ და სულიერ შესაძლებლობათა არასრულფასოვნება. ბუნებამ დააჯილდოვა ქალი იმ თვისებებით, რომლებმაც განსაზღვრეს მისი მდგომარეობა საზოგადოებაში. ასე მაგალითად, თანამედროვე ჰოლანდიელი ფსიქოლოგი გრიმბოსი ამტკიცებს, რომ საზოგადოებრივი განსხვავება და დაპირისპირება ქალისა და მამაკაცის როლისა მარადიულია და უცვლელი, რამდენადაც იგი წარმოადგენს

ბუნებრივ, ბიოლოგიურ განსხვავებათა შედეგს. ბუნებამ შექმნა ქალი, როგორც სუსტი სქესის წარმომადგენელი, ხოლო მამაკაცი უფრო ძლიერი. ამიტომ გამოიწვლია მათ მიერ შესასრულებელი ფუნქციებიც საზოგადოებაში [1].

გავრცელებული კონცეფციებიდან, რომელიც უშვებს ქალთა ცხოვრებაში მათ პროფესიულ შრომას, წარმოადგენს ე.წ. “სტაბილურობის თეორია”, რომლის მიმდევრები ქალის ცხოვრებას პერიოდებად ჰყოფენ: მომზადება და შრომითი საქმიანობის დაწყება, ბავშვთა შობა და დასაქმება საოჯახო მეურნეობაში, სამსახურში დაბრუნება ბავშვების გაზრდის შემდეგ. ამერიკელი სოციოლოგი ფ. ნეი და ლ. ჰოფმანი, დედის შრომითი აქტიურობის შესახებ სოციოლოგიური გამოკვლევის მონაცემებზე დაყრდნობით, მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ მომუშავე დედის გავლენის ხარისხი ბავშვზე უფრო ძლიერია, ვიდრე მხოლოდ სახლში დასაქმებული დედის.

ქალები დღეს აქტიურად მონაწილეობენ საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ, სოციალურ, დემოგრაფიულ, ეკოლოგიურ თუ სხვა სფეროში მიმდინარე პროცესების მართვაში და ისეთი პროფესიული მოვალეობის შესრულებაში, რომლებიც ადრე მამაკაცურ პროფესიებად ითვლებოდა.

სამწუხაროდ, ჩვენ ქვეყანაში განვითარებულმა ბოლო დროის მოვლენებმა გამოაგლინა ისეთი ტენდენცია, რომ ქალები პირველ რიგში ავსებენ გამოთავისუფლებულ მომუშავეთა კონტინგენტს. თანამედროვე პირობებში პროფესიული განათლების მიღების შემდეგ მათ უხალისოდ იღებენ სამსახურში, ხელმძღვანელ თანამდებობებზე არჩევისას მამაკაცებთან შედარებით, როგორც წესი, უფრო დაბალკონკურენტუნარიანები არიან.

აღნიშნულს ასაბუთებს ოფიციალური სტატისტიკაც. 2007 წელს, 2005 წელთან შედარებით, ეკონომიკურად აქტიურ ქალთა რიცხოვნობა 1,7 პროცენტითაა შემცირებული, ხოლო კაცთა – 4,0 პროცენტით. დასაქმებულ ქალთა რიცხოვნობა კი 1,6 პროცენტით შემცირდა, ხოლო მამაკაცებისა – 3,0 პროცენტით. 2007 წელს დასაქმებულთა შორის 47,9 პროცენტს ქალები, ხოლო 52,1 პროცენტს კაცები შეადგენდნენ.

აღსანიშნავია, რომ 2007 წელს, 2005 წელთან შედარებით, 15-24 წლის ასაკის მოსახლეობის აქტიურობის დონე შემცირებულია 1,4 პროცენტული პუნქტით. რაც შეეხება დასაქმების დონეს, იგი ყველაზე მაღალია 45-54 წლის ქალებში (69,7 პროცენტი), თუმცა 2005 წელს ყველაზე მაღალი დასაქმების დონე იყო 50-64 წლის ქალებში. დასაქმების დონე გაზრდილია 2,5 პროცენტული პუნქტით 15-24 წლის ქალებში, თუმცა ამავე ასაკის ქალებში უმუშევრობის ყველაზე მაღალი დონე შეინიშნება. 15-24 წლის თითქმის ყოველი მესამე ქალი უმუშევარია. 2005 წელთან შედარებით, უმუშევრობის დონე ამ ასაკში 6,1 პროცენტული პუნქტითაა შემცირებული. 2007 წლის მდგომარეობით კაცების აქტიურობის დონე მაღალია 35-44 წლის ასაკში (93,4 პროცენტი). დასაქმების დონე 2005 წელთან შედარებით 15-24 წლის ასაკის კაცებში შემცირებულია 3,0 პროცენტული პუნქტით. უმუშევრობის დონე მაღალია 15-24 წლის კაცებში და გაზრდილია 2005 წელთან შედარებით 1,3 პროცენტული პუნქტით. დასაქმებული მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში ყველაზე მაღალი წილი უჭირავს 50-54 წლიანების ასაკობრივ ჯგუფს. 2007 წლის მდგომარეობით, დასაქმებულ ქალთა და კაცთაგან, შესაბამისად 12,6 და 10,7 პროცენტი ზემოხსენებულ ასაკობრივ ჯგუფზე მოდიოდა. ყველაზე დაბალი წილი დასაქმებულ ქალებსა და კაცებში 15-19 წლის ასაკის დასაქმებულებს უჭირავს, შესაბამისად, ქალებს – 1,5 პროცენტი და კაცებს – 2,3 პროცენტი. დასაქმებული მოსახლეობიდან საშუალო განათლების მქონეთა წილი ყველაზე დიდია. 2007 წლის მონაცემებით, დასაქმებულ ქალთა 28,1 პროცენტს და კაცთა 43,0 პროცენტს საშუალო განათლება აქვს. დასაქმებულთა ნახევარზე მეტი სოფლის მეურნეობის დარგზე მოდის,

2007 წლის მონაცემებით, დასაქმებულ ქალთა 12,6% განათლების სფეროში მუშაობდა, 9,9 პროცენტი ვაჭრობაში, 6,2 პროცენტი ჯანმრთელობის დაცვის და სოციალური უზრუნველყოფის ორგანიზაციებში. რაც შეეხება დასაქმებულ კაცებს, მათგან 10,0 პროცენტი ვაჭრობაში, ხოლო 6,8-7,4 პროცენტი დამამუშავებელ მრეწველობაში, ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში იყო დასაქმებული. უმუშევარ ქალთა რიცხოვნობა 2007 წელს 2005 წელთან შედარებით 2,3 პროცენტით, ხოლო უმუშევარ კაცთა რიცხოვნობა – 9,7 პროცენტით შემცირდა. უმუშევარ კაცთა და ქალთა რიცხოვნობის ყველაზე მაღალი წილი (სხვევ, როგორც უმუშევრობის ყველაზე მაღალი დონე) მოდის 20-24 წლიანთა ასაკობრივ ჯგუფებზე. უმუშევართა საერთო რიცხოვნობაში დიდი ხვედრითი წილი უჭირავს უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტებს. 2007 წლის მონაცემებით, უმაღლესი განათლება ჰქონდა უმუშევარ ქალთა 44,4 და კაცთა 40,6 პროცენტს. 2005 წელთან შედარებით, შესაბამისად გაიზარდა 4,8 და 2,2 პროცენტული პუნქტით. დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი 2007 წელს, 2006 წელთან შედარებით, როგორც ქალებში, ასევე კაცებში, გაიზარდა დაახლოებით 37,0 პროცენტით. ქალების ნომინალური ხელფასი ეკონომიკის ყველა დარგსა და ყველა სექტორში ნაკლებია დაქირავებით დასაქმებულ კაცთა საშუალო თვიურ ნომინალურ ხელფასზე.

როგორც ჩანს, დღესაც მუსირებს აზრი ქალის ფიზიკურ და სულიერ შესაძლებლობათა არასრულფასოვნების შესახებ, რამაც ჩამოაყალიბა ქალის განსხვავებული ფსიქოლოგიური ქცევები და ხასიათი, არადა ქალია შვილების ბედ-იბლის გადამწყვეტი, ამიტომ საჭიროა ყოველი დედა იყოს განათლებული, განვითარებული შინ – ოჯახში და გარეთ – საზოგადოებაში. იგი უნდა სთესდეს თესლს სიკეთისას. ესმოდეს როგორ აღზარდოს შვილი, რა აზრები გაავრცელოს, რას ემსახუროს, ვინაიდან მას შეუძლია, დაამხოს ერი და აღადგინოს კიდევ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესაძე ნ. გენდერული სტატისტიკა პეკინის პლატფორმის პრიზმით. ქ. ”სოციალური ეკონომიკა”, №5, თბ., 2003. გვ. 23-28.
2. სტატისტიკური კრებული: „ქალები და კაცები.” თბ., 2007.
3. აბაშიძე ი. ქალთა დასაქმების სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტები. თბ., „მეცნიერება”. 1986.
4. Романчук М. Н., Корманов М. В. Статистика занятости населения“. „МЭСИ” М., 1999.
5. Виноградов М. И. Физиология трудовых ресурсов. М., 1976. с.39.
6. სტატისტიკური წელიწადეული. თბ., 2009.
7. www.statistics.ge

Nino Abesadze

Academical doctor of economics

GENDER ASPECTS OF EMPLOYMENT IN GEORGIA

Summary

From the second half of the XX century the issues of gender statistics become more and more significant in the system of sustainable development conception. The article deals with quantitative and qualitative aspects of gender equilibrium, characterises social-psychological differences in gender aspect, the influence of social and biological factors on the formation of gender psychology as well, are exposed their influence level on employment balance. On the basis of formal statistical data is done gender analysis of employment.

შრომითი რესურსების მართვის ზოგიერთი საკითხი

პერსონალის მენეჯმენტი გვევლინება, როგორც უწყვეტი პროცესის ფორმა, იგი მიმართულია მუშაკების მოტივაციის მიზნობრივ ცვლილებებზე, რათა მიიღოს მაქსიმალური უკუგება. თანამედროვე პირობებში პერსონალთან მუშაობის ძირითად მიზანს პიროვნების ფორმირება წარმოადგენს.

კადრების შერჩევა, მათი გამოყენება, კვალიფიკაციის ამაღლება, შრომის ანაზღაურება საშუალებას აძლევს თანამშრომელს, უფრო მეტი გამოიმუშაოს, მიიღოს კმაყოფილება შრომით, შეიძინოს ახალი ცოდნა და ჩვევები.

კადრების შესარჩევად არსებობს განსაზღვრული წესები და მეთოდები. ანკეტაში, რომელსაც სტანდარტული ფორმა აქვს, კანდიდატი ავსებს თავის მონაცემებს განათლების, მუშაობის სტაჟის შესახებ და სხვ. მენეჯერი შეისწავლის ანკეტას და ამზადებს კითხვებს, რომელსაც უსვამს საუბრის დროს.

კადრების წარმომადგენელი აწარმოებს წინასწარ საუბრებს. საუბრის შემდეგ კანდიდატმა უნდა გადაწყვიტოს, მოსწონს თუ არა სამუშაო. თუ მოსწონს სამუშაო პირობები და გასაუბრებამაც წარმატებით ჩაიარა, კანდიდატმა უნდა გაიაროს შერჩევის შემდეგი ეტაპი – ტესტირება. ამით გამოიკვლევენ ინტელექტუალობის კოეფიციენტს, მის უნარ-ჩვევებს. იმ შემთხვევაში, თუ კანდიდატი დააგროვებს საჭირო რაოდენობის ქულებს, მას დაუშვებენ მეორე გასაუბრებაზე. მენეჯერი, რომელიც მისი უშუალო უფროსი იქნება, წარმართავს გასაუბრებას.

გასაუბრების სამი მეთოდი არსებობს: პირდაპირი, ირიბი და სტრუქტურული.

პირდაპირი გამოკითხვა – ესაა დასმულ კითხვაზე პასუხი. ეს კითხვებია:
როგორია მისი მუშაობის სტაჟი ამ თანამდებობაზე?
რა სურს მას გააკეთოს?
რისი გაკეთება შეუძლია?

აღსანიშნავია, რომ საუბრის დასაწყისი უნდა იყოს ზოგადი, რათა კანდიდატმა თავისუფლად იგრძნოს თავი, მას უნდა ეცნობოს მთავარი სამუშაოს შესახებ, ნება მიეცეს დაგისვას კითხვები. შეკითხვებით გაიგებთ, თუ რატომ წავიდა ძველი სამუშაოდან ან რატომ არის დაინტერესებული თქვენს კომპანიაში მუშაობით. აცნობეთ ხელფასის შესახებ, სამუშაო პირობებზე და, ბოლოს, მადლობა გადაუხადეთ საუბრისთვის.

როდესაც თანამშრომელი იწყებს მუშაობას, მას სწორად უნდა აუხსნათ, თუ რა სამუშაო უნდა შეასრულოს. პირველ რიგში მას უნდა ვაჩვენოთ სამუშაო ადგილი, სამსახურებრივი მოვალეობა, ხელფასის მიღების წესი და სხვ.

სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას და მუშაკთა დახელოვნებისათვის იყენებენ მომზადების ორ ფორმას: მომზადება (სწავლება) სამუშაო ადგილზე და ფორმალური მომზადება. პრაქტიკაში გავრცელებულია მომზადების პირველი ფორმა. ე. შუტინი, გ.ფორდი და ფ.ტეილორი ამტკიცებდნენ, რომ ყოველი სამუშაო ადგილი ისეთი უნდა იყოს, რომ მის ასათვისებლად საჭირო იყოს ორი კვირა, უკეთესია თუ იგი მოითხოვს ერთ კვირას. აღნიშნული ფორმა განსაკუთრებით ფართოდ გამოიყენება კომერციულ საწარმოებში, ქარხნებში, ფაბრიკებში, ჯანდაცვაში, სახელმწიფო საწარმოებში და სხვ.

ახალ მოვალეობათა შესასრულებლად სასურველია სტაჟირება სხვადასხვა განყოფილებაში.

რაც შეეხება ფორმალურ მომზადებას, იგი ტარდება სპეციალურ აუდიტორიაში, მას უშუალოდ ატარებს ხელმძღვანელი ან სპეციალურად მოწვეული სპეციალისტი.

კადრების მომზადებაში მნიშვნელოვანია მენეჯერის როლი. მენეჯერი ახლოს უნდა გაეცნოს თავის ხელქვეითებს, გამომდინარე აქედან, იგი უნდა იყოს კარგი სპეციალისტი, ჰქონდეს ადამიანების ხელმძღვანელობის უნარი და ფლობდეს ადამიანთა შორის ურთიერთობათა ტექნიკას. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ კადრების მომზადებისას მნიშვნელოვანია, გვახსოვდეს მოტივაციის შესახებ. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ შესასწავლ მასალას ყველა ინდივიდი ვერ ითვისებს ერთნაირად. ამიტომ პედაგოგმა უნდა გაითვალისწინოს სწავლების ტემპი.

თანამედროვე ეტაპზე საკმაოდ პოპულარულია მომზადება-გადამზადება. იგი განპირობებულია ორი მიზეზით:

- ადამიანი, რომელიც ასრულებდა გარკვეულ სამუშაოს, გადაჰყავთ სხვა სამუშაოზე, რასაც სჭირდება მომზადება;
- შესრულებული სამუშაოს არადაამაკმაყოფილებელი ხარისხი (კომპანიის ქონების დატაცება, ჩხუბის პროვოცირება, უფროსისადმი დაუმორჩილებლობა, უხეში და შეურაცხყოფელი ხუმრობა და სხვ.).

ზემოთ ჩამოთვლილთაგან ყველაზე ხშირად გვხვდება თანამშრომელთა გაცდენისა და დაგვიანების შემთხვევები. ამისათვის საჭიროა წინასწარ აუქსნათ მათ სამუშაოზე ქცევის წესები.

თანამშრომელთა ქცევის კორექტირების მოსახდენად საჭიროა დავიცვათ შემდეგი წესები:

- ა) უნდა ჩამოყალიბდეს სწორი ურთიერთობები;
- ბ) თანამშრომელი არ უნდა გააკრიტიკო სხვების თანდასწრებით;
- გ) თანამშრომელი გააკრიტიკე შეცდომის ჩადენისთანავე და არა წლის ბოლოს;
- დ) თანამშრომლებს აუხსენით, თუ როგორი მნიშვნელოვანია მისთვის და კომპანიისათვის მომავალში ქცევის წესების დაცვა და სხვა.

ყველა ვაკანტური სამუშაო ადგილი, სადაც არ შეიძლება გამოვიყენოთ არაკვალიფიციური პერსონალი, სასურველია, გადანაცვლების ან დაწინაურების გზით შევავსოთ კომპანიის სხვა თანამშრომლით. გადანაცვლება – ეს არის თანამშრომლის გადაყვანა ერთი თანამდებობიდან იმავე დონის სხვა თანამდებობაზე.

დაწინაურება – ეს არის ახალი, უფრო მაღალი დონის თანამდებობების დაკავება, რა თქმა უნდა, ანაზღაურების მომატებით.

გათავისუფლება – ეს არის რადიკალური ფორმა. ამ დონისძიებით თავისუფლდება უვარგისი მუშაკი და საშუალება ეძლევა კომპანიას, მიიღოს ახალი, მაგრამ აქ გასათვალისწინებელია ის, რომ მენეჯერისათვის ეს არის მარცხი, თანამშრომლისათვის – მკაცრი გაკვეთილი, ახლად მიღებული სათვის კი – ბედის ვადიმება.

თანამშრომლის განთავისუფლება კომპანიისათვის არის იმ ფულის დაკარგვა, რაც დასჭირდა მის მოძებნას, დანიშვნას. თანამშრომელი ისე უნდა მოიხსნას, რომ არ შეილახოს მისი ღირსება. ამ მიზნით უნდა ისარგებლოთ შემდეგი რჩევებით:

- უნდა შეარჩიოთ შესაფერი დრო;
- სახალხოდ არ გამოაცხადოთ გათავისუფლების შესახებ;
- გათავისუფლება შეატყობინეთ წინასწარ, რამდენიმე დღით ადრე.

პერსონალის ხელმძღვანელობა, როგორც მართვის ფუნქცია, გულისხმობს, გააერთიანოს, მოახდინოს ყველა დანარჩენი ფუნქციის ურთიერთდაკავში-

რება, კოორდინირება. პერსონალთან მუშაობის პრინციპების რეალიზაციით შეიძლება მათი ურთიერთქმედების მიღწევა. პერსონალთან მუშაობის პრინციპებს მიეკუთვნება: ეფექტიანობა, კომპლექსურობა, პროგრესულობა, სიმარტივე, მეცნიერულობა, მდგრადობა, ავტონომიურობა და სხვ.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, საჭირო და აუცილებელია ახალი იდეების დანერგვა პრაქტიკაში, რათა შეიცვალოს ძველი. საჭიროა ყოველი სიახლე დროულად მიეწოდოს და წინასწარ ჩაერთოს სპეციალურ პროგრამაში, რათა დავეხმაროთ ამ იდეებით დაინტერესებულ პირებს მათ განხორციელებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვ გურგენიძე. მენეჯერთა შრომის ორგანიზაცია. თბ., 1997.
2. მ. ამსტონგი. ადამიანური რესურსების მართვა (ინგლისურიდან ნათარგმნი). თბ., 2002.
3. ნ. პაიჭაძე. პერსონალის მართვა. თბ., 2003.
4. Веснин В. Г. Менеджмент персонала. М., 2001.
5. Шкашудра В. И. Настольная книга менеджера по курсам. М., 2001.

Darejan Sabashvili

Academic doctor of Economics, Full Professor

LABOR RESOURCE MANAGEMENT

Summary

In the presented article there are given various aspects of management; the art of management and practice.

The article deals with the issue of personal choice, the improvement of skills. Remuneration of labor gives the possibility to employees to earn more, to get pleasure from work, acquire knowledge and skill.

When training of personnel, as it is stated in the article, a significant place is occupied by a manager, he must know his subordinates, hence this manager must be a qualified specialist.

ՑՈՒՑԱԿԱՆԱԿՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

А. В. Матевосян

*Армянский Государственный Экономический Университет,
Кафедра „ Финансы и кредит„ доцент, к.э.н.*

БАЛАНСОВАЯ МОДЕЛЬ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Финансовая устойчивость — это определенное состояние счетов предприятия, гарантирующее его постоянную платежеспособность. По нашему мнению, знание предельных границ изменения источников средств для покрытия вложений капитала в основные фонды или производственные запасы позволяет генерировать такие направления хозяйственных операций, которые ведут к улучшению финансового состояния предприятия, к повышению его устойчивости. Предлагаем для финансовой устойчивости следующий вид балансовой модели:

$$F + Z + R^a = I^C + K^T + K^k + R^p + K^O, (1)$$

где

F — основной капитал (итог раздела I актива баланса);

Z — запасы. Для обеспечения равенства валюты агрегированного баланса к этому разделу можно отнести и НДС по приобретенным ценностям. Желательно запасы уменьшить на стоимость товаров отгруженных и прибавить товары отгруженные к R^a , так как по степени ликвидности они более соответствуют дебиторской задолженности;

R^a — дебиторская задолженность, товары отгруженные, денежные средства, краткосрочные финансовые вложения и прочие активы (раздела II актива баланса);

$Z + R^a = O$ — оборотные активы (итог раздела II актива баланса).

I^C — источники собственных средств (итог раздела III пассива баланса и статьи: “Задолженность участникам (учредителям) по выплате доходов”, “Доходы будущих периодов”, “Резервы предстоящих расходов” раздела V пассива баланса);

K^T — долгосрочные кредиты и заемные средства,

K^k — краткосрочные кредиты и заемные средства,

K^O — обязательства, не погашенные в срок. Следует иметь в виду, что эти обязательства включены в состав пассива баланса при подсчете итога, но не выделены в нем;

R^p — расчеты (кредиторская задолженность) и прочие пассивы.

Условные обозначения использованы таблице 1.

Перед началом деятельности организациям прежде необходимо приобрести основные средства и прочие внеоборотные активы, и лишь в процессе их использования будут потребляться запасы и другие оборотные активы. Поэтому собственный капитал, долгосрочные кредиты и займы направляются, в первую очередь, на приобретение основных средств, на капитальные вложения. Исходя из этого условия, преобразуем исходную балансовую формулу:

$$Z + R^a = [(I^C + K^T) - F] + [K^k + R^p + K^O]. (2)$$

В оценке финансового состояния используют также показатель стоимости **чистых мобильных средств**, определяемый как разность между оборотными активами и краткосрочной задолженностью. В соответствии с преобразованной балансовой моделью (2) чистые мобильные средства $[Z + R^a - (K^k + K^O + R^p)]$ приближенно равны значению собственных и долгосрочных заемных источников формирования запасов (E^T):

$$Z + R^a - (K^k + R^p + K^O) = (I^C + K^T) - F.$$

Собственный капитал и долгосрочные обязательства могут использоваться организацией длительное время, так как они не требуют срочного погашения. Поэтому их сумму ($I^C + K^T$) называют постоянным капиталом.

Следовательно, для обеспечения устойчивости необходимо, чтобы после покрытия внеоборотных активов перманентным (постоянным) капиталом $[(I^C + K^T) - F]$ собственных источников и долгосрочных обязательств должно быть достаточно для покрытия запасов:

$$Z \leq (I^C + K^T) - F. (3)$$

Таблица 1

БАЛАНС МСП „Бари Самарацц“, (в агрегированном виде)

Актив	Условные обозначения	на начало года	на конец года	Пассив	Условные обозначения	на начало года	на конец года
1. Основной капитал	F	23445	23445	4. Источники собственных средств	I^C	16928	8931
2. Запасы	Z	1490	9553	5. Кредиты и другие заемные средства, в том числе:	K	17059	32376
3. Расчеты, денежные средства и прочие активы, в том числе:	R^a	8652	8309	долгосрочные кредиты и заемные средства	K^T	16249	30986
расчеты и прочие активы (дебиторская задолженность, займы, предоставленные организациям на срок менее 12 месяцев)	r^a	0	0	краткосрочные кредиты и заемные средства	K^k	0	0
денежные средства, ценные бумаги и прочие краткосрочные финансовые вложения	D	2652	4568	расчеты и прочие пассивы	R^p	410	1317
				обязательства организации, не погашенные в срок	K^o	0	73
Баланс	B	33587	41307	Баланс	B	33587	41307

Денежных средств, краткосрочных финансовых вложений и активных расчетов достаточно для покрытия краткосрочной задолженности предприятия $(K^k + R^p + K^o)$, т. е. при условии ограничения запасов Z величиной $[(I^C + K^T) - F]$ будет выполняться **условие платежеспособности предприятия**, вытекающее из выражения (2):

$$R^a \geq K^k + R^p + K^o.$$

Выражение (2) оценки финансовой устойчивости связано с общим условием устойчивости:

$$Z + F \leq I^C + K^T, (3)$$

которое означает, что вложения в основной капитал и материальные запасы не должны превышать величины перманентного капитала.

В общем, соотношение стоимости материальных оборотных средств (запасов) и величин собственных и заемных источников их формирования и определяет **устойчивость финансового состояния** организации. Причем обеспеченность запасов источниками формирования является **сущностью финансовой устойчивости**, а

платежеспособность отражает ее **внешнее проявление**. Поэтому платежеспособность есть следствие обеспеченности, а уровень обеспеченности материальных оборотных средств источниками выступает в роли причины, обуславливая ту или иную степень платежеспособности (неплатежеспособности).

Указанная взаимосвязь используется при оценке финансовой устойчивости. Для этого существует классификация типов финансовой устойчивости (табл. 2).

Таблица 2

КЛАССИФИКАЦИЯ ТИПОВ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ДЛЯ УСЛОВИЯ $Z \leq (K^0 + K^T) - F$ на примере МСП „Бари Самарацц,

Устойчивость	Текущая		В краткосрочной перспективе		В долгосрочной перспективе	
	на начало года	на конец года	на начало года	на конец года	на начало года	на конец года
1. Абсолютная	$D \geq K^0 + R^P$		$D \geq K^0 + R^P + K^T$		$D \geq K^0 + R^P + K^T + K^T$	
	2652 ≥ 410	4568 ≥ 1390	2652 ≥ 410	4568 ≥ 1390	2652 ≤ 16659	4568 ≤ 32376
2. Нормальная	$R^a \geq K^0 + R^P$		$R^a \geq K^0 + R^P + K^T$		$R^a \geq K^0 + R^P + K^T + K^T$	
	8652 ≥ 410	8309 ≥ 1390	8652 ≥ 410	8309 ≥ 1390	8652 ≤ 16659	8309 ≤ 32376
3. Предкризисная (минимальная устойчивость)	$R^a + Z \geq K^0 + R$		$R^a + Z \geq K^0 + R^P + K^T$		$R^a + Z \geq K^0 + R^P + K^T + K^T$	
	10142 ≥ 410	17862 ≥ 1390	10142 ≥ 410	17862 ≥ 1390	10142 ≤ 16659	17862 ≤ 32376
4. Кризисная	$R^a + Z < K^0 + R^P$		$R^a + Z < K^0 + R^P + K^T$		$R^a + Z < K^0 + R^P + K^T + K^T$	
	X		X		X	

Абсолютная устойчивость встречается редко. Ее соблюдение свидетельствует о возможности немедленного погашения обязательств, но возникновение обязательств связано с потребностью в использовании средств, а не в их наличии на счетах организации. Поэтому абсолютная устойчивость представляет собой крайний тип финансовой устойчивости.

Нормальная устойчивость гарантирует оптимальную платежеспособность, когда сроки поступлений и размеры денежных средств, финансовых вложений и ожидаемых срочных поступлений примерно соответствуют срокам погашения и размерам срочных обязательств.

Предкризисная (минимальная устойчивость) связана с нарушением текущей платежеспособности, при котором возможно восстановление равновесия в случае пополнения источников собственных средств, увеличения собственных оборотных средств, продажи части активов для расчетов по долгам.

Кризисное финансовое состояние возникает, когда оборотных активов предприятия оказывается недостаточно для покрытия его кредиторской задолженности и просроченных обязательств. В такой ситуации предприятие находится на грани банкротства. Для восстановления механизма финансов необходим поиск возможностей

и принятие организационных мер по обеспечению повышения деловой активности и рентабельности работы предприятия и др. При этом требуется оптимизация структуры пассивов, обоснованное снижение запасов и затрат, не используемых в обороте или используемых недостаточно эффективно.

В анализе устойчивости также рассматривают обеспеченность запасов источниками. Для характеристики источников формирования запасов используют ряд показателей, отражающих различную степень охвата различных видов источников.

Наличие собственных оборотных средств определяется выражением:

$$E^C = I^C - F. \quad (4).$$

Наличие собственных и долгосрочных заемных источников формирования оборотных средств:

$$E^T = (I^C + K^T) - F = E^C + K^T. \quad (5).$$

Общая величина основных источников формирования оборотных средств:

$$E^{\Sigma} = (I^C + K^T + K^I) - F = E^T + K^I. \quad (6).$$

Трем показателям наличия источников формирования оборотных средств соответствуют три показателя обеспеченности запасов источниками формирования:

Излишек (+) или недостаток (-) собственных источников формирования запасов: $\pm E^C = E^C - Z. \quad (7).$

На этой же основе рассчитывают три коэффициента финансовой устойчивости.

Коэффициент обеспеченности запасов собственными источниками

$$K_{OZ}^C = \frac{I^C - F}{Z} = \frac{E^C}{Z}$$

формирования средств:

$$; \quad (8).$$

Предельное нижнее ограничение по данному коэффициенту:

$$K_{OZ}^C \geq 0,6 \div 0,8.$$

Коэффициент обеспеченности запасов собственными и долгосрочными заемными источниками средств:

$$K_{OZ}^T = \frac{(I^C + K^T) - F}{Z} = \frac{E^T}{Z}; \quad (9).$$

Исходя из условия финансовой устойчивости, согласно которому размер собственных источников и долгосрочных обязательств должен быть достаточен для покрытия запасов, нормальным для данного коэффициента считается ограничение: $K_{OZ}^T \geq 1.$

Коэффициент обеспеченности запасов собственными, долгосрочными и краткосрочными заемными источниками.

$$K_{OZ}^{\Sigma} = \frac{(I^C + K^T + K^I) - F}{Z} = \frac{E^{\Sigma}}{Z} \quad (10).$$

Этот коэффициент наиболее востребован при условии недостаточности собственного капитала и долгосрочных обязательств для покрытия запасов, т. е. при значении $< 1.$ Он отражает степень покрытия запасов всеми основными источниками их формирования.

Важной характеристикой устойчивости финансового положения предприятия, его независимости от заемных источников является также **коэффициент автономии**, равный доле источников собственных средств в общем итоге баланса. Его нормальное ограничение: $K_A \geq 0,5$ означает, что все обязательства предприятия могут быть покрыты его собственными средствами. Рост коэффициента автономии свидетельствует об увеличении финансовой независимости предприятия, снижении вероятности

финансовых затруднений (финансового риска) в будущих периодах. Такая тенденция, с точки зрения кредиторов, повышает гарантированность выполнения предприятием своих обязательств.

Коэффициент соотношения заемных и собственных средств ($K_{з/с}$) равен отношению величины обязательств предприятия к величине его собственных средств. Его еще называют **коэффициентом гиринга**.

Значение коэффициента $K_{з/с}$ можно также определить следующим выражением:

$$K_{з/с} = \frac{1}{K_A} - 1 \quad . (11).$$

Из приведенных выше зависимостей следует, что нормальное ограничение для коэффициента зависимости (гиринга): $K_{з/с} \leq 1$.

Превышение единицы в значении коэффициента гиринга означает, что для бизнеса заемный капитал у организации является главным источником финансирования. Высокий гиринг свидетельствует о высоком риске.

Коэффициент соотношения мобильных и иммобилизованных средств ($K_{м/и}$) вычисляется делением оборотных активов (раздел II актива баланса) на иммобилизованные активы (раздел I актива).

При наличии в разделе II актива баланса иммобилизации оборотных средств его итог (в числителе) уменьшается на ее величину, а знаменатель показателя (иммобилизованные средства) увеличивается, так как отвлечение мобильных средств из оборота снижает реальное наличие собственных оборотных средств предприятия.

Устойчивость финансового состояния характеризует также и **коэффициент маневренности**, равный отношению собственных оборотных средств предприятия к общей величине источников собственных средств.

$$K_M = \frac{I^c - F}{I^c} = \frac{E^c}{I^c} \quad . (12).$$

Он показывает, какая часть собственных средств предприятия находится в мобильной форме, позволяющей относительно свободно маневрировать этими средствами. Высокие значения коэффициента маневренности положительно характеризуют финансовое состояние. При отсутствии жестко установленных ограничений по этому коэффициенту иногда рекомендуется использовать его значение в размере 0,5, как оптимальное.

Для характеристики структуры источников средств предприятия можно использовать также частные показатели структуры отдельных групп источников. К ним относятся:

Коэффициент долгосрочного привлечения заемных средств, равный отношению величины долгосрочных кредитов и заемных средств к сумме источников собственных средств предприятия и долгосрочных кредитов и займов: $K_{кт} = K^T / (I^c + K^T)$. (13).

Данный коэффициент отражает долю задолженности предприятия в составе перманентного (постоянного) капитала. Увеличение доли задолженности свидетельствует о большей зависимости организации от внешних источников финансирования и меньшей платежеспособности.

Коэффициент краткосрочной задолженности выражает долю краткосрочных обязательств в общей сумме обязательств:

$$K_{кз} = \frac{K^T + R^P + K^O}{K^T + K^T + R^P + K^O} \quad . (14).$$

Он показывает, какая доля в общей сумме задолженности требует краткосрочного погашения. Увеличение коэффициента повышает зависимость

организации от краткосрочных обязательств, требует увеличения ликвидности активов для обеспечения платежеспособности и финансовой устойчивости.

Коэффициент кредиторской задолженности и прочих пассивов выражает долю кредиторской задолженности и прочих пассивов в общей сумме обязательств предприятия:

$$K_{\text{кзп}} = \frac{R^{\text{п}} + K^{\text{о}}}{K^{\text{т}} + K^{\text{л}} + R^{\text{п}} + K^{\text{о}}} \quad (15).$$

Коэффициент отражает долю наиболее срочной задолженности в общей сумме обязательств, увеличение которой означает снижение возможностей организации использовать капитал в собственном обороте и требует немедленного отчуждения доли средств, соответствующей данному коэффициенту. Рост коэффициента кредиторской задолженности и прочих пассивов в наибольшей степени влияет на снижение платежеспособности и финансовой устойчивости организации.

При ослаблении финансового контроля возникают перебои с поступлениями финансовых средств и, как следствие, с погашением долгов предприятия. В этой ситуации возникает угроза банкротства и признания предприятия несостоятельным, что, в свою очередь, грозит осложнением социально-политической ситуации в стране.

В этой связи, одним из главных условий успешного функционирования предприятия является четкий контроль за обязательствами и своевременное предупреждение признаков несостоятельности, а также умение минимизировать последствия недобросовестной конкуренции и потрясений на финансовых рынках.

A. V. Matevosjan

Armenian State Economic University Department

“Finances and Credit”, docent, candidate of Economic Sciences

BALANCE MODEL OF FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISE

Summary

Financial stability is a certain state of enterprise accounts, guaranteeing its permanent solvency. In general, the state of value of current material assets and quantity of own and loan sources of their formation determines the stability of financial state of organization, the provision of stocks with formation sources being the main point of financial stability and the solvency reflecting its external display.

Under financial and political instability commercial activity is fraught with different critical situations. Current economic reality keeps the managers of enterprises to make decisions permanently under uncertainty. Owing to this there is offered balance model of financial stability of enterprise.

А. В. Матевосян
Армянский Государственный Экономический Университет,
Кафедра „ Финансы и кредит„ доцент, к.э.н.

ПРОБЛЕМА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ И СТАБИЛИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Функционируя в рыночной экономике как субъект предпринимательской деятельности, каждое предприятие должно обеспечивать такое положение своих финансовых ресурсов, при каком бы оно стабильно сохраняло возможность бесперебойно исполнять свои финансовые обязательства перед своими деловыми партнерами, государством, собственниками, наемными рабочими. Приобретая в рыночных условиях не условную, а настоящую финансовую независимость, неся реальную экономическую ответственность за эффективность хозяйствования и своевременное выполнение финансовых обязательств, предприятия способны достичь стабильности своих финансов только при строгом соблюдении принципов коммерческого расчета, главным среди которых является сопоставление затрат и результатов, получения максимальной прибыли при минимальных затратах. Именно это условие является определяющим при формировании финансового положения предприятия.

Финансовое положение предприятия – это сложная, интегрированная по многим показателям характеристика качества его деятельности. В наиболее концентрированном виде финансовое положение предприятия можно определить как меру обеспеченности предприятия необходимыми финансовыми ресурсами и степень рациональности их размещения для осуществления эффективной хозяйственной деятельности и своевременного проведения денежных расчетов по своим обязательствам. Такое трактование сути понятия «финансовое положение» дает возможность понимать под ним характеристику деятельности предприятия, в котором, как в зеркале, находят отображение в стоимостной форме общие результаты работы предприятия, в том числе и работы по управлению финансовыми ресурсами. Если параметры деятельности предприятия и размещения его финансовых ресурсов соответствуют критериям позитивной характеристики финансового положения, то говорят о финансовой устойчивости предприятия. В системе объектов финансово-экономического анализа именно ей принадлежит главенствующая роль.

Финансовая устойчивость предприятия формируется, прежде всего, под влиянием рентабельности его деятельности. Если предприятие убыточно или малорентабельно, если величина его балансовой прибыли падает, не выполняются плановые отчисления с этого наиболее важного качественного показателя, говорить об удовлетворительном финансовом положении, финансовую устойчивость предприятия не приходится даже при сохранении на какое-то время возможности рассчитывать по своим финансовым обязательствам. Учитывая роль, какую играет прибыль в экономике любого субъекта предпринимательской деятельности, в краткосрочной, а тем более – в долгосрочной перспективе эта возможность не может быть поддержана и будет утрачена, если финансовые ресурсы предприятия не будут в достаточной степени пополняться за счет прибыли.

Обобщающим показателем финансовой устойчивости компании является излишек или недостаток средств для формирования запасов и затрат, получаемый в виде разницы величины источников средств и величины запасов и затрат. Это по сути дела абсолютная оценка финансовой устойчивости [1].

В экономической литературе даются разные подходы к анализу финансовой устойчивости. Рассмотрим методику Шеремета А.Д. и Сайфулина Р.С., рекомендующую

для оценки финансовой устойчивости определять трехкомпонентный показатель типа финансовой ситуации.

Для расчета этого показателя сопоставляется общая величина запасов и затрат предприятия и источники средств для их формирования:

$$ЗЗ = З + НДС, (1)$$

где ЗЗ – величина запасов и затрат;

З – запасы;

НДС – налог на добавленную стоимость по приобретенным ценностям.

При этом используется различная степень охвата отдельных видов источников, а именно:

1) Наличие собственных оборотных средств, равное разнице величины источников собственных средств (собственного капитала) и величины внеоборотных активов.

$$СОС = СС - ВА - У, (2)$$

где СОС – собственные оборотные средства;

СС – величина источников собственного капитала;

ВА – величина внеоборотных активов;

У – убытки.

2) Многие специалисты при расчете собственных оборотных средств вместо собственных источников берут перманентный капитал: наличие собственных оборотных средств и долгосрочных заемных источников формирования запасов и затрат, то есть с учетом долгосрочных кредитов и заемных средств.

$$ПК = (СС + ДЗС) - ВА - У, (3)$$

где ПК – перманентный капитал;

ДЗС – долгосрочные заемные средства.

3) Общая величина основных источников формирования запасов и затрат, то есть наличие собственных оборотных средств, долгосрочных кредитов и заемных средств, краткосрочных кредитов и заемных средств, то есть все источники, которые возможны.

$$ВИ = (СС + ДЗС + КЗС) - ВА - У, (4)$$

где ВИ – все источники;

КЗС – краткосрочные заемные средства.

Как отмечают авторы к сумме краткосрочных кредитов и заемных средств не присоединяются ссуды, не погашенные в срок.

Показатель общей величины основных источников формирования запасов и затрат является приближенным, так как часть краткосрочных кредитов выдается под товары отгруженные (то есть они не предназначены для формирования запасов и затрат), а для покрытия запасов и затрат привлекается часть кредиторской задолженности, зачтенной банком при кредитовании [2].

Несмотря на эти недостатки, показатель общей величины основных источников формирования запасов и затрат дает существенный ориентир для определения степени финансовой устойчивости.

Трем показателям наличия источников формирования запасов и затрат соответствуют три показателя обеспеченности запасов и затрат источниками формирования:

1) Излишек или недостаток собственных оборотных средств:

$$Ф_{СОС} = СОС - ЗЗ, (5)$$

где $Ф_{СОС}$ – излишек или недостаток собственных оборотных средств.

2) Излишек или недостаток перманентного капитала:

$$Ф_{ПК} = ПК - ЗЗ, (6)$$

где $Ф_{ПК}$ – излишек или недостаток перманентного капитала.

3) Излишек или недостаток всех источников (показатель финансово – эксплуатационной потребности):

$$\Phi_{\text{ВИ}} = \text{ВИ} - 33, (7)$$

где $\Phi_{\text{ПК}}$ – излишек или недостаток всех источников.

С помощью этих показателей определяется трехмерный (трехкомпонентный) показатель типа финансового состояния, то есть

$$S(\Phi) = 1, \text{ если } \Phi > 0, S(\Phi) = 0, \text{ если } \Phi < 0. (8)$$

Вычисление трёх показателей обеспеченности запасов источниками их формирования позволяет классифицировать финансовые ситуации по степени их устойчивости.

По степени устойчивости можно выделить четыре типа финансовых ситуаций:

1) Абсолютная устойчивость финансового состояния, если

$$S = \{1, 1, 1\} (9)$$

При абсолютной финансовой устойчивости предприятие не зависит от внешних кредиторов, запасы и затраты полностью покрываются собственными ресурсами. В российской практике такая финансовая устойчивость встречается крайне редко, представляет собой крайний тип финансовой устойчивости.

2) Нормальная устойчивость финансового состояния предприятия, гарантирующая его платежеспособность, то есть

$$S = \{0, 1, 1\}, (10)$$

Это соотношение показывает, что предприятие использует все источники финансовых ресурсов и полностью покрывает запасы и затраты [3].

3) Неустойчивое финансовое состояние, сопряженное с нарушением платежеспособности, при котором, тем не менее, сохраняется возможность восстановления равновесия за счет пополнения источников собственных средств, сокращения дебиторов и ускорение оборачиваемости запасов, то есть

$$S = \{0, 0, 1\}, (11)$$

Пределом финансовой неустойчивости является кризисное состояние предприятия. Оно проявляется в том, что наряду с нехваткой «нормальных» источников покрытия запасов и затрат (к их числу может относиться часть внеоборотных активов, просроченная задолженность) предприятие имеет убытки, непогашенные обязательства, безнадежную дебиторскую задолженность

Профессор А.Д. Шерemet и Р.С. Сайфулин отмечают, что финансовая неустойчивость считается нормальной (допустимой), если величина привлекаемых для формирования запасов и затрат краткосрочных кредитов и заемных средств не превышает суммарной стоимости производственных запасов и готовой продукции (наиболее ликвидной части запасов и затрат) [4].

Если указанные условия не выполняются, то финансовая неустойчивость является ненормальной и отражает тенденцию к существенному ухудшению финансового состояния.

4) Кризисное финансовое состояние, при котором предприятие находится на грани банкротства, поскольку в данной ситуации денежные средства, краткосрочные финансовые вложения (за вычетом стоимости собственных акций, выкупленных у акционеров), дебиторская задолженность организации (за вычетом задолженности учредителей (участников) по взносам в уставной капитал) и прочие оборотные активы не покрывают даже его кредиторской задолженности (включая резервы предстоящих расходов и платежей) и прочие краткосрочные пассивы, то есть:

$$S = \{0, 0, 0\}, (12)$$

При кризисном и неустойчивом финансовом состоянии устойчивость может быть восстановлена путем обоснованного снижения уровня запасов и затрат [5].

Финансовая стабилизация предприятия в условиях кризисной ситуации эффективно осуществлять по этим основным этапам:

1. *Устранение неплатежеспособности.* В какой бы степени не оценивался по результатам диагностики банкротства масштаб кризисного состояния предприятия, наиболее неотложной задачей в системе мер финансовой его стабилизации является восстановление способности к осуществлению платежей по своим неотложным финансовым обязательствам с тем, чтобы предупредить возникновение процедуры банкротства.

2. *Восстановление финансовой устойчивости (финансового равновесия).* Хотя неплатежеспособность предприятия может быть устранена в течение короткого периода времени за счет осуществления ряда аварийных финансовых операций, причины, генерирующие неплатежеспособность, могут оставаться неизменными, если не будет восстановлена до безопасного уровня финансовая устойчивость предприятия. Это позволит устранить угрозу банкротства не только в коротком, но и в относительно более продолжительном промежутке времени.

3. *Обеспечение финансового равновесия в длительном периоде.* Полная финансовая стабилизация достигается только тогда, когда предприятие обеспечило длительное финансовое равновесие в процессе своего предстоящего экономического развития, т.е. создало предпосылки стабильного снижения средневзвешенной стоимости используемого капитала и постоянного роста своей рыночной стоимости. Эта задача требует ускорения темпов экономического развития на основе внесения определенных корректив в отдельные параметры финансовой стратегии предприятия. Скорректированная с учетом неблагоприятных факторов финансовая стратегия предприятия должна обеспечивать высокие темпы устойчивого роста его операционной деятельности при одновременной нейтрализации угрозы его банкротства в предстоящем периоде.

Каждому этапу финансовой стабилизации предприятия соответствуют ее внутренние механизмы, которые в практике финансового менеджмента принято подразделять на оперативный, тактический и стратегический. Оперативный механизм финансовой стабилизации, основанный на принципе «отсечения лишнего», представляет собой защитную реакцию предприятия на неблагоприятное финансовое развитие и лишен каких-либо наступательных управленческих решений.

Тактический механизм финансовой стабилизации, используя отдельные защитные мероприятия, в преимущественном виде представляет собой наступательную тактику, направленную на перелом неблагоприятных тенденций финансового развития и выход на рубеж финансового равновесия предприятия.

Стратегический механизм финансовой стабилизации представляет собой исключительно наступательную стратегию финансового развития, обеспечивающую оптимизацию необходимых финансовых параметров, подчиненную целям ускорения всего экономического роста предприятия.

Исходя из этого, основная роль в системе антикризисного управления предприятием отводится широкому использованию внутренних механизмов финансовой стабилизации. Это связано с тем, что успешное применение этих механизмов позволяет не только снять финансовый стресс угрозы банкротства, но и в значительной мере избавить предприятие от зависимости использования заемного капитала, ускорить темпы его экономического развития.

Перечисленные внутренние механизмы эффективны именно во время финансово-экономического кризиса.

Использованная литература

1. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. М.: Инфра-М, 1999. ст. 16.
2. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. М.: Инфра-М, 1999, ст. 57.
3. Финансовое управление фирмой / Под ред. В.И. Терехина. М.: Экономика, 1998, ст. 74.
4. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. М.: Инфра-М, 1999, ст. 59.
5. Бернштейн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация. Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996, ст. 57.

A. V. Matevosjan

Armenian State Economic University Department

“Finances and Credit”, docent, candidate of Economic Sciences

PROBLEMS OF FINANCIAL STEADINESS AND STABILIZATION OF ENTERPRISE

Summary

Enterprises are able to achieve the stability of their finances only by keeping strictly the principles of commercial calculation when acquiring in market conditions not conditional but actual financial independence, bearing real economic responsibility for economic efficiency and timely performance of financial obligations.

Financial stability of enterprise is formed, first of all under the influence of profitability of its activity.

In practice, one can point out four types of financial situation on three indices of stocks provision with the sources of their formation: To each stage of financial stability of enterprise corresponds its internal mechanisms which in the practice of financial management is accepted to subdivide in operative, tactical and strategic. The above mentioned internal mechanisms are efficient just in the period of financial economic crisis.

აუდიტი

ნუგ ზარ ცომაია
აწსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

აუდიტორული შემოწმების მეთოდის სრულყოფის საკითხები

სამეურნეო საქმიანობის მაღალი საბოლოო შედეგის ერთ-ერთი მთავარი განმსაზღვრელია ხარისხიანი აუდიტორული შემოწმება. სწორედ აუდიტორული შემოწმების არასათანადო დონეცაა იმის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ საწარმოთა ყოველ საგადასახადო შემოწმებას თან სდევს მასობრივი დაღუპვები და ჯარიმები.

სამეურნეო პრაქტიკაში აუდიტორული შემოწმების მთავარ მიზნად მიზნულია საბუღალტრო აღრიცხვის წარმოების მოქმედ კანონმდებლობასთან შესაბამისობის დასაბუთება, ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების უტყუარობის დადასტურება. აღნიშნული აუდიტორული შემოწმების მიზნის მხოლოდ ერთი ნაწილია. მეორე, და არანაკლებ უფრო მთავარი ნაწილი, – ესაა რეზერვების გამოვლენა სამეურნეო საქმიანობის ეფექტიანობის ასამაღლებლად, კონსულტაცია არსებული რესურსების სრულად გამოყენებისა და მაღალი საბოლოო შედეგის მისაღებად.

აუდიტორული შემოწმების ხარისხს მნიშვნელოვნად განაპირობებს გამოყენებული მეთოდების მრავალფეროვნება. დღესდღეობით შედარებით ნაკლებად გამოიყენება აუდიტორული შემოწმების ჩატარების ისეთი ეფექტური მეთოდები, როგორიცაა დადასტურება (წერილობითი პასუხის მიღება კლიენტის ან მესამე პირებისაგან ინფორმაციის სიზუსტის დასადასტურებლად), სპეციალური შემოწმება (კონკრეტული სახის პროდუქციის წარმოებისას ყველა ტექნოლოგიური ოპერაციის შესრულების სისრულის შესამოწმებლად), ანალიტიკური ტესტები (ინდექსებისა და კოეფიციენტების შედარება), სკანირება (პირველადი ბუღალტრული დოკუმენტების უწყვეტი შემოწმება რაიმე არატიპურის აღმოჩენის მიზნით) და შემხვედრი შემოწმება (ოპერაციების სიზუსტის შემოწმება კლიენტის პარტნიორებთან). შემოწმებისას გამოყენებული მეთოდების სიმწირე უარყოფითად მოქმედებს შემოწმების ხარისხზე.

აუდიტორული ფორმების საქმიანობაში არასათანადო ყურადღება ექცევა აუდიტორული შემოწმების სტრატეგიის განსაზღვრას გეგმის სახით. პრაქტიკულად, უგულვებელყოფილია აუდიტის დაგეგმვისწინა მომზადების ისეთი მნიშვნელოვანი ელემენტი, როგორიცაა კლიენტის ფინანსური სტაბილურობის, ეკონომიკურ გარემოში კლიენტის მდგომარეობის და წინა აუდიტურ ფორმასთან კლიენტის ურთიერთობის შეფასება.

კლიენტის ანგარიშგების უტყუარობის შესახებ დასაბუთებული დასკვნის შედეგის აუცილებელი პირობაა საწარმოს შესახებ სრულყოფილი საერთო ინფორმაციის მიღება. სააუდიტორო პრაქტიკაში ამ ინფორმაციის მისაღებად ძირითადად გამოიყენება ხელმძღვანელობას და პერსონალთან შეხვედრები, რაც არ იძლევა სრულყოფილი ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობას. უგულვებელყოფილია ინფორმაციის მიღების ისეთი წყაროები, როგორიცაა საწარმოს ქვედანაყოფებისა და საწყობების დათვალიერება, საწარმოს განვითარების ისტორიის შესწავლა, წინა წლებში არსებული სააღრიცხვო პოლიტიკის გაცნობა, სპეციალური ლიტერატურის შესწავლა, კლიენტის სხვა აუდიტორებთან შეხვედრა. არანაკლებ მნიშვნელოვანი ინფორმაცია აუდიტორმა შეიძლება მიიღოს შესამოწმებელი საწარმოს პარტნიორებისაგან.

აუდიტორული შემოწმების ხარისხზე უარყოფითად მოქმედებს აუდიტორული ფირმების მიერ არსებითობის და აუდიტორული რისკის შეუფასებლობა. აუდიტის დაგეგმვის პროცესში მიზანშეწონილია, აუდიტორმა შეაფასოს არსებითობა, რაც საჭიროებს პროფესიონალიზმს, კლიენტის საქმიანობის სპეციფიკის ცოდნას, ეკონომიკური და სოციალური გარემოს თავისებურებების ცოდნას. არსებითობის შეფასება ნიშნას იმას, რომ შემოწმების დასაწყისში აუდიტორი განსაზღვრავს ცდომილების ზღვრულად დასაშვებ დონეს, რომელიც ინფორმაციის მომხმარებელს შეცდომაში არ შეიყვანს. არსებითობის დონე განისაზღვრება შემდეგი მახვენებლების საფუძველზე: საწარმოს სიდიდე, მოგება დაბეგვრამდე, მიმდინარე აქტივების ღირებულება, აქტივების მთლიანი ღირებულება, მიმდინარე ვალდებულებების მოცულობა, კაპიტალის სიდიდე.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია აუდიტის დაგეგმვისას აუდიტორული რისკის განსაზღვრა, ანუ აუდიტორმა უნდა შეაფასოს აუდიტორული შემოწმების არაეფექტურობის რისკი მის მიერ კლიენტის შეცდომის ვერგამოვლენის საფუძველზე. სხვანაირად, აუდიტის ჩატარების შემდეგ ფინანსურ ანგარიშებაში ვერგამოვლენილი არსებითი შეცდომების ალბათობა.

აუდიტორულ შემოწმებაში ერთ-ერთი მთავარი ეტაპია ფულად საშუალებებთან დაკავშირებული ოპერაციების შემოწმება. ძირითადი ნაკლოვანებები შემოწმების ამ სფეროში არის აუდიტორის მიერ საწარმოში მიღებული და ანაზღაურებული სასაქონლო-მატერიალური მარაგების შესაბამისობის უგულვებელყოფა წარმოდგენილ და ანაზღაურებულ ანგარიშებთან, საწარმოს საბანკო ანგარიშებზე სახსრების ჩარიცხვის და ჩამოწერის თავისდროულობის შეუმოწმებლობა და სხვა.

საანგარიშსწორებო ოპერაციათა შემოწმებისას არ ხდება ანგარიშსწორებათა ინვენტარიზაცია და აქტის შედგენა.

საკრედიტო ოპერაციების შემოწმებისას აუდიტური ფირმები არ აწარმოებენ აღებული სახსრების დაბანდებათა ეფექტიანობის შეფასებას, არ განისაზღვრება, თუ რა ეკონომიკური ეფექტი მიიღო საწარმომ მათი გამოყენებიდან ან პირიქით, არ განისაზღვრება ზარალი, რომელიც შეიძლება მიიღოს საწარმომ კრედიტის არამიზნობრივი გამოყენებიდან.

მნიშვნელოვანი ხარვეზებია ძირითად საშუალებებთან დაკავშირებული ოპერაციების შემოწმებისას. კერძოდ, ძირითადი საშუალებების შემოსავალში აღების ოპერაციების შემოწმება არ იწყება საადრიცხვო პოლიტიკის შესწავლით, აუდიტორები არ ამახვილებენ ყურადღებას იმ ფაქტზე, რომ ძალზე ხშირად საწარმოები ძირითადი საშუალებების თავდაპირველ ღირებულებად აღიარებენ ნაყიდობის ფასს, ხოლო ძირითადი საშუალებების ტრანსპორტირებასთან, დატვირთვა-გადმოტვირთვასა და მონტაჟთან დაკავშირებული ხარჯები კი შეიტანება მზა პროდუქციის თვითღირებულებაში, რაც ამახინჯებს სამეურნეო საქმიანობის მახვენებლებს და ამცირებს დარიცხვულ და გადახდილი გადასახადების თანხებს. ასევე, აუდიტორული შემოწმებისას არ ხდება ძირითადი საშუალებების საინვენტარო ნომრების შეჯერება საადრიცხვო მონაცემებთან, ეს კი იწვევს იმას, რომ, ხშირად, ძირითად საშუალებებს საინვენტარო ნომერი ან საერთოდ არ ენიჭება, ან მიენიჭება ადრე ჩამოწერილი ძირითადი საშუალებების ნომერი.

აუდიტორული შემოწმებისას ყურადღების მიღმა რჩება ის ფაქტი, რომ ბევრ საწარმოში არასრულყოფილად ხდება ძირითადი საშუალებების შემოსავალში აყვანასთან დაკავშირებული დოკუმენტაციის შედგენა, ასევე სალიკვიდაციო ღირებულების განსაზღვრა, რაც იწვევს საამორტიზაციო ანარიცხვების არასწორად დადგენას. არცთუ იშვიათია შემთხვევები, როცა პროდუქციის თვითღირებულებას მიეკუთვნება კაპიტალურ დაბანდებაზე მისაკუთნებელი

კაპიტალური რემონტის ხარჯები. აუდიტორების მხრიდან სათანადო ყურადღება არ ექცევა ძირითადი საშუალებების აღრიცხვიდან ჩამოწერის კანონიერების და თავისდროულობის დოკუმენტურ გაფორმებას, ეს კი, ერთი მხრივ, გავლენას ახდენს საწარმოს საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე, ხოლო მეორე მხრივ, ქმნის სხვადასხვა სამართალდარღვევის შესაძლებლობას.

დაუმთავრებელი წარმოების აუდიტორული შემოწმებისას აუდიტორმა ყურადღება უნდა გაამახვილოს იმ ფაქტზე, რომ, არცთუ იშვიათად, საწარმოები თავისდროულად და სწორად არ ახდენენ დაუმთავრებელი წარმოების ინვენტარიზაციას ან ინვენტარიზაცია წარმოებს უხარისხოდ და არარეგულარულად, ამასთან, ინვენტიზირდება არა მთელი დაუმთავრებელი წარმოება, არამედ მისი ნაწილი ან კიდევ ინვენტარიზაციის შედეგები სრულად არ აისახება აღრიცხვაში.

პროდუქციის რეალიზაციასთან დაკავშირებულ სამართალდარღვევათა გამოვლენის მიზნით აუდიტორმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს პროდუქციის გადატვირთვისა და რეალიზაციის დოკუმენტურ შემოწმებას, რისთვისაც გადატვირთვის დოკუმენტების გაფორმების თარიღები უნდა შეუდარდეს გადატვირთვის ოპერაციის ასახვის თარიღს შესაბამის სააღრიცხვო რეგისტრში და გადატვირთული პროდუქციის ანაზღაურების თანხას ბანკის ამონაწერების მიხედვით.

აუდიტორული შემოწმების ხარისხს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მოგების აუდიტი. სამეურნეო პრაქტიკაში, არცთუ იშვიათად, ადგილი აქვს მოგების არასწორ განსაზღვრას, რასაც განაპირობებს როგორც წარმოების დანახარჯების დაუსაბუთებელი გაზრდა, ისე შემოსავლების დამალვა პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგების სხვა საბალანსო ანგარიშებზე ჩარიცხვით. ამიტომ აუდიტორმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს ამ ფაქტებს.

ფინანსური შედეგების აუდიტორული შემოწმება უნდა დაიწყოს სააღრიცხვო პოლიტიკის ანალიზით, ხოლო შემოწმების მეორე ეტაპი უნდა გახდეს რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების მანვენების შემოწმება, რითაც დადგინდება თვითღირებულებაში ხარჯების ჩართვის დასაბუთებულობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აუდიტის საფუძვლები, თბ., 1997.
2. პრაქტიკული აუდიტი, თბ., 1995.
3. Bariwnikov N.P. Organizaci\ i metodika provedeni\ ob[ego audita. M., 1996.
4. Pol Fridman. Audit. M., 1994.

Nugzar Tsomaia
ATSSU Assosiated Preofessor

THE IMPROVEMENT QUESTIONS OF THE AUDIT Summary

At present audit in Georgia doesn't satisfy producing demands and needs the following improvement. Just the results of it are those numerous fines, which the firms are given as a result of the tax.

To improve the audit inspections it is necessary define rightly the audit volume, improve the plan of the audit conducting on which must be outrun the planning preparation, the beforehand reception of general information about the firm perfected composition of, the auditing program and ets.

ეკონომიკური თეორია

მურმან კვარაცხელია

*ეკონ. მეც. დოქტ. პროფესორი,
პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
უფროსი მეცნიერმუშაკი*

**ილია ჭავჭავაძე და ივანე ჯავახიშვილი ეროვნული ეკონომიკის
ფორმირების ზობიერთი თავისებურების შესახებ**

ეკონომიკური აზრის მსოფლიო ისტორიამ დაადასტურა, რომ ვერც ერთი სუვერენული ქვეყანა ვერ იარსებებს და ვერც განვითარდება ეროვნული ეკონომიკის გარეშე. წარსულიცა და თანამედროვეობაც იმას გვასწავლის, რომ ვინც ამ ჭეშმარიტებას თვალს არ გაუსწორებს, არ გაითავისებს და შესატყვის პასუხს არ გაცემს, საბოლოო ჯამში, ქვეყანას გამოუვალ ჩიხში მოაქცევს და სამომავლო პერსპექტივას დაუკარგავს. თუ "ოქროვანი ხანის საქართველო" ძლიერ სახელმწიფოს წარმოადგენდა, ეს, პირველ რიგში, ძლიერი ეროვნული ეკონომიკის საფუძველზე ხორციელდებოდა. ამ ისტორიული ჭეშმარიტების კვლევა ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს დღევანდელ მეცნიერ-კვლევარებს.

აქ არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ საქართველოს ისტორიის ისეთ ბუმბერაზ ერისკაცებს, როგორებიც იყვნენ ილია ჭავჭავაძე და ივანე ჯავახიშვილი. მათ მოგვცეს იმის მაგალითი, რომ აუცილებელია, ქვეყნის პოლიტიკურ ისტორიასთან ერთად, ძირფესვიანად იქნეს გამოკვლეული საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის გენეზისი, მისი განვითარების სტრატეგიული მიმართულებები.

დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა 1907 წელს გამოცემულ ფუნდამენტურ გამოკვლევაში – "საქართველოს ეკონომიკური ისტორია" სწორედ ამ პრობლემის გამოკვლევა და გადაწყვეტა დაისახა მიზნად და უამრავი კვლევებით გაამდიდრა თავისი შემოქმედება. მისთვის მართლაც ნათელი იყო ის, რომ დადგებოდა დრო, როცა ამ პრობლემას და მისი გადაწყვეტის გზებისა და საშუალებების მეცნიერულ კვლევა-ძიებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ექნებოდა ახალი ქართული სახელმწიფოებრიობის ფორმირებაში. თუმცა შეუძლებელია არ აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ჯერჯერობით, სამწუხაროდ, მთელი თავისი სიდიადით ეს დრო არ დამდგარა. ეტყობა, მომავალი ჯერ კიდევ წინაა!

ივანე ჯავახიშვილის სოციალურ-ეკონომიკური შემოქმედების არსში ჩაწვდომა გვაფიქრებინებს, რომ მან დიდი მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. დიდი ივანე ყოველთვის ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ქართველმა ერმა თავის ისტორიულ განვითარებაში საკმაოდ დიდ წარმატებებს მიაღწია ამ სფეროშიც და ამას სათანადო ეკონომიკური ანალიზი სჭირდება. ეს მით უფრო აუცილებელია, როდესაც ჯერ კიდევ აქტუალურად დგას საკითხი თუ რა ფორმით და საბაზრო ურთიერთობების როგორ მოდელზე გადავიდეს ქვეყანა. ეს არც უნდა იყოს გასაკვირი ამ ქრონიკულ სხვადასხვა კრიზისების პირობებში, როცა მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა სიღატაკისა და შიმშილის ზღვარზე დგას. ამ შემთხვევაში გადარჩენისა და თვითშენახვის ბუნებრივმა ინსტინქტმა "ძველი დროისა და წყობილების" ნოსტალგიაც შეიძლება გამოიწვიოს. პარადოქსია, რომ ეს განსაკუთრებით ითქმის ამ "ძველი წყობილებისაგან" დეგრადირებული ერის ძირითად მწარმოებელ ძალებსა და ინტელიგენციასზე, თუმცადა, აქვე ხშირად გვაიწვიდება თუ როგორი მძაფრი კრიტიკისა და პაროდების ობიექტი ხდებოდა სოციალისტური ქიშკრები, რომელიც ასე ახლოს იდგა "ფრანგულ

უტოპიურ სოციალიზმთან” და დღესაც ქართული სახელმწიფოებრიობისათვის ერთ-ერთ საშიშროებას წარმოადგენს.

საკითხის სწორად გარკვევისათვის, ჩვენი აზრით, არსებითი მნიშვნელობა აქვს თვითონ “ფორმაციათა” თეორიის ზოგადსოციოლოგიურ გააზრებასაც. მით უმეტეს, როგორც ჩანს, აქაც ჯერ-ჯერობით ძველი შაბლონები მოქმედებს. ჩვენი აზრით, საზოგადოებრივ-ეკონომიკური განვითარების დღემდე არსებული კლასიფიკაციებიდან სინამდვილესთან ყველაზე მიახლოებული ე.წ. “მორგანი-სეული კლასიფიკაციაა” – ველურობა–ბარბაროსობა–ცივილიზაცია. თუ გლობალურად გავიაზრებთ მსოფლიო ეკონომიკურ ისტორიას, ვნახავთ, რომ კაცობრიობის განვითარება სწორედ ამ კანონზომიერებით მიდის. “სოციალიზმიცა” და “კაპიტალიზმიც” ცივილიზაციის განვითარების ცალკეული ეტაპებია, ოღონდ ეგაა, პირველი ხელოვნური გზით არის დანერგილი, მეორე კი ბუნებრივ-ისტორიული განვითარების შედეგი. ამიტომაც მათ შორის კონვენტირება და შერწყმა გარდაუვალი. თვითონ ისტორია გვიდასტურებს ამას. შემთხვევითი არ არის რომ მათ ნიშნებს ეძებენ ჯერ ჰომეროსის ეპოქაში და XI–XIII საუკუნეების საქართველოს “ოქროვან ხანაშიც”

ჩვენი აზრით, ყველაზე გლობალური გაგებით ისტორია ღვთის ნების გამოვლენაა, ხოლო საზოგადოების ბუნებრივ-ისტორიული განვითარება ამ გამოვლენის მაგისტრალური გზა და საშუალება. უახლოეს წარსულში ჩვენს თვალწინ მომხდარი “სოციალისტური საზოგადოებრივ-ეკონომიკური წყობილების” კრაზიც ამ მაგისტრალური გზიდან გადახვევის შედეგია. ეპოქის მიერ გამოჩეკილი ბელადების ამბიციურმა მსოფლმხედველობებმა ბუნებრივი გზით მიმავალი კაპიტალიზმი რევოლუციური საშუალებებით შემოაბრუნეს და დააჩქარეს წარმოების საშუალებათა განზოგადების პროცესი, რომელსაც აჩქარება არ სჭირდებოდა. ის, რასაც კ. კაუცკი “კაპიტალის სოციალიზაციას” უწოდებდა, სწორედ ამ ბუნებრივი პროცესის წყალობით, დღეს რეალობად იქცა მსოფლიოს უდიდეს ნაწილში. მსოფლიო პროცესების დღევანდელი მაგისტრალური ხაზი იქითკენ მიდის და ვერც “კაპიტალიზმი” ვერ ასცდება ამ გზას და მის უმთავრეს შედეგს – სოციალურ საბაზრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს. ყოველივე ეს თავისთავად აღებული, სხვა არაფერია, თუ არა საზოგადოების განვითარების ბუნებრივ-ისტორიული პროცესის ყველაზე თვალსაჩინო და კონცენტრირებული გამოხატულება.

ეკონომიკური ხელმძღვანელობის არსი აქ მხოლოდ იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ სახელმწიფომ თავისი რეგულატორული როლით გარკვეული წესრიგი შეიტანოს ამ პროცესში, მისცეს მას სოციალური პროგრესის სახე და ხასიათი. ჩვენი აზრით, სოციალური პროგრესის სხვა გზა, უბრალოდ, არ არსებობს, მაგრამ ისიც აპრიორია, რომ სოციალური პროგრესი კარგად განვითარებული ეკონომიკის გარეშე ფიქცია და უტოპიაა. სოციალისტური წყობილების კრაზის მთავარი მიზეზი სწორედ მისი არაეფექტურობა იყო. საბაზრო ეკონომიკურ ურთიერთობებს დაპირისპირებული ცენტრალიზებული გეგმიური ეკონომიკა უძლური აღმოჩნდა, გადაეჭრა ცხოვრების მიერ წამოყენებული ახალ-ახალი პრობლემები. ამის კომპენსირება კი ყოველთვის ხდებოდა იძულებისა და “ძალის პოზიციებიდან”.

ბუნებრივია, ჩვენ ვერ “დავწვიეთ” და მით უმეტეს ვერც “გავუსწართ” საბაზრო ეკონომიკის მქონე ვერცერთ ქვეყანას, ვერც ეკონომიკის ზოგად-ეროვნული მაჩვენებლით – ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტით და ვერც ცხოვრების დონით. პირიქით, სამოცდაათიანი წლებიდან დაწყებული, როცა “სტალინური დისციპლინა და წესრიგი” საბოლოოდ მოიშალა, ეკონომიკური ზრდის ტემპები კატასტროფულად ჩამორჩა “ძირმომპალი კაპიტალიზმის” ყველა ეკონომიკურ მაჩვენებელს, ხოლო 80-იანი წლებიდან დაიწყო “უძ-

რაობისა და უკანსვლის პერიოდიც”. შრომის ნაყოფიერების – ეკონომიკური ზრდის მთავარი პარამეტრის – ზრდის მაჩვენებელი ფაქტობრივად ნულისკენ წავიდა. სადად მოაზროვნე საზოგადოებისათვის ცხადი გახდა იმ იდეალისა და მიზნის კრახი, რომელიც ძალიან ახლოს იყო ფრანგული უტოპიური სოციალიზმის იდეებთან, რაც “პროლეტარიატის დიდმა ბელადმა” სოციალიზმის გარიჟრაჟზე დასახა: სოციალიზმი კაპიტალიზმს “შრომის უმაღლესი ნაყოფიერებით დაამარცხებს”-ო. პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ სოციალისტური გეგმიური ეკონომიკის ყველაზე წარმატებულ პერიოდშიც კი, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული 27 კაცი ქმნიდა იმდენ პროდუქციას, რამდენსაც ერთი ამერიკელი ფერმერი.

სწორედ ესაა, ჩვენი აზრით, მთავარი მიზეზი სოციალისტური სისტემის კრახისა, სხვა უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ მიზეზებთან ერთად. ამიტომ საზოგადოებრივი განვითარების ბუნებრივ-ისტორიულ პროცესს არც ერთ ქვეყანასა და ეპოქაში ალტერნატივა არ ჰქონია. ამის საფუძველს იძლევა მემკვიდრეობის უნივერსალური კანონის არსებობაც, საიდანაც იღებს იგი თავის მასაზრდოებელ ფესვებს.

აქედან ცხადია, რომ ცივილიზაციის დღემდე ცნობილ ყველა წყობილებას აქვს გარკვეული ალტერნატივა, გარდა საზოგადოებრივი განვითარების ამ ბუნებრივ-ისტორიული პროცესისა. თავის მხრივ, საზოგადოების განვითარების ბუნებრივი მიმდინარეობის ეს პროცესი შეუძლებელია მემკვიდრეობის უნივერსალური კანონის გარეშე წარიმართოს. ნებისმიერი ერის მთავარი ამოცანაც სწორედ ის არის, რომ შეძლოს, გაითავისოს და თავისი განვითარების “ბალანსის ქვად” აქციოს ბუნებისა და საზოგადოების ეს საყოველთაო კანონი.

ეს განსაკუთრებით ეხება იმ ერს და ქვეყანას, რომელიც “ძნელბედობის” თითქმის 800 წლიანი პერიოდით მოწყდა თავისი ბუნებრივ-ისტორიული განვითარების ამ მემკვიდრეობით ხაზს და “სხვათა და სხვათა ბაძის” ექსპერიმენტების ასპარეზად გადაიქცა. განსაკუთრებული გულისტკივილით წერდა “ქართველთა სახელისა და ქართული წეს-წყობის” ამ “წარდგენაზე” დიდი ილია. მისი “საერთო ნიადაგის” თეორიაც “ქართული ცხოვრებიდან აღმოშობილ” პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პრინციპზეა აგებული, რადგან კარგად იცოდა, რომ “ცხოვრება თვითრჯულია, იგი არ გამოიჭრება ხოლმე კაცისაგან მოგონილ რიკრიკაზედ” [1, გვ. 536].

“საქართველოს მოამბის” ერთ-ერთ სარედაქციო წერილში ილია ჭავჭავაძე ხაზს უსვამს, რომ ქართველი ხალხის მომავალი მხოლოდ მის ისტორიულ მემკვიდრეობას შეიძლება დაეფუძნოს მკვიდრად. ამ საჭირობორტო პრობლემას მიუძღვნა შემდგომ თავისი განთქმული სტატიაც “ერი და ისტორია”.

“ჩვენ არაერთხელ გვითქვამს, რომ – წერდა დიდი ილია, – ერის პირქვე დამხობა, გათახსირება, გაწყალება იქიდან იწყება, როცა იგი თავის ისტორიას ივიწყებს, როცა მას ხსოვნა ეკარგება თავისი წარსულისა, თავისი ყოფილის ცხოვრებისა... ამისთანა ხალხი უბინაო კაცსა ჰგავს, რომელმაც არ იცის ვინ არის, რისთვის არის, საიდან მოდის და სად მიდის... უღმობელი კანონი ისტორიისა, ამისთანა ხალხს ვერ დაინდობს...

თუნდ ეგეც არ იყოს, შვილმა უნდა იცოდეს სად და რაზედ გაჩერდა მამა, რომ იქიდან დაიწყოს ცხოვრების უღელის წევა. შვილს უნდა გამორკვეული ჰქონდეს რაში იყო მართალი და კარგი მისი მამა, რაში იყო შემცდარი, რა უმართავდა ხელს და რა აბრკოლებდა... უამისოდ თვითონ შვილი, რა გინდ მხნე და გამრჯე იყოს, ამ წუთისოფელში ვერას გახდება” [1, გვ. 608, 610].

სამი ათასწლეულის მიჯნაზე მისული ქართველობისათვის მთავარი სწორედ ისაა, რომ გაგარკვიოთ ვისი და რისი მემკვიდრენი ვართ, ვინ იყო ჩვენი მამა და ვინ კიდევ მამინაცვალი. მხოლოდ ამით შეძლებთ “აღმოვშობთ ჩვენი-

ვე ეროვნული ცხოვრებიდან” “ტადრისკენ” მიმავალი ერთადერთი სწორი გზა... და თუ მაინცდამაინც “სოციალური” ორიენტაცია გვინდა, სხვა ქვეყნის მოდელს ნუ კი ვეძებთ, ისევ ჩვენური, ისტორიის ლაბორინთებიდან ამოვწიოთ ქართულ ფსიქიკასთან უფრო ახლოს მდგომი მოდელი თუ წესი, და თუ “კაპიტალიზმის” ნაირსახეობა გვინდა, ცივილიზაციის ამ წარმონაქმნსაც XI-XIII საუკუნეების “ოქროვანი ხანა” თავის იერსახეს აძლევს: ეს ის ეპოქაა, როცა ქართული კაპიტალი და ქართული სამეწარმეო სული პირველ სერიოზულ ნაბიჯებს დგამდა არა მარტო ჩვენი ქვეყნის, არამედ ახლო აღმოსავლეთისა და მთელი კავკასიის მასშტაბითაც. დიდი ივანე ჯავახიშვილი თავის “საქართველოს ეკონომიურ ისტორიაში”, იქ, სადაც გუთნის ეტიმოლოგიას და მემარცვლეობის ტრადიციული ეროვნული დარგის განვითარებას იკვლევს, ამ ფაქტსაც საგანგებოდ უსვამს ხაზს.

ზემოთ ნათქვამი გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ საჭირო და აუცილებელია საკუთარი დიდი ისტორიული გამოცდილების გათავისება. მსოფლიო გამოცდილებამაც დაადასტურა, რომ მოდელის კალკირება უფრო ადვილია, ვიდრე საკუთარი ორიგინალური მოდელის შექმნა, სადაც გათვალისწინებული იქნება მეურნეობრიობისა და სოციალური დაცვის ეროვნული ტრადიციები, ქართველი ხალხის ფსიქიკა და ეროვნული ხასიათი. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, დანიამ და ნორვეგიამ, არ გადმოიღო საბაზრო ეკონომიკის “შვედური მოდელი”. მათ თავიანთი საკუთარი (და არანაკლებ ეფექტური) მოდელი შექმნეს, მაშინ როცა დანიელები და ნორვეგიელები გენეტიკურად შორს არ დგანან ერთმანეთისაგან. ისიც ცნობილია, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ “დამარცხებული” იაპონია სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით მთლიანად აშშ-ზე დამოკიდებული გახდა, მაგრამ ათი წლის შემდეგ აშშ-ს მთელი მისი ვალები დაუბრუნა და ამერიკისაგან სრულიად განსხვავებული საბაზრო ეკონომიკის საკუთარი მოდელი შექმნა, რომელიც დაფუძნებული იყო საკუთარ ტრადიციებზე, სარწმუნოებაზე, ეროვნულ ზნე-ჩვეულებებსა და ხასიათზე.

ჩვენი აზრით, ჭეშმარიტებას არაა მოკლებული ის აზრი, რომ ჩვენ უნდა დავიწყოთ საქართველოს “ოქროვანი ხანის” სოციალურ-ეკონომიკური მეგვიდრეობის აღორძინებისა და გათანამედროვეობის – “ქართველთა სახელისა და ქართული წეს-წყობის” რეამინაცია-რეაბილიტაცია. ამით მალე დავალწევთ თავს დღევანდელ სისტემურ კრიზისსაც და მკვიდრ საფუძველს შევქმნით სამომავლო განვითარებისთვისაც. ამ პრობლემაზე ნამდვილად ღირს ფიქრიც და განსჯა-კამათიც, ეკონომიკური ანალიზი და სათანადო გადაწყვეტილებების მიღებაც. აქედან ერთი რამ ცხადია: ჩვენს მაგივრად ამ საქმის გადაწყვეტას არავინ მოჰკიდებს ხელს, მით უმეტეს, როცა მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები ნაკლებად არიან დაინტერესებული მცირე ტერიტორიების მქონე ქვეყნების ეკონომიკური აღორძინებით. ეს პრობლემა უნდა გადაწყვიტონ ერის ინტელექტუალურმა ძალებმა, რითაც ისინი სწორ გზა-კვალს მისცემენ ერის ძირითად მწარმოებელ ძალებს.

მეტად სამწუხაროდ გვეჩვენება “უცხოთმოყვარეობის” ჩვენი ეროვნული სინდრომი – სოციალური დაცვა და ქველმოქმედებაც სხვათა და სხვათა მიბაძვისა და გამოცდილებაზე გვინდა დავაფუძნოთ, მაშინ როცა იგივე “ოქროვანი ხანის” საქართველო ძალიან ბევრ ქვეყანას ამის კლასიკურ ნიმუშად გამოადგება: ის, რასაც დღეს ამერიკაში და სხვა ქვეყნებში სახელმწიფოს მიერ სოციალური დაცვის პროგრამით “საზოგადოებრივ სამუშაოთა ორგანიზება”, “საგადასახადო შეღავათები” და “პროგრესული დაბეგვრა” ჰქვია, მაშინდელი საქართველოს მართვა-გამგეობის აუცილებელი ატრიბუტები იყო. ალაზნის არხის

თუ ვარძიისა და ბაგრატის, ანდა ხერთვისისა და ხორნაბუჯის ციხესიმაგრეთა მსგავსი დიდი სამშენებლო კომპლექსები ამ გზითა და მეთოდებით შენდებოდა.

ყველაფერი ეს ხორციელდებოდა მიწაზე საკუთრების, მიწათმფლობელობის და მიწათსარგებლობის უადრესად მოქნილი ეროვნული მექანიზმით, რომელიც, ტრადიციულად, ხუთ სხვადასხვა ფორმაზე იყო დაფუძნებული. სოციალური დაცვის ჩვენი ეროვნული სისტემა ისე ეფექტურად მუშაობდა, რომ მაშინდელ საქართველოში მათხოვრობა და გლახაკობა ანომალიად ითვლებოდა. რად ღირს თუნდაც “ქართველთა ღმრთისადმი” – დავითისადმი და ქვეყნის იდეალური მმართველობისადმი რუსთაველური ხოტბა: “ყოველთა სწორად წყალობასა, ვითა თოვლსა მოათოვდეს, ობოლ-ქვრივნი დაამდიდრეს და გლახაკნი არ ითხოვდნენ, ავთა მქმნელნი დააშინეს, კრავნი ცხვართა ვერ უწოვდნენ, შიგან მათთა საბრძანისთა, თხა და მგელი ერთად ძოვდნენ”...

სახელმწიფო მართვა-გამგეობის და, თუ გნებავთ, “ქართული სოციალური მოდელის” ამ პოეტურ იდეალს ხორცი შეიძლება შეეხსნას მხოლოდ “ოქროვანი ხანის” ეკონომიკური მემკვიდრეობით. ამ მიმართებით უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობის ბუნებრივ-ისტორიულმა განვითარებამ ისეთი სოციალურ-პოლიტიკური სისტემა წარმოშვა, რომელიც აპრიორის სახით თხოულობდა სახელმწიფოს, როგორც ერის თვითშენახვის და განვითარების ყველაზე აუცილებელი წინაპირობის, პოლიტიკურ და სამართლებრივ უზენაესობას ყველა სოციალური ფენის ინტერესებზე მალდა. საქართველოს სამხედრო პოლიტიკური მდგომარეობა წინააღმდეგობებით აღსავსე ჩვენს რეგიონში თხოულობდა და დღესაც თხოულობს სახელმწიფო ხელისუფლების პრესტიჟისა და განმსაზღვრელი როლის უზრუნველყოფას. სხვანაირად ქვეყანა თავს ვერ გაიტანდა და ვერც მომავალში გაიტანს. და, მართლაც, სანამ სახელმწიფო ხელისუფლების ეს როლი და ავტორიტეტი თავის სიმაღლეზე იდგა და “ყოველთა სწორად წყალობასა, ვითა თოვლსა მოათოვდა”, ყველა “კაი ყმა” მზად იყო თავი გაეწირა მისთვის. ის ინახავდა “ქართველთა სახელსაც და ქართველთა წეს-წყობასაც”. “ლაშქრად წასვლა და მონა-სპად ყოფნა”, დღევანდლობისაგან განსხვავებით, მაშინ ქართველი კაცის ყველაზე დიდი მოვალეობა და უფლებაც იყო. როცა კაცს რაიმე დანაშაულისათვის სჯიდნენ, ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სასჯელი სწორედ “თემიდან და ლაშქრიდან მოკვეთა” იყო.

აღსანიშნავია, რომ დიდი ილია სტატიაში “აკაკი წერეთელი და ვეფხისტყაოსანი”, ადამიანთა სოციალური დიფერენციაციის მარქსისტული პრინციპის საპირისპიროდ პიროვნებათა ერთ მეტად მრავლისმეტყველ დიფერენციაციას იძლევა: 1. “ზოგად-კაცი” (რუსთაველის მსგავსი საერთო-საკაცობრიო მასშტაბის დიდი პიროვნება). 2. “ერის-კაცი”. 3. “თემის-კაცი”. 4. “გვარის-კაცი”. 5. “ოჯახის-კაცი”.

ილიას ეს დიფერენციაცია საოცრად ეხმაურება “პატრონეობის” ძველ ქართულ ფენომენს. “პატრონეობის” იერარქიაც ისე იყო აგებული, რომ მას იმდენად ქონებრივი და სოციალური დატვირთვა კი არ ჰქონდა, რამდენიც ზოგადადამიანური, ამ “სოფელ-ქვეყნის” წინაშე გარკვეული ვალდებულებებითა და შესატყვისი პასუხისმგებლობით გამოსატყულები.

დავით აღმაშენებლისა თუ გიორგი ათონელის მსგავსი “ზოგად-კაცნი”, რომელთა საქმენი და სახელნი ქვეყნის ფარგლებს სცილდებოდა და მაშინდელი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონების ინტერესებსაც ეხმაურებოდა, “ერის-კაცთა”, “თემის-კაცთა”, “გვარის-კაცთა” და, ბოლოს, “ოჯახის-კაცთა” საშუალებით ახორციელებდნენ თავიანთი იდეებისა და პრინციპების რეალიზაციას. აქ ყველას თავისი დანიშნულება ჰქონდა, თითოეულს თავის სფეროში საჭირო და გადამწყვეტი ფუნქცია ეკისრებოდა.

ახალი საქართველოც ასეთ საერთო-ზნობრივ ღირებულებებზე უნდა აშენდეს. უნდა შევნიშნო, რომ ჩვენ აქ რაღაც არქაულ კატეგორიებზე კი არა გვაქვს საუბარი, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ “პატრონეზმი”, “სოციალიზმი” თუ “კაპიტალიზმი”, არამედ ჩვენ აქ ვგულისხმობთ “ქართველთა სახელისა და ქართული წეს-წყობის” აღდგენას. თუ ღრმად ჩაგხედავთ მოვლენებს, მაგალითად, დღევანდელი იაპონიის სოციალურ-ეკონომიკურ სტრუქტურებს, იგი სოცრად გვაგონებს “პატრონეზმის” ჩვენს ძველ ეროვნულ პრინციპებს. ცნობილია, რომ ამ ქვეყნის წამყვანი ფირმები თავისებურ მუდმივ “სოციალურ კონტრაქტებს” დებენ თავის მუშა-მოსამსახურეებთან, რომლის ძალით ამ უკანასკნელთ უზრუნველყოფილი აქვთ თავიანთი სამუშაო ადგილი და ამით მომავალი კეთილდღეობა, რაც, ბუნებრივია, მოცემული ფირმის და მთლიანად ქვეყნის ინტერესებშიც შედის. ინტერესთა ასეთი ჰარმონია ქმნის სწორედ ქვეყნის სტაბილური სოციალ-ეკონომიკური განვითარების გარანტიებს. ამ მხრივაც ჩვენს ეკონომიკური აზრის ისტორიას გადახედვა და გათანამედროვეობა სჭირდება.

დღევანდელ მსოფლიოში მომძლავრებული ე.წ. “ნეოკონსერვატიზმი” სწორედ წარსულის გათავისება-გათანამედროვეობით იკვებება თავისებური “ახალი რენესანსული იდეებით”. ამიტომაც, რომ თითქოსდა ანაქრონიზმად ქცეული სამუარული ტრადიციების მოვლა-პატრონობა და დაცვა, დღეს იაპონური ნეოკონსერვატიზმის ერთ-ერთი მთავარი მოთხოვნა და მიმართულება გახდა. ჩვენი ქვეყნის აღორძინებას უფრო მეტად სჭირდება ეროვნული ტრადიციების აღდგენა და ახალი ქართული სახელმწიფოებრიობის სამსახურში ჩაყენება. ქართულ კონსერვატიზმს თუ ნეოკონსერვატიზმს ამ მხრივ სამომავლოდ დიდი პოტენციური შესაძლებლობები გააჩნია, თუნდაც მარტო იმიტომ, რომ მას იდეოლოგიკად უკანასკნელი ასწლეულის ორი ყველაზე გამოჩენილი ერისკაცი ჰყავს. მთავარია ამ დიდი პოტენციური შესაძლებლობების რეალიზაცია მოვახდინოთ თანამედროვე გააზრებით.

ცნობილია, რომ საზოგადოების განვითარების მაგისტრალური გზის შესახებ ისტორიული დავა კაპიტალიზმსა და სოციალიზმს შორის პირველის სასარგებლოდ გადაწყდა, თუმცა, როგორც იტყვიან, “გაჩერებული საათიც კი დღე-ღამეში ორჯერ უზუსტეს დროს უჩვენებს”, კაპიტალიზმმა სოციალიზმისგან ბევრი რამ მიიღო და გაითავისა. ამ მხრივ საკმარისია გავიხსენოთ რუხველტის “ახალი კურსი”. ისიც ნიშანდობლივია, რომ მე-20 საუკუნის 80-იანი წლების ამერიკის “რეიგაეკონომიკაც” მნიშვნელოვანწილად სახელმწიფო რეგულირების პრინციპზე იყო დაფუძნებული. თვით “უპირველესი კომუნისტის” სტალინის მიერ შექმნილი სოციალისტური წყობა, განსაკუთრებით კი მისი “სოციალიზმის ეკონომიური პრობლემები სსრკ-ში”, ისე, როგორც დღევანდელი “ჩინური ექსპერიმენტები” ფულად-სასაქონლო ურთიერთობისაკენ ორიენტირებული სახელმწიფო კაპიტალიზმის კლასიკური გამოვლინება იყო. როგორც ვხედავთ, ცხოვრებამ თვითონ დაარეგულირა ამ ორი წყობის პოზიტიური პრინციპების ურთიერთშერწყმა, ანუ კონვენგენცია. ვფიქრობთ, ჩვენი უმთავრესი ამოცანაც იმაში მდგომარეობს, რომ რაც შეიძლება ეფექტურად გამოვიყენოთ კონვენტირების ეს მსოფლიო გამოცდილება ჩვენი ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინებით.

ამ მხრივ ჩვენ ისტორიულად გაგვაჩნია არაერთი წმინდა ეროვნული ფენომენი, რომელთა შორის უნდა გამოიყოს “ხოდაბუნები”. ალბათ, შემთხვევითი არაა დიდი ქართველი პოეტის გიორგი ლეონიძის სიტყვები “ქსანზე, არაგვზე ისევ ჰყვავიან ხოდაბუნები თავთუხებისა”... “ხოდაბუნების” პრინციპის აღორძინება ჩვენი ეროვნული ეკონომიკის შექმნის მაგისტრალურ გზად მიგვაჩნია, განსაკუთრებით აგრარულ სექტორში. ამიტომ ღირს მასზე დავაფუძნოთ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის გარკვეული ნაწილი მაინც. ათასწლეულებით

აპრობირებულ ამ სამეურნეო-ორგანიზაციულ ფორმას შეუძლია თვისებრივი გადატრიალება მოახდინოს არა მარტო სოფლის მეურნეობაში, არამედ მთლიანად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში. სწორედ ასეთი საერთო-ეროვნული მნიშვნელობით განიხილავდნენ “ხოდაბუნების” არსს ილია ჭავჭავაძე და ივანე ჯავახიშვილი. ისინი მათ წარმოშობასა და განვითარებასაც “პატრონემურ წყობას” უკავშირებდნენ: “პატრონი” ეკონომიკური კატეგორია იყო და “მეურნის სინონიმსაც წარმოადგენდა”. მეტიც, იგი სოციალური დაცვის აუცილებელი კომპონენტიც იყო. ეს კარგად ჩანს შიო-მღვიმის მონასტრისადმი დავით აღმაშენებლის “ანდერძში”. მეტად საინტერესოა “ანდერძის” მიმართვის ფორმაც: “... ერისთავთა, კათალიკოზთა... და ყოველთა შეწყალებულთა” (ე.ი. ქვეყნის მთავარი “პატრონი” მთელ ერსა და ბერს მიმართვას), რაც “სიბოროტითა ჟამთა შეცვალებულნი არიან, მე კვლავაც განმიახლებია” (მაშასადამე, მაშინაც ბევრი რამ “ჟამთა სიბოროტით” “შეცვალებულნი” ხდებოდა და ქვეყნის ბატონ-პატრონი თავს ვალდებულად თვლიდა, განეახლებინა ქვეყნის “წარხდენილი წეს-წყობა”). მაგრამ ეს დოკუმენტი პირველ რიგში იმითაა ნიშანდობლივი, რომ აქ გამოკვეთილადაა ნაჩვენები “ხოდაბუნების” არა მარტო სამეურნეო, არამედ სოციალური დაცვის ფუნქციაც:

“... ვითა ბერსა განმანათლებელსა ჩემსა არსენის განუწყესებია, მე ხოდაბუნი შემეწირავს მუხრანსა წმინდისა სვიმონ საკვირველ-მოქმედისა, რომელმან სამი დღისა მკედარი აღმადგინა”(იგულისხმება ნადირობის დროს დავითის გაქანებული ცხენის ხეზე შეჯახება, რის შედეგადაც მეფე სამი დღე კლინიკური სიკვდილის მდგომარეობაში იმყოფებოდა). დავითის ანდერძით შიო მღვიმის მონასტერს “სამარადჟამო სარჩო-საბადებლად” გადაეცა მუხრანის ხოდაბუნი, რითაც “სოციალურად დაიცვა მონასტრის ბერ-მონაზვნებიც და, ამასთან, თვითონ “ხოდაბუნში” გაერთიანებული მწარმოებელი ძალებიც. “განმანათლებელი ბერი არსენის განწყესებაც” სწორედ იმას გულისხმობდა, რომ თავისებური “უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი” იძლეოდა ამ შემთხვევაში მუხრანის “ხოდაბუნს” მაგრამ, ეტყობა, საერთოდ მთელ ხოდაბუნურ სისტემასაც.

“ხოდაბუნები” თავის თავში აერთიანებდა წარმოების სამ მთავარ ატრიბუტს: შრომის იარაღს, სამუშაო ძალასა და შრომის ობიექტს. ამასთან ნიშანდობლივია, რომ შრომის ობიექტი საკუთრების ყველა ფორმას მოიცავდა, თუმცა მისი საფუძველი მაინც სახელმწიფო-სახაზინო და სათემო-სასოფლო საკუთრება იყო. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ “ხოდაბუნური მეურნეობა” ძალიან ახლოს დგას “ხოდაბუნური სოციალიზმის” იდეასთან, რაც ასევე შეიძლება ჩავთვალოთ, როგორც “კიბუცური სოციალიზმის” ქართული ვარიანტი. მართალია “ხოდაბუნები” უპირატესად მემარცვლეობის დარგში ფუნქციონირებდა, მაგრამ “კიბუცების” მსგავსად, მეურნეობის სხვა დარგები უცხო არ იყო მათთვის. ეს განსაკუთრებით ეხება მთისა და მთისძირა რეგიონებს, რომელთა თემების ხოდაბუნებს კოლექტიური საკუთრების დიდი “ზვრებიც” გააჩნდათ ბარში ვენახისა და საბაღჩე-საბოსტნე კულტურების წარმოებისათვის. სამაგიეროდ, ბარის თემებს ისინი ნაცვალებით საზაფხულო საძოვრებს აძლევდნენ.

მაგრამ “ხოდაბუნების” ეკონომიკური ეფექტი ქვეყნისათვის შირაქის მსგავსი “საყანე მიწების” დიდი მასივების სამეურნეო ათვისებაში აისახება. მათი ეს საერთო ეროვნული ფუნქციონალური დატვირთვა უნდა დაედოს საფუძველად მემარცვლეობის პრობლემის გადაწყვეტას საქართველოში. “ხოდაბუნური” კოლექტიური მეურნეობებიც მიწის ასეთი შერეული დიდი მასივების აგროსერვისის მიზნით იქმნებოდა. სხვათა შორის, “ხოდაბუნების” პრინციპია ჩადებულ სტალინის მიერ ორგანიზებულ “მანქანა-ტრაქტორთა სადგურებში”. ეს სისტემა მთლიანად “ხოდაბუნურ” პრინციპზე შეიქმნა და ფუნქციონირებდა.

ისტორიულად, საქართველოში ხორბლეულის ტრადიციული რეგიონები ქართლ-კახეთი და მესხეთი, ანუ დღევანდელი სამცხე-ჯავახეთი იყო. მათ გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდათ მარცვლეულით ქვეყნის დანარჩენი მხარეების უზრუნველსაყოფად. ამასთან დაკავშირებით დიდი ივანე წერს: “ხორბლეულის ნაკლებობა საქართველოს ზოგიერთ თემში და ამასთან დაკავშირებული ეკონომიკური პოლიტიკა საუცხოოდ ააშკარავებს იმ უადრეს ეკონომიურ მნიშვნელობას, რომელიც საქართველოსთვის ქართლ-კახეთისა და მესხეთის პურ-ფუნთუშეულით მდიდარ თემებს ჰქონდათ” [2, გვ. 331].

ბუნებრივია, პრობლემების გადასაწყვეტად დღესაც იგივე სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა გატარდეს. ამასთან, იგი სახელმწიფო პოლიტიკის განმსაზღვრელ სტრატეგიად უნდა ვაქციოთ, რადგან ეს ეროვნული ცხოვრების უკლებლივ ყველა სფეროს მოიცავს და მასზე დამოკიდებული ხალხისა და სახელმწიფოს კეთილდღეობა. დავაკვირდეთ, თუ როგორი სიმბოლიკებით ასათაურებს მემარცვლეობის ისტორიაზე თავის ფუნდამენტურ გამოკვლევას დიდი ივანე: თვითველ რეგიონს, თითოეულ სასოფლო-სამეურნეო იარაღს და მარცვლეულის თითოეულ ჯიშს განიხილავს ისტორიული განვითარების პრიზმით და საერთო-ეროვნული დანიშნულებით. ნიშანდობლივია ამ მხრივ მისი დაკვირვება “ახალ-თესლა” და “ძველ-თესლა” ხორბლეულის ქართულ ჯიშებზე, მათი წარმოშობისა და განვითარების ისტორიულ თავისებურებებზე: “როდესაც ქართველური ტომები იძულებული გახდნენ თავიანთი წინანდელი მიწა-წყალი მიეტოვებინათ და ჩრდილოეთისაკენ წამოსულიყვნენ (იგულისხმება პრეისტორიული “ხალხთა დიდი გადასახლებანი” პალესტინიდან და შუამდინარეთიდან – ავტ.), ... ამ ახალ ქვეყანაში მათ წინანდელთან შედარებით მიწა-წყლისა და ჰავის ძალზე განსხვავებული პირობები დახვდათ.

მთავარ განმასხვავებელ გარემოებას ქვეყნის მთაგორიანობა შეადგენდა, რომლის წყალობითაც აქ ცივი და თოვლიანი ზამთარი სუფევდა... მეურნეობის მთელი სისტემა უნდა სათანადოდ შესწორებულიყო” [2, გვ. 2009].

ამ შესწორების არსი კი, საბოლოო ჯამში, იმით გამოიხატება, რომ ქართველმა ხალხმა ახალ ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებში საუკუნეთა განმავლობაში საშემოდგომო და საგაზაფხულო ხორბლეულის ახალი ეროვნული ჯიშები შექმნა, რომელიც ჩვენ ეროვნულ სიამაყეს შეადგენს დღესაც.

ასეთივე მნიშვნელობას ანიჭებს დიდი ივანე ტერასებისა და სამთო მიწათმოქმედების უძველეს ქართულ ტრადიციებს და შრომის იარაღებს – ყველაფერს იმას, რომლითაც “ბევრი ერი როდი დაიკვებინს”. ამიტომ, “ყოველივე ეს ქართველი ერის მაღალი სამეურნეო კულტურისა და შესაძლებლობის მანკვებელია”. განსაკუთრებით აღნიშნავს ისეთ უნიკალურ ეროვნულ ჯიშებს, როგორებიცაა “დოლის პური”, “თავთუხი”, “თეთრი და წითელი დიკა”, “შაფხა” და სხვა. ათასწლეულობით აპრობირებულ ამ ჯიშებს და სამეურნეო ორგანიზაციულ ფორმებს არ შეიძლება აღტერნატივა ჰქონდეს. საჭიროა მხოლოდ მათი აღორძინებისა და შემდგომი განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა. სამწუხაროდ, დღეს საქართველოში ამ სფეროშიც კვლავ ძველი პრინციპები და სტრუქტურებია გაბატონებული. სამეურნეო, სამეცნიერო-კვლევითი დანიშნულების ეს სტრუქტურები, რომელთა მარგი ქმედების კოეფიციენტი ფაქტობრივად ნულის ტოლია, უნდა რეორგანიზდეს იმგვარად, რომ მათ ბაზაზე შეიქმნას მემარცვლეობის წარმოების სახელმწიფო კორპორაცია, რომელიც, ხორბლეულის ტრადიციულ რეგიონებში “ხოდბუნების” ძველი სამეურნეო სისტემის აღორძინებით, მკვიდრ ნიადაგზე დააყენებს ამ სტრატეგიული სამეურნეო დარგის განვითარების საშვილიშვილო საქმეს.

ჩვენს ქვეყანას ისტორიულად ყოველთვის შეეძლო მარცვლეულის პროდუქტებზე თავის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება და, სწორი და მიზანმი-

მართული სამეურნეო პოლიტიკის პირობებში, მომავალშიც შეუძლია იგივე გააკეთოს. ამ მხრივ მეტად საყურადღებოა “ხოდაბუნური მეურნეობის” გათანამედროვებული ფორმის ჩამოყალიბება, რომელსაც შეუძლია გარკვეული სამსახური გაუწიოს მემარცვლეობის პრობლემის საბოლოოდ გადაჭრას თუ არა მის ნაწილობრივ მოგვარებას მაინც, რაც აგრარულ სექტორში სოფლის მოსახლეობის დასაქმებასაც შეუწყობდა ხელს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, თბ., 1980.
2. ივანე ჯავახიშვილი, “საქართველოს ეკონომიური ისტორია”, 1986.

Murman Kvaratskhelia
Doctor of Economic Sciences, Professor

ILYA CHAVCHAVADZE AND IVANE JAVAKHISHVILI ON SOME PECULIARITIES OF NATIONAL ECONOMY FORMATION

Summary

The article deals with general sociological aspects of social-economic formations, historical peculiarities of their origin and development, the necessity of modernizing old “law and order” to form national state. The author proves the necessity of formation of Georgian model of market relations and considers that the existence of approved forms of economy in Georgia in the period of renaissance is its prerequisite, the reanimation of which in a certain form will create the stable foundation for the formation of Georgian national economy.

ПРАВОВЫЕ ПУТИ И МЕХАНИЗМЫ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ПЛЮРАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Проблемам общественного и государственного развития в современном цивилизованном мире посвящено множество научных трудов.

В связи с вышеотмеченным особо обращают на себя внимание научные труды, посвященные демократическому обществу, демократическому государству, постиндустриальному обществу, информационному обществу и т.д. [1;2].

Вместе с тем, как нам представляется, главной отличительной чертой современного цивилизованного мира является плюрализм. В частности, имеется в виду наличие в современном обществе и государстве разных ветвей власти, существование плюрализма форм собственности, свободы слова – возможности высказывать разные точки зрения и т.д.

Таким образом, главной отличительной чертой современного цивилизованного мира, по нашему мнению, является наличие плюралистического общества и государства.

Однако, во-первых, «индустриальная развитость стран не всегда означает их цивилизованность, ибо цивилизованность – как отмечает профессор Альфред Кураташвили, – это прежде всего человечность – возвышенная духовность, проявляющаяся в высоком интеллектуальном и нравственном потенциале членов общества и, вместе с тем, в социальной целевой направленности общества и государства – направленности на реализацию интересов народа» [3, с. 286-287].

И, во-вторых, наличие плюралистического общества еще не означает подчинение данного общественного строя интересам народа.

Поэтому, в условиях плюралистической общественно-государственной системы особое значение приобретает исследование теоретических проблем социально ориентированной рыночной экономики, а также определение правовых путей и механизмов их решения.

Актуальность исследования вышеотмеченных проблем особенно возрастает в условиях мирового экономического кризиса начала XXI века, что обусловлено, прежде всего, тем, что мировой экономический кризис создает большие сложности для решения социальных проблем и, соответственно, для практической реализации социальной ориентации рыночно-экономической системы.

Для углубленного научного исследования этих проблем, на наш взгляд, необходимо, прежде всего, определение сущности и специфических черт социально ориентированной рыночной экономики, а, следовательно, выявление особенностей данной рыночно-экономической системы и ее отличий от рыночной экономики в традиционном понимании.

В термине "рыночная экономика", по нашему глубокому убеждению, должно подразумеваться, с одной стороны, экономика, нацеленная на получение максимальной прибыли, с использованием многообразных форм ее рыночной организации, а, с другой стороны, – экономика, в которой главная роль придается рыночным механизмам.

Таким образом, рыночная экономика – это экономика, нацеленная на максимизацию получения прибыли с решающей регулирующей ролью в ней рыночных механизмов.

При этом под рыночной экономикой фактически подразумевается всеобщий характер рынка – рыночных отношений, что свойственно капитализму, т. е. в термине "рыночная экономика" в современном понимании фактически подразумевается

капиталистическая рыночная экономика, так как иначе невозможно объяснить содержание перехода к рыночной экономике, тогда как рынок – рыночные отношения – и, соответственно, рыночная экономика не являются характерными лишь для капитализма.

В связи с содержанием перехода к рыночной экономике обращает на себя внимание мысль о том, что "эти концепции (концепции перехода к рыночной экономике – А. К.) достаточно узко, не в соответствии с реальными задачами перехода, ориентируют практику реформирования на движение именно (и только) к капитализму (поскольку общество от "социализма" уходит)" [4, с. 37].

Обращает на себя внимание также то, что в известном зарубежном экономическом словаре энциклопедического типа – экономика частного предпринимательства, свободная рыночная экономика и капитализм фактически рассматриваются как одни и те же понятия [5, с. 66] что, по нашему мнению, явно указывает на то, что частное предпринимательство и свободная рыночная экономика характерны для капитализма.

Вместе с тем, во-первых, капитализм не является только лишь частным предпринимательством и рыночной экономикой и, во-вторых, существование частного предпринимательства и рыночной экономики возможно не только при капитализме.

Рыночная экономика существовала и ранее, но в современном понимании под рыночной экономикой подразумевается (должна подразумеваться) экономика регулируемая рынком, т. е. подразумевается экономика, которую регулирует рынок, в отличие от экономики советского типа, когда регулирование экономики происходило централизованным планом и командно-административными методами, т. е. той системой, которую Людвиг Эрхард назвал принудительно направляемым хозяйством [6, с. V].

Исходя из отмеченного выше, рыночная экономика, в том понимании, которое реально подразумевается в данном термине в современных условиях, по моему глубокому убеждению, должна называться экономикой, регулируемой преимущественно рынком.

Что касается социально ориентированной рыночной экономики, то она подразумевает, с одной стороны, необходимость использования многообразных форм рыночной организации и регулирующей роли рыночных механизмов и, во-вторых, необходимость правового и организационного вмешательства государства при максимальном сохранении возможной свободы предпринимателей.

Таким образом, если рыночная экономика – это экономика, цель которой получение максимальной прибыли с использованием отмеченных многообразных форм и средств, что является определяющим критерием сущности рыночной экономики, то социально ориентированная рыночная экономика – это экономика, сущность которой определяется параллельно с ее – как рыночной экономики – стремлением к прибыли, ориентацией на решение социальных проблем, более точно же – социальной ориентацией.

Следовательно, сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночной экономики, для которой характерны одновременно стремление к получению прибыли и социальная ориентация.

Что касается специфических черт социально ориентированной рыночной экономики, то они характеризуются, с одной стороны, стремлением к получению максимальной прибыли, а, с другой стороны, социальной ориентацией.

В совокупности отмеченных специфических черт выражается сущность социально ориентированной рыночной экономики и ее различие как от строго регулируемой, так и от свободной рыночной экономики. Хотя в то же время сами специфические черты социально ориентированной рыночной экономики вытекают из сущности этой экономики и выражают ее сущность.

Необходимо особо отметить, что выявление особенностей социально ориентированной рыночной экономики, и ее отличий от рыночной экономики в традиционном понимании, имеет принципиальное значение для решения проблемы социальной ориентации рыночно-экономической системы.

Что касается практической реализации сущностной природы социально ориентированной рыночной экономики, с учетом специфики ее функционирования, по моему глубокому убеждению, особое значение имеет определение правовых путей и механизмов их решения [7, с. 6; 8, с. 190-195].

Необходимо особо отметить, что главным критерием эффективного функционирования социально ориентированной рыночной экономики должно быть решение социальных проблем и обеспечение высокого качества жизни каждого человека.

Для решения отмеченных проблем мной определены пути и механизмы повышения влияния правового фактора – как на экономическую эффективность рыночных отношений, так и на социальную ориентацию рыночной экономики, а также на преодоление противоречий социально ориентированной рыночной экономики и на повышение ее эффективности.

В частности, мной предложено три основных направления:

Первое направление, т. е. первый путь – это, с одной стороны, признание потерявшими силу тех антиконституционных законов и других правовых актов, которые препятствуют (мешают) функционированию рыночных отношений – повышению их экономической эффективности и социальной ориентации, а также преодолению противоречий социально ориентированной рыночной экономики и повышению ее эффективности. С другой стороны, введение ответственности за принятие и претворение в жизнь антиконституционных законов и других правовых актов, которые могут ущемить права человека и помешать как экономической эффективности, так социальной ориентации рыночной экономики, а также могут помешать преодолению противоречий социально ориентированной рыночной экономики и ее эффективному функционированию.

Второе направление, т. е. второй путь – это, с одной стороны, стимулирование исполнения существующих законных и справедливых законов и других правовых актов, а, с другой стороны, повышение (ужесточение) ответственности на всех уровнях – как в отношении государственных должностных лиц, так и в отношении других физических, а также юридических лиц, за неисполнение возложенных на них законом обязанностей с целью практической реализации как экономической эффективности, так и социальной ориентации рыночной экономики, а также с целью преодоления противоречий социально ориентированной рыночной экономики и реализации ее эффективного функционирования.

Третье направление, т. е. третий путь – это принятие таких новых законов и других правовых актов, или внесение в нормативных актах таких изменений, которые будут способствовать повышению влияния правового фактора как на экономическую эффективность рыночных отношений, так и на социальную ориентацию рыночной экономики, а также на преодоление противоречий социально ориентированной рыночной экономики и на ее эффективное функционирование.

Использованная литература

1. **Lauvaux Philippe.** Les grandes democraties contemporaines. Paris, Presses Universitaires de France, 1990.
2. **Белл Даниел.** Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Перевод с английского. М.: Academia, 1999.

3. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2003.

4. Курс переходной экономики: Учебник для вузов (Под ред. акад. Л. И. Абалкина – М.: ЗАО "Финстатинформ", 1997.

5. Пассе К., Лоуз Б., Девис Л. *Словарь по экономике.* Пер. с англ. под ред. П. А. Ваткина. СПб.: Экономическая школа. 1998.

6. Эрхард Л. *Благосостояние для всех.* – М.: Начала - Пресс, 1991.

7. Кураташвили Анзор. Рыночная экономика и правовой фактор. BULLETIN "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 7 (57), July, 1999. New York, USA.

8. Кураташвили Анзор. Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективное функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2008.

Anzor Kuratashvili
Academic Doctor of Economics

LEGAL WAYS AND MECHANISMS OF THE DECISION OF PROBLEMS OF SOCIALLY ORIENTED MARKET ECONOMY IN THE CONDITIONS OF PLURALISTIC SOCIETY

Summary

In scientific work there are considered legal ways and mechanisms of the decision of problems of socially oriented market economy in the conditions of pluralistic society.

In the work a special attention is given to the necessity of use of those legal ways and mechanisms offered by the author which should promote effective functioning of socially oriented market economy.

ნინო კურატაშვილი
თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა და მისი მნიშვნელობა ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების პირობებში

სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის მეცნიერული კვლევა და სათანადო დასკვნების გაკეთება საზოგადოებრივი ცხოვრების ეფექტიანი ფუნქციონირების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ორიენტაციის განსაზღვრას და მის პრაქტიკულ რეალიზაციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების პირობებში, რადგან აღნიშნული პოლიტიკის გაკვლევის გარეშე საბაზრო სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირება წარმოუდგენელია.

ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ საბაზრო ურთიერთობების ეფექტიანი ფუნქციონირების პრობლემა კიდევ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს პოსტ-საბჭოურ პერიოდში, რადგან მეცნიერულ საფუძველზე დამყარებული პოლიტიკის, და, კერძოდ, სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის სწორად წარმართვის გარეშე შეუძლებელია ამ საზოგადოებრივ სისტემაში არსებული როგორც ეკონომიკური, ასევე სოციალური პრობლემების გადაჭრა.

აღსანიშნავია, რომ “ახალი ეკონომიკური სისტემის ფორმირება ყურადღების ცენტრში გარდუვალად აყენებს საკითხს მისი სოციალურ-ეკონომიკური მიზნებისა და ქვეყნის მოქალაქეების მდგომარეობის შესახებ. ეკონომიკური სისტემის ტრანსფორმაცია მისი ეფექტიანობის ზრდის მიზნით პირველ პლანზე წამოწევს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების თანაფარდობის, სოციალური პრობლემების არსისა და გადაჭრის გზების, სოციალური პოლიტიკის საკითხებს” [1, გვ. 593].

სახელმწიფოს სოციალურ პოლიტიკასთან დაკავშირებით, მრავალ სხვა მოსაზრებასთან ერთად, საყურადღებოა აგრეთვე, რომ “სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა – ეს არის საზოგადოების ცხოველქმედების სოციალურ-ეკონომიკური პირობების რეგულირების... ერთ-ერთი მიმართულება. ის მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქვეყანაში საერთო ეკონომიკურ სიტუაციასთან, თამაშობს ორგანო როლს. ერთი მხრივ, სოციალურ პოლიტიკაში ხდება ეკონომიკური განვითარების მიზნის პირდაპირი და უშუალო კონცენტრაცია. ეკონომიკური მოღვაწეობა ხომ ხორციელდება საზოგადოების ყველა ფენის ცხოვრების ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად. მეორე მხრივ, სოციალური პოლიტიკა არის ეკონომიკური ზრდის ფაქტორი. თუ ეკონომიკურ განვითარებას თან არ სდევს ხალხის კეთილდღეობის ზრდა, მაშინ იკარგება შრომის ნაყოფიერების ზრდისადმი სტიმულები, სამუშაო ძალის ხარისხი, ძლიერდება სოციალური დაძაბულობა საზოგადოებაში” [2, გვ. 292].

ყოველივე ზემოაღნიშნული ადასტურებს, რომ სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკურ, პოლიტიკის საფუძველზე საბაზრო ურთიერთობებისა და საერთოდ საზოგადოებრივი სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირება ერთ-ერთ ურთულეს პრობლემას წარმოადგენს.

სწორედ აღნიშნული პრობლემიდან გამომდინარე, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფოს მიერ მეცნიერულად დასაბუთებული სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას.

სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის განხილვისას ჩვენ, უპირველეს ყოვლისა, ვეყრდნობით სოციალური მიზნის ფილოსოფიას [3], ხალ-

ხის ინტერესების უზენაესობის თეორიას [4] და, აგრეთვე, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის არსისა და სპეციფიკური ნიშნების პრინციპულად ახლებურ გააზრებას [5], რომელთა გათვალისწინების გარეშე შეუძლებლად მიგვაჩნია სახელმწიფოს სრულფასოვანი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება და ეფექტიანი განხორციელება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მივდივართ ლოგიკურ დასკვნამდე, რომ სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის არსი – იმ საზოგადოებრივ სისტემაში, რომელიც ხალხის ინტერესებს ემსახურება, მდგომარეობს ისეთ პოლიტიკურ მიმართულებაში, რომელშიც სოციალური, ანუ ხალხის ინტერესების რეალიზაცია განიხილება, როგორც მიზანი, ხოლო ეკონომიკური – როგორც ამ მიზნის რეალიზაციის აუცილებელი საშუალება.

ამრიგად, სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის მეცნიერული ანალიზიდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ აღნიშნული პოლიტიკის განხილვისას უნდა იგულისხმებოდეს არა მხოლოდ უბრალოდ სოციალური პოლიტიკისა და ეკონომიკური პოლიტიკის ერთმანეთთან ურთიერთკავშირი და ურთიერთდამოკიდებულება, ანუ უნდა იგულისხმებოდეს არა სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკისა და ეკონომიკური პოლიტიკის უბრალო ჯამი, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა იგულისხმებოდეს ეკონომიკისადმი მიდგომის აუცილებლობა სოციალური მიმართულების თვალსაზრისით.

მაშასადამე, ჩვენი ღრმა რწმენით, ჭეშმარიტად ადამიანურ საზოგადოებაში სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა წარმოადგენს კომპლექსურ სოციალურ-ეკონომიკურ მიდგომას – კომპლექსურ სოციალურ-ეკონომიკურ მიმართულებას, რომელშიც ერთიანობაში განიხილება: სოციალური, როგორც მიზანი, ხოლო ეკონომიკური, როგორც სოციალური მიზნის რეალიზაციის საშუალება.

აქედან გამომდინარე, როგორც საერთოდ, ისე განსაკუთრებით მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა, ჩვენი აზრით, უნდა ითვალისწინებდეს, ერთი მხრივ, საბაზრო ურთიერთობების ეფექტიანი ფუნქციონირების აუცილებლობას ამ ეკონომიკური სისტემის მომგებიანობის თვალსაზრისით, ხოლო, მეორე მხრივ, უშუალოდ ხალხის ინტერესების რეალიზაციის აუცილებლობას, რაც სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის მიზანს უნდა წარმოადგენდეს.

შესაბამისად, საზოგადოებრივი სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სახელმწიფოს მიერ მეცნიერულად დასაბუთებული სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას, რადგან სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა თამაშობდეს უმნიშვნელოვანეს როლს როგორც საბაზრო ურთიერთობების ეკონომიკური ეფექტიანობის, ისე მისი სოციალური ეფექტიანობის თვალსაზრისით.

უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე მსოფლიოში არ არსებობს საზოგადოება, რომელშიც არ იყოს სახელმწიფო ხელისუფლება, ე. ი. სახელმწიფო. სახელმწიფო ასრულებს პოლიტიკური, სამხედრო, ეკონომიკური და სამართლებრივი ხასიათის მრავალრიცხოვან ფუნქციას. ყველა ეს ფუნქცია ურთიერთდაკავშირებულია და მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ეკონომიკის განვითარებაზე. მას შემდეგ, რაც ადამიანმა დაიწყო სამრეწველო წარმოება, ეკონომიკაში მთავრობის როლის თაობაზე მიმდინარეობს კამათი...

ეკონომიკური თეორიის კლასიკოსები ამოდითდნენ იქიდან, რომ ბაზარს შესწევს ავტომატური თვითრეგულირების უნარი, სახელმწიფოს როლი საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებაში მინიმალურია. მთავრობა თავისუფალი ბაზრის სისტემაში გამოსცემს კანონებს, უშვებს ფულს, ქმნის ხელსაყრელ გარე-

მოს მისი ფუნქციონირებისათვის..., და აგრეთვე ასრულებს სხვა ამოცანებს, რომლებიც აღწერილია ა. სმიტის მიერ.

მრავალი თანამედროვე ეკონომისტი დღესაც იზიარებს კლასიკოსების – ნეოლიბერალისტები, მონეტარისტები – ამ პოზიციას” [6, გვ. 194-195].

ამასთან, ცხოვრებამ აჩვენა, რომ სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის გარეშე თავისუფალ ბაზარს არ შეუძლია უზრუნველყოს ეკონომიკური სისტემის მყარი და ეფექტიანი ფუნქციონირება. შედეგად გაჩნდა საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების საყოველთაოდ ცნობილი ჯ.მ. კეინზის კონცეფცია [7]. “კეინზიანობის ძირითადი ნიშნები – ეს არის სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა ეკონომიკაში, მიკროეკონომიკის რეგულირება, ეკონომიკაზე ზეგავლენის ფორმებისა და მეთოდების მთელი ერთობლიობის გამოყენება, ეფექტიანი მოთხოვნის სტიმულირება” [6, გვ. 195].

მნიშვნელოვანია აგრეთვე ყურადღების გამახვილება იმაზე, რომ შემდგომ არ გაამართლა აგრეთვე სახელმწიფო დაგეგმვის კონცეფციამაც, რომელიც გულისხმობდა ეკონომიკისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფეროების დეტალურ ცენტრალიზებულ სახელმწიფო რეგულირებას.

ამრიგად, პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ თავისუფალი ბაზარი, ისევე, როგორც ეკონომიკის ყოვლისმომცველი ცენტრალიზებული რეგულირება, არ იძლევა საჭირო შედეგებს.

მაშასადამე, საბაზრო ურთიერთობებისა და სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგანპირობებულობის პრობლემა რთული და მრავალწახნაგოვანია, რაც კიდევ უფრო აქტუალური ხდება მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისისა და ცივილიზებული საბაზრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების აუცილებლობის პირობებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Курс экономической теории. Общие основы экономической теории, микроэкономика, макроэкономика, переходная экономика: Учебное пособие / Руководитель авторского коллектива и научный редактор профессор А. В. Сидорович. – М., МГУ им. М. В. Ломоносова, Издательство "ДИС", 1997.

2. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов/ Под ред. Г.П. Журавлевой и Н.Н. Мильчаковой. – М., Банки и биржи, 1997.

3. კურატაშვილი ალფრედ. სოციალური მიზნის ფილოსოფია. პრინციპულად ახალი მეცნიერული მიმართულება – ჭეშმარიტად ადამიანური საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ფორმირებისა და ფუნქციონირების ამოსავალი თეორიული საფუძველი (მონოგრაფია ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე). თბილისი, საერთაშორისო გამომცემლობა „პროგრესი“, 2003.

4. კურატაშვილი ალფრედ. ხალხის ინტერესების უზენაესობის თეორია. პრინციპულად ახალი მეცნიერული მიმართულება და მმართველობითი სამართლის, ჭეშმარიტად ადამიანური საზოგადოების სამართლებრივი სისტემისა და მთლიანად სოციალურ-ეკონომიკურ მეცნიერებათა სისტემაქმნადი თეორია (მონოგრაფია ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე). თბილისი, საერთაშორისო გამომცემლობა „პროგრესი“, 2003.

5. კურატაშვილი ანზორ. სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა და სამართლებრივი ფაქტორის გავლენა მის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე (მონოგრაფია). თბილისი, საერთაშორისო გამომცემლობა “პროგრესი”, 2008.

6. Ховард К., Журавлева Г., Эриашвили Н. Экономическая теория. Теория свободного рынка. М., Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.

ეკონომიკური სტატისტიკა

დავით კბილაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
ნინო აბესაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ბიზნესინფორმაციის საიმედოობა და მისი ხარისხის გაზომვის სტატისტიკური მეთოდები⁶

ბიზნესში, ისე, როგორც ეკონომიკის სხვა სფეროებში, სწორი მმართველობითი ხასიათის გადაწყვეტილებების მიღება წარმოუდგენელია საიმედო ინფორმაციის გარეშე. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მიმდინარე საუკუნისათვის დამახასიათებელი გარდაქმნების პირობებში, როდესაც, დროის ხანმოკლე პერიოდის მანძილზე, ეკონომიკური აღმავლობა მსოფლიოში ჩაანაცვლა მასიურმა ეკონომიკურმა და ფინანსურმა კრიზისმა. ჩვენი ქვეყნის სინამდვილეში ზემოაღნიშნულ ანომალიებს დავმატა რუსეთ-საქართველოს საომარი მოქმედებებით ჩვენი ქვეყნისადმი მიყენებული ეკონომიკური ზარალი და რომ არა უცხოური დახმარებები, შედეგები უფრო მეტად დამანგრეველი იქნებოდა ბიზნესისა და მოსახლეობის სოციალური ყოფის თვალსაზრისით.

როგორ უნდა იმართოს ბიზნესი? საკმარისია თუ არა ის ცოდნა, რასაც ჩვენი ქვეყნის უმაღლესი სასწავლებლები აძლევენ მომავალ ბიზნესმენებსა და მენეჯერებს. ვინ ზრუნავს ბიზნესმენებისა და მენეჯერების საქმიანი კვალიფიკაციის ამაღლებაზე. მართალია ამჟამად მსოფლიოში 850-ზე მეტი ბიზნესის სკოლა მოქმედებს, რომლებიც საქმიანი ადმინისტრირების მაგისტრებს 1300-ზე მეტი დასახელების პროგრამას სთავაზობს,⁷ მაგრამ ჩვენს ბიზნესმენებსა და მენეჯერებს მაინც არ აქვთ გაცნობიერებული თუ რა სიკეთის მოტანა შეუძლია უტყუარ ინფორმაციას სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებაში. ასეთი კატეგორიის ახალი ტიპის მმართველებს, უფრო სწორედ, მათ ერთ ნაწილს, მიაჩნია, რომ საქართველოში ამჟამად ბაზარი არ არის ცივილური ფორმით ჩამოყალიბებული, იგი ველურ ხასიათს ატარებს და საკუთარი ბიზნესის მართვისათვის საჭირო უნარ-ჩვევები საკუთარ ინტუიციას ეფუძნება, რაც სრულიად საკმარისია მათი მიმდინარე საქმიანობისათვის. ბიზნესმენთა და მენეჯერთა მეორე ნაწილი მიიჩნევს, რომ ბიზნესის მართვაში, როგორც მიკრო, ისე მაკროდონეებზე, საუკეთესო შედეგების მიღწევა შესაძლებელია მაშინ, როდესაც საკუთარ ინტუიციას ემატება ალბათური და სტატისტიკური მეთოდები.

ბიზნესის ადმინისტრირების თანამედროვე დასავლური პროგრამები ითვალისწინებს გადაწყვეტილებების მიღებისას რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენებას. ზემოხსენებულის საილუსტრაციოდ იყენებენ შემდეგ მეთოდებს:

- **გაგლენის დიაგრამები** თვალსაჩინოდ ახასიათებს (გამოსახავს) გადაწყვეტილებების ელემენტებს შორის არსებულ ურთიერთკავშირებს.

⁶ ნაშრომი შესრულებულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, საგრანტო პროექტის (№ 042-spg-09) ფარგლებში.

⁷ Роберт Ф. Брунер и др. – Краткий курс МВА. Пер. с англ.-М., ЗАО Олимп-бизнес-2005.

- **გადაწყვეტილებათა ვარიანტები** (მას გადაწყვეტილების ხის სახელწოდებითაც მოიხსენებენ) გრაფიკულად გამოსახული სქემებია, რომლებსაც იყენებს მენეჯერი პრობლემების სტრუქტურის დასახასიათებლად გადაწყვეტილებათა თანმიმდევრობისა და მიღებული შედეგების ჩვენებით;
- **სტატისტიკური მონაცემები** და **ალბათური გაანგარიშებები**. ალბათობა რაიმე მოვლენის მოხდენის შანსია. სტატისტიკური მონაცემები გამოიყენება შანსის გაანგარიშებისათვის. სტატისტიკური ინფორმაცია და ალბათური შეფასებები გვეხმარება გავიგოთ მიღებულ გადაწყვეტილებებზე განუზღვრელობის ზემოქმედება.
- **დისკონტირება გვიხასიათებს** მომავალი ფულადი ნაკადების დღევანდელ (ამჟამინდელ) სიდიდეს. მოცემული მეთოდის გამოყენებით შესაძლებელია გამოითვალოს სამომავლო შემოსავლებისა და ხარჯების მიმდინარე (ამჟამინდელი) ღირებულება.

ზემოაღნიშნული მეთოდი მაშინ იქნება გამოყენებადი ბიზნესის სფეროში სწორი გადაწყვეტილებების მიღებისას, როცა მათი გამოყენება ეფუძნება საიმედო ინფორმაციას. წინააღმდეგ შემთხვევაში გადაწყვეტილებების მიღების მხრივ შესაძლებელია საპირისპირო, უარყოფითი შედეგების მიღება.

ახლა გავეცნოთ ბიზნესინფორმაციის საიმედოობისა და მისი ხარისხის გაზომვის სტატისტიკური მეთოდების გამოყენებას. თავიდანვე შევთანხმდეთ, რომ მოცემული პრობლემა განვიხილოთ როგორც მიკრო (საწარმოს), ისე მაკრო (ქვეყნის) დონეზე. ეს უკანასკნელი და სხვა მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, როგორცაა: დასაქმება, მთლიანი შიდა პროდუქტი, ინფლაცია, საგარეო ეკონომიკური კავშირები და ა.შ. აყალიბებენ ეკონომიკურ გარემოს, რომელიც ასევე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინფორმაციული და მხედველობაში მისაღები რესურსია საჭირო გადაწყვეტილებების მიღებისას.

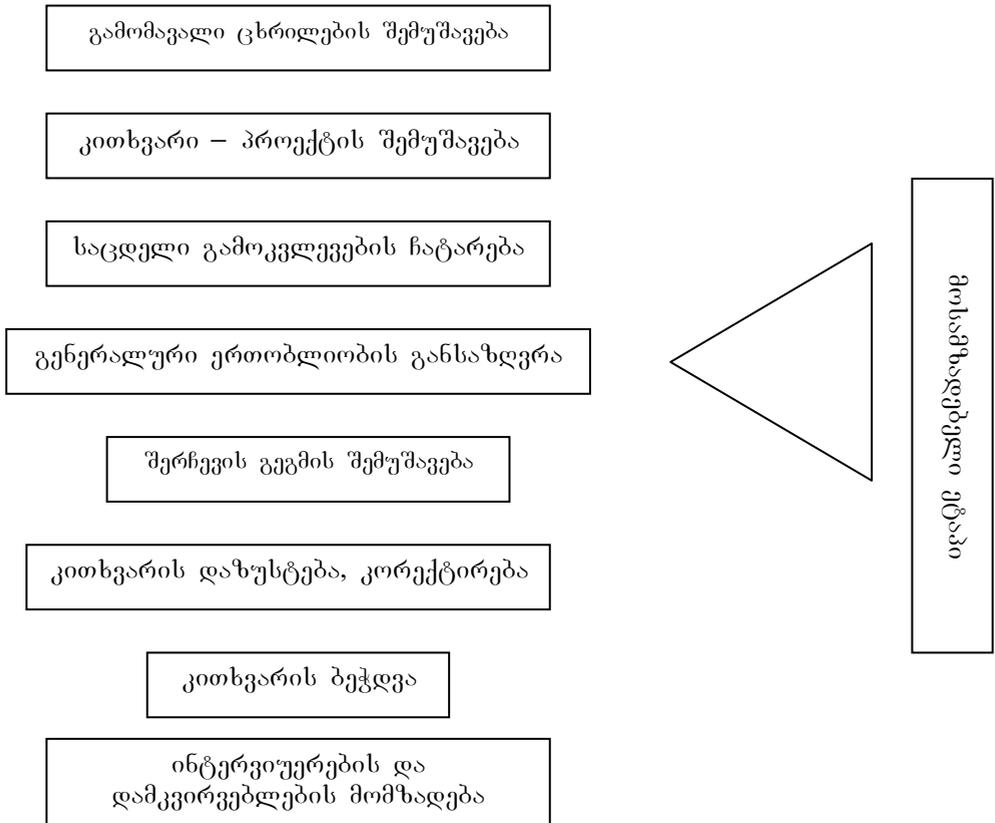
ინფორმაციის ხარისხის გაზომვის სტატისტიკური მეთოდების განხილვა დაიწყოთ საშუალო სიდიდეების გამოყენებით. ამასთან, საანალიზო პერიოდებად ავიღოთ 2003 და 2008 წლები. განა შეიძლება იმის დაჯერება, რომ, 2003 წლის მიხედვით, საშუალოდ ერთი რესტორნის ბრუნვის დეკლარირებული მაჩვენებელი 104 ლარი იყო? (2008 წლის მონაცემებით 376 ლარი) ან დღეში პურის ცხობით დაკავებული ერთი საწარმო საშუალოდ 144 ლარის პურს აცხობდა (2008 წლის მიხედვით 350 ლარი), ან მეორადი საქონლის ვაჭრობით დაკავებული მაღაზიები დღეში მხოლოდ 63 ლარის საქონელს ყიდულობდნენ (2008 წლის მონაცემებით 87 ლარი) ან ავტომობილების ტექნიკური მომსახურებით და რემონტით დაკავებული ერთი საწარმო დღეში საშუალოდ მომხმარებლებზე 34 ლარის მომსახურებას ეწეოდა? (2008 წლის მონაცემებით 150 ლარი).

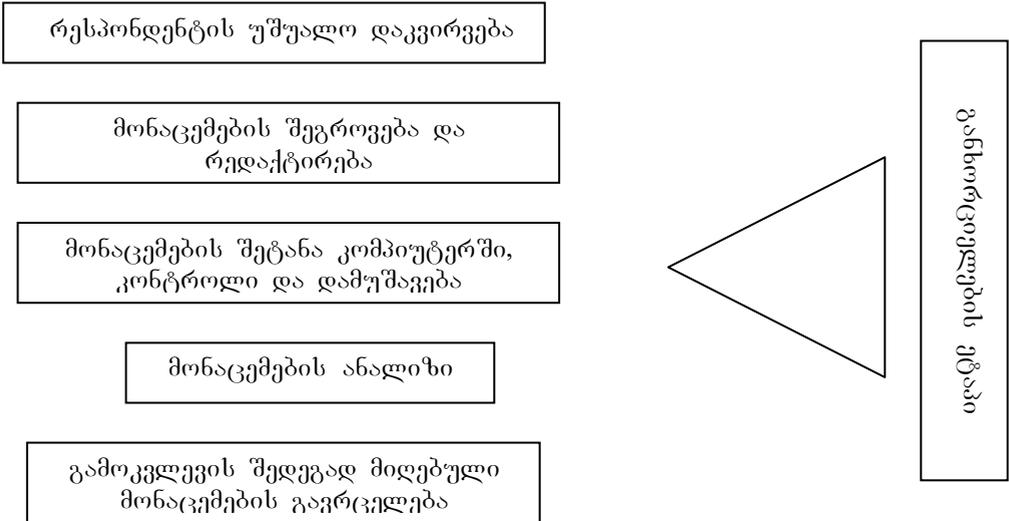
ბუნებრივია, დამახინჯებული დეკლარირებული პირველადი ინფორმაცია არასაიმედოა ქვეყნის მიხედვით ნაერთი მაჩვენებლების გამოსაყვანად. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა ტრადიციული სტატისტიკური გამოკვლევების პარალელურად, დაიწყო სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარება, რომლის დროსაც იყენებდა სპეციალურად მომზადებულ ინტერვიუერებს. ჩვენი აზრით, განსაკუთრებით საინტერესოა ასეთი სახის გამოკვლევებში განხორციელებული სტატისტიკური დაკვირვების ჩატარების მეთოდები, რომლებიც, უმეტეს შემთხვევაში, ფარული ქრონომეტრაჟის სახეს ატარებდა. ავიღოთ, მაგალითად, რესტორნების ბრუნვის რეალური მაჩვენებლების დასადგენად ჩატარებული სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური დაკვირვება. შერჩევაში მოხვედრილი რესტორნების მიმდებარედ განლაგებული ინ-

ტერვიუერები 10 დღის განმავლობაში აკვირდებოდნენ გამოსაკვლევ ობიექტებში შემსვლელ მომხმარებელთა ნაკადებს და როგორც ჩვეულებრივ, ისე გამოსასვლელ დღეებში ითვლიდნენ მათ რაოდენობას. ინტერვიუერთა მეორე ჯგუფი ახორციელებდა მათ მენეჯერებთან მოლაპარაკებას – თითქოს ქორწილის, დაბადების დღის ან სხვა მოტივით სურდათ მათი მომსახურების მიღება და არკვევდნენ რა დაუჯდებოდათ საშუალოდ ერთ ადამიანზე ასეთი სახის მომსახურება. მენეჯერები იძლეოდნენ დაწვრილებით და ზუსტ ინფორმაციას კლიენტის მომსახურების საშუალო, მინიმალურ და მაქსიმალურ ღირებულებაზე. მოპოვებული ინფორმაციის გავრცელებით თვეზე, კვარტალსა და წელიწადზე იღებდნენ რეალურ ინფორმაციას, რომელსაც უდარებდნენ დეკლარირებულ მანქვენებლებს და მათ შორის ვლინდებოდა ჯერადობითი განსხვავებები.

ანალოგიური სპეციალური კვლევები ჩატარებულია ბენზინის რეალიზაციის მოცულობის დადგენის, მშენებლობის პროდუქციის ფაქტობრივი მანქვენების განსაზღვრის, პურის ცხობის რეალური მანქვენებლების დადგენის, სამედიცინო მომსახურების მოცულობისა და განათლების დაწესებულებების კომერციული მომსახურების შეფასებისა და ბაზრობებზე ინდივიდუალურ მეწარმეთა სავაჭრო ბრუნვის მანქვენების და ა. შ. დადგენის მიზნით. როგორც გამოკვლეული სფეროების ანალიზი გვიჩვენებს, შესწავლილ-გამოკვლეული ისეთი სახის საქმიანობები, რომლებიც ყველაზე მეტად „მგრძნობიარეა“ ჩრდილოვანი ეკონომიკის მიმართ.

მოცემული სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევები ჩატარდა შემდეგი ეტაპების მიხედვით:

ზემოაღნიშნულ სქემაში ჩამოთვლილი ეტაპებიდან შევჩერდეთ ისეთებზე, რომლებსაც განსხვავებული ფორმით იყენებენ სპეციალურად ორგანიზებული სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარებისას. უპირველესად შევჩერდეთ მათი ჩატარების ფორმაზე დაკვირვების ფარული *ქრონომეტრაჟის ფორმით*. ოპონენტები აღნიშნავენ, რომ სტატისტიკურ ორგანოებს არ აქვთ ასეთი ფორმით დაკვირვების განხორციელების უფლებამოსილება, რაშიც მათ ვერ დავეთანხმებით. ასეთი სახის დაკვირვება სხვა არაფერია, თუ არა, სპეციალურად ორგანიზებული ერთდროული სტატისტიკური დაკვირვება, *დაკვირვების უშუალო მეთოდის გამოყენებით* [1, გვ. 47].

სწორედ ფარული ქრონომეტრაჟის ფორმა აძლევს ასეთი სახის კვლევებს უტყუარი ინფორმაციის შეგროვების საშუალებას და ამით განსხვავდება იგი დაკვირვების განხორციელების *დოკუმენტური ხერხისაგან*, რომლის მიხედვითაც, რესპონდენტების მიერ შედგენილი დოკუმენტები სხვადასხვა მიზეზების გამო დამახინჯებულია (ამის შესახებ ქვემოთ დატალურად შევჩერდებით)

ზემოაღნიშნული კვლევების მაღალი შედეგიანობა, მიღებული ინფორმაციის საიმედოობის თვალსაზრისით, განაპირობა შერჩევითი გამოკვლევების ჩატარების თითოეული ეტაპისადმი მეცნიერულმა მიდგომამ და შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარების მეთოდოლოგიის სრული არსენალის ამოქმედებამ. ასე მაგალითად, შერჩევის გეგმის შედგენისას, თითოეული სახის გამოკვლევისას, მათი ჩატარების სპეციფიკიდან გამომდინარე, სხვადასხვაგვარად ხდებოდა გამოკვლევის საზღვრების დადგენა. სილამაზის სალონების საქმიანობის შესასწავლად ჩატარებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევისას, ობიექტთა გენერალური ერთობლიობის დაზუსტებისათვის გამოყენებულ იქნა მათი რაოდენობის მახასიათებელი ყველა შესაძლო წყარო. კერძოდ ისეთი, როგორიცაა: ბიზნეს-რეგისტრის მონაცემები, ქ. თბილისში ჩატარებული საწარმოთა საყოველთაო ეკონომიკური აღწერის⁸ და სანეპიდსადაგურების მონაცემები, რომელთა შეჯერებამ მაქსიმალურად ზუსტი გახადა ეკონომიკურ სუ-

⁸ ასეთი სახის აღწერების ჩატარება დასავლეთის ქვეყნებში გავრცელებული ფორმაა, რომელიც ტარდება 5 წელიწადში ერთხელ. www.census.gov. –

ბიექტთა გენერალური ერთობლიობა, რომელიც საფუძვლად დაედო შერჩევითი ერთობლიობის ფორმირებას.

შერჩევის ფორმირებისას გენერალური ერთობლიობა, შერჩევის მეტი რეპრეზენტატულობის გამო, დაიყო სამ ჯგუფად (სტრატად): მსხვილ, საშუალო და მცირე საწარმოებად. ამ ჯგუფებში დასაქმებულია რაოდენობა შემდეგნაირად გადანაწილდა:

საწარმოთა სიდიდე	დასაქმებულთა რაოდენობა
მსხვილი	7-ზე მეტი
საშუალო	4-დან 7-ის ჩათვლით
მცირე	4-ზე ნაკლები

შერჩევის კვლევების დადგენის საფუძველს წარმოადგენდა 95%-იანი საიმედოობით წინასწარ მოსალოდნელი 5%-იანი ცდომილება, რაც ფორმულის სახით ასე გამოიყურება:

$$n_1 = \frac{N_i^2 S_i^2}{V + N S_i^2}$$

სადაც n_1 არის i -ურ სტრატაში შერჩეულ საწარმოთა რაოდენობა.

N_i – i -ურ სტრატაში საწარმოთა სრული რაოდენობა.

V – წინასწარ დაფიქსირებული მოსალოდნელი ცვლილება.

S_i^2 – არის i -ურ სტრატის დისპერსია.

ქვემოთყვანილი ცხრილი გვიჩვენებს აღნიშნული სამი სტრატადან თითოეულში ობიექტების საერთო რაოდენობასა და შერჩევის კვლევებს.

საწარმოები	გენერალური ერთობლიობა	შერჩევის მოცულობა
მსხვილი	65	65
საშუალო	131	40
მცირე	492	45
სულ	688	150

თითოეულ ჯგუფში (სტრატაში) წონები დადგინდა შემდეგი ფორმულის საშუალებით.

$$w_i = \frac{n_i}{N_i}$$

სადაც N_i – i -ურ სტრატაში ელემენტების რაოდენობაა.

n_i – i -ურ სტრატაში შერჩეული ობიექტების რაოდენობა.

გამოკითხვის შედეგად ინფორმაცია მიღებულ იქნა 138 ობიექტიდან, პასუხი ვერ იქნა მიღებული 12 საწარმოდან, რაც შერჩეული ობიექტების 8 პროცენტს წარმოადგენს.

მთლიანობაში, უარები შემდეგნაირად განაწილდა:

პასუხის ვერმიღების შემთხვევების განაწილება მისი მიზეზების მიხედვით

№	უარის ტიპი	რაოდენობა
1.	უარი განაცხადეს პასუხის გაცემაზე	0
2.	ვერ მოხერხდა საწარმოს შეპატრონის ნახვა	0
3.	საქმიანობა დროებით შეჩერებულია	0
4.	არ იძებნება აღნიშნულ მისამართზე	0
5.	გაუქმებულია	12
6.	სხვა	0
	სულ	12

მიღებული უარების საფუძველზე მოხდა სტრატეგში წონების კორექტირება. სახელდობრ, შეფასდა თითოეულ სტრატაში რეალურად არსებული ობიექტების რაოდენობა და გაიყო იმ ობიექტების რაოდენობაზე, რომელთაც კითხვაზე პასუხი გასცეს. ფორმულის სახით ეს ასე გამოიყურება:

$$w_i^{(1)} = \frac{n_i - n_i^{(1)} - n^{(2)}}{N_i - W_i n_i^{(2)}}$$

$w_i^{(1)}$ – სადაც კორექტირებული წონაა i -ურ სტრატაში,

N_i – i -ურ სტრატაში ელემენტების რაოდენობა.

w_i – i -ურ სტრატაში შერჩეული ობიექტების საწყისი წონა.

n_i – i -ურ სტრატაში შერჩეული ობიექტების რაოდენობა.

$n_i^{(1)}$ – i -ურ სტრატის შერჩევაში არსებული 4–6 ტიპის უარების რაოდენობა.

$n_i^{(2)}$ i -ური სტრატის შერჩევაში 1–3 ტიპის უარების, ანუ იმ ობიექტების რაოდენობა, რომელთა წარმომადგენლებმა ინფორმაციის გაცემაზე უარი განაცხადეს ან ვისთან შეხვედრაც სხვადასხვა მიზეზით ვერ მოხერხდა. გამოკვლევის მონაცემებისაგან შეფასებების მიღებისას მოხდა ე. წ. π შეფასების ფუნქციის გამოყენება: შერჩევითი დაკვირვების Y_i ($i = 1, \dots, n_{resp}$) მონაცემებიდან მოხდა y მაჩვენებლის შეფასებითი ჯამური \bar{y} მნიშვნელობების მიღება ფორმულით:

$$\bar{y} = \sum_{i=1}^{n_{resp}} y_i P_i$$

სადაც $p(i)$ არის შერჩევაში i -ური მისამართის მოხვედრის ალბათობა, ხოლო n_{resp} არის მიღებული პასუხების რაოდენობა.

რეალური შედეგების ცდომილების დათვლის შედეგად ძირითადი პარამეტრებისათვის მიღებული შეფასებების ცდომილება 95 პროცენტიანი ალბათობით არ აღემატება $\pm 5,5\%$ -ს.

ზემოაღნიშნული მეთოდით ჩატარებული გამოკვლევების შედეგად მიღებულ იქნა მეტად შთაბეჭდავი მაჩვენებლები:

– სიღამაზის სალონების დეკლარირებული მაჩვენებლები 6-ჯერ ნაკლები იყო რეალურ მაჩვენებლებთან შედარებით;

– დეკლარირებული მაჩვენებლები რესტორნების მიხედვით 3,7-ჯერ იყო შემცირებული გამოკვლევის შედეგებით მიღებულ რეალურ მაჩვენებლებთან შედარებით;

– რეალიზებული ბენზინის ფაქტობრივი მოცულობა 3,1 -ჯერ მეტი იყო წარდგენილ ოფიციალურ მაჩვენებლებთან შედარებით;

– მშენებლობის პროდუქციის ფაქტობრივი მოცულობა 2-ჯერ და მეტად აღემატებოდა ოფიციალურად დეკლარირებულ მაჩვენებლებს;

– პურის ცხობის ფაქტობრივი მაჩვენებლები 3-ჯერ და მეტად ჭარბობს დეკლარირებულ მაჩვენებლებს;

– სამედიცინო მომსახურების ფაქტობრივი მაჩვენებლები 4,2-ჯერ იყო შემცირებული ოფიციალურად წარდგენილ მაჩვენებლებთან შედარებით;

– განათლების დაწესებულებების კომერციული მომსახურების ფაქტობრივი მაჩვენებლები 2-ჯერ აღემატებოდა დეკლარირებულს;

– ბაზრობაზე ინდივიდუალურ მოვაჭრეთა (ფიზიკური პირების) 40 პროცენტი ემალებოდა სახელმწიფო აღრიცხვას და ა. შ.

პირველადი სტატისტიკური ინფორმაციის ხარისხის გაუმჯობესების ერთ-ერთ ღონისძიებად უნდა განვიხილოთ *საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფა*. ამ მხრივ კარგია, რომ ხანგრძლივი დებატების შემდეგ „ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონში (მიღებულია 2009 წლის 11 დეკემბერს) შენარჩუნებულია იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან სტატისტიკური და სხვა სახის ინფორმაციის გამოთხოვის ვალდებულება.

ამასთან, ამჟამად მოქმედ კანონმდებლობაში (საქართველოს ადმინისტრაციულ-სამართალდარღვევათა კოდექსი) არაა გათვალისწინებული „ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული ზემოაღნიშნული ვალდებულებების არშესრულების შემთხვევაში ადმინისტრაციული და სხვა სახის სახელდები. ასეთი საკანონმდებლო ნორმა ძირითადად პრეზუმფციული ხასიათის იქნებოდა და ხელს შეუწყობდა პირველადი ინფორმაციის საიმედოობას და დადგენილ ვადებში სტატისტიკის ეროვნულ სამსახურში წარდგენას.

ბიზნესინფორმაციის საიმედოობის უზრუნველყოფის მორიგ ფაქტორად შეიძლება განვიხილოთ მეწარმეთა ინფორმაციული დატვირთვისა და მისი ოპტიმალური ზომის განსაზღვრა. მმართველობისა და თვითმმართველობის ყველა დონის ორგანოები, სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები, სხვადასხვა სახის არასამთავრობო და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები საწარმოებისაგან ითხოვენ სხვადასხვა სახის მნიშვნელოვანი მოცულობის ინფორმაციას და ცოტას ფიქრობენ იმის შესახებ, თუ რა დოზით ტვირთავენ მეწარმეებს. მდგომარეობას ართულებს ის გარემოება, რომ სახელმწიფო ორგანოებისა და პირველადი ინფორმაციის სხვა მომხმარებელთა მოთხოვნები ქვეყანაში არ არის კოორდინირებული. ბევრი მაჩვენებელი სტატისტიკურ, საგადასახადო, სოციალური დაცვის და სხვა უწყებების მიერ მეწარმეებისაგან მოთხოვნილ ფორმულარებში არ არის ერთმანეთთან შეთანხმებული, რიგი მაჩვენებელი დუბლირებულია. ამასთან, ზოგიერთ დეფინაციას ახლავს სხვადასხვაგვაროვანი განმარტება. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული იწვევს მეწარმეთა შენიშვნებს და ზოგიერთი მათგანი საერთოდ უარს ამბობს ინფორმაციის შევსებაზე. ასეთ პირობებში მეწარმეთა *ინფორმაციული დატვირთვის* შესწავლა და *მისი ოპტიმალური ზომის განსაზღვრა*, ჩვენი აზრით, მეტად აქტუალურია, რადგან მოცემული საკითხი როგორც მეცნიერული, ისე პრაქტიკული ასპექტით დღემდე შეუსწავლელია.

თავდაპირველად საჭიროა განვსაზღვროთ დეფინიციები: რა არის ინფორმაციული დატვირთვა და ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვა?

ინფორმაციული დატვირთვა, ჩვენი აზრით, არის დროის გარკვეულ მონაკვეთში მეწარმის მიერ სტატისტიკური, საგადასახადო, სოციალური დაცვის, მასშედის, არასამთავრობო და სხვა ორგანოების მიერ მოთხოვნილი რეგულარულად შესასრულებელი სამუშაოების ერთობლიობა, თავისებური ინფორმაციული გადასახადი.

ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვა, ჩვენი აზრით, ინფორმაციული ტვირთვის ის ზომაა, რომლის შესრულება შეუძლიათ ნორმალური დატვირთვის პირობებში.

ზემოაღნიშნული გამოვსახოთ ფორმულის სახით.

$$K_{0.9} = \frac{C + \Phi + D}{P \times O_{\text{სთ}}} \quad (1)$$

სადაც:

$K_{0.9}$ - ინფორმაციული დატვირთვის კოეფიციენტი; C - მაჩვენებელთა რაოდენობა სტატისტიკურ ანგარიშგებაში;

Φ - მაჩვენებელთა რაოდენობა საფინანსო-საგადასახადო ანგარიშგებაში;

D - მაჩვენებელთა რაოდენობა სხვა სახის რეგულარულ ანგარიშგებაში;

P - მომუშავეთა რაოდენობა;

$O_{\text{სთ}}$ - გამომუშავებული დრო საათებში.

ფორმულის მრიცხველში ყალიბდება სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების, სამეცნიერო დაწესებულებების, მასშედის და ფართო საზოგადოების მოთხოვნილება ქვეყნისა და მისი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ, ფინანსურ, ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე და ა.შ.

მოცემული სახის ინფორმაცია მეწარმეების მიერ ეგზავნება ქვეყნის სტატისტიკურ, საფინანსო, საგადასახადო და სხვა უწყებებს. ამასთან, მოცემული სახის ინფორმაციის ფორმირებისას საჭიროა გაიმიჯნოს, ერთი მხრივ, ის ინფორმაცია, რაც იწარმოება საწარმოში საკუთარი სამეწარმეო, საფინანსო და სხვა სახის საქმიანობის ინფორმაციული უზრუნველყოფისათვის, და, მეორე მხრივ, ისეთი ინფორმაცია, რომელიც ინფორმაციული გადასახადის სახით ყოველთვის ურად, ყოველკვარტალურად და წლიური პერიოდულობით ეგზავნება ზემოთ დასახელებულ უწყებებს. ბუნებრივია, პირველი სახის ინფორმაციის გარეშე (მაგალითად, ბუღალტრული ოპერაციების წარმოება) ვერ მოხერხდება საგადასახადო და სტატისტიკურ ორგანოებში წარსადგენი ინფორმაციის მომზადება. ამჟამად, რესპონდენტების მიერ საგადასახადო ორგანოებს ეგზავნება 25 დასახელების სხვადასხვა პერიოდულობის ფორმა 700-მდე მაჩვენებლით, სტატისტიკურ ორგანოებს, შესაბამისად, 115 დასახელების სტატისტიკური ანგარიშგების ფორმა 6890 მაჩვენებლით. ცალკეული სახის ინფორმაციული რესურსების ფორმირებას, როგორც მიკრო, ისე მაკროდონეებზე, საქართველოში არეგულირებს საგადასახადო კოდექსი, „ოფიციალური სტატისტიკის შესახებ“ და „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონები და რიგი კანონქვემდებარე ნორმატიული დოკუმენტები. მართალია, ზემოაღნიშნული სამართლებრივი დოკუმენტებით განსაზღვრულია, ერთი მხრივ, მეწარმეთა, ხოლო მეორე მხრივ, შესაბამისი მმართველობითი სტრუქტურების ამოცანები ინფორმაციის წარმოების მხრივ, მაგრამ დასახელებული კანონები შემდგომ სრულყოფას საჭიროებს პირველადი ინფორმაციის მწარმოებელთა ზედმეტი მოთხოვნებისაგან დაცვის მხრივ. ჩვენი აზრით, საწარმოებიდან სხვადასხვა უწყებებში რეგულარულად

გამოთხოვილი ინფორმაციის კოორდინირების და რეკლამენტირების საკითხები ეროვნულმა სტატისტიკურმა სამსახურმა კანონით უნდა დაარეგულიროს.

მეწარმეების მიერ მომზადებულ პირველად ინფორმაციაზე მოთხოვნის შესწავლის განხილვის შემდეგ საჭიროა განვიხილოთ №1 ფორმულის მნიშვნელი, სადაც ასახულია თანამშრომელთა რაოდენობა, ვინც დაკავებულია მოცემული ინფორმაციის შედგენით დროის გარკვეულ მონაკვეთში, რაც კაც-საათებში გამოისახება. მოცემული საკითხის შესწავლაში დაგვეხმარება მეწარმეთა სპეციალური კონიუნქტურული კვლევა, რომელიც სპეციალურად მომზადებული ინტერვიუერების გამოყენებით უნდა ჩატარდეს. საკითხთა ჩამონათვალი, რომელიც მოცემული კვლევით უნდა მოვიცვათ, პირობითად ასეთნაირად შეიძლება დავაჯგუფოთ:

1. რა დროს ანდომებთ საშუალოდ ერთი დაკვეთილი ფორმის შედგენას?
 - ერთ კაცსაათამდე;
 - 2-4 კაცსაათს;
 - 5-8 კაცსაათს;
 - 8 კაცსაათზე მეტს.
2. დაკვეთილი ინფორმაციის რა მოცულობაა გათვალისწინებული თქვენი საწარმოს პირველად აღნიშვნაში?
 - ინფორმაციის 10%;
 - ინფორმაციის 10-30%;
 - ინფორმაციის 30-60%;
 - ინფორმაციის 60-90%;
 - ინფორმაციის 90%-ზე მეტი;
3. ინფორმაციული დატვირთვის თვალსაზრისით რამდენად გაკმაყოფილებთ ამჟამად დაკვეთილი ინფორმაცია?
 - ა) საგადასახადო-საფინანსო:
 - მაკმაყოფილებს;
 - ნაწილობრივ მაკმაყოფილებს;
 - არ მაკმაყოფილებს;
 - ბ) სტატისტიკური:
 - მაკმაყოფილებს;
 - ნაწილობრივ მაკმაყოფილებს;
 - არ მაკმაყოფილებს;
4. თუ ამჟამინდელი დაკვეთილი ინფორმაციის მდგომარეობა არ გაკმაყოფილებთ ან გაკმაყოფილებთ ნაწილობრივ, გთხოვთ გვაცნობოთ მიზეზი:
 - ა) საგადასახადო-საფინანსო ინფორმაცია:
 - რიგი მაჩვენებლების გაანგარიშებისას საგადასახადო კოდექსის და ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნები არ ემთხვევა ერთმანეთს;
 - კითხვარების რაოდენობა ძალიან ბევრია;
 - ადგილი აქვს სხვადასხვა ფორმებში მაჩვენებლების დუბლირებას;
 - სხვა მიზეზი (მიუთითეთ).
 - ბ) სტატისტიკური ინფორმაცია:
 - ინფორმაციის წარმოდგენის ვადები ძალიან მცირეა;
 - კითხვარების რაოდენობა ძალიან ბევრია;
 - მაჩვენებლების რაოდენობა ფორმებში გადატვირთულია;
 - ადგილი აქვს სხვადასხვა ფორმებში მაჩვენებლების დუბლირებას;

- სხვა მიზეზი (მიუთითეთ).

5. გთხოვთ გვაცნობოთ, რა სირთულეებს ხვდებით დაკვეთილი ინფორმაციის შევსებისას.

ახლა შევეცადოთ ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვა გამოვსახოთ ფორმულით.

$$K_{0,0,დ.} = \frac{C_{06ბ.} + \Phi_{სბ.} + D_{ჰარ.}}{P_{ჰ.} (C_{კომპ.} + C_{06ბმრ.} + C_{კომპ.პრ.})} \quad (2)$$

სადაც:

$K_{0,0,დ.}$ ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვის კოეფიციენტი;

$C_{06ბ.}$ – სტატისტიკურ აღრიცხვაში მანვენებელთა რაოდენობა აღრიცხვის ინტეგრირებულ სისტემაზე გადასვლის შემდეგ;

$\Phi_{სბ.}$ – საფინანსო-საგადასახადო აღრიცხვაში მანვენებელთა რაოდენობა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების სრულად დანერგვით;

$D_{ჰარ.}$ – სხვა სახის რეგულარული ანგარიშგების ჰარმონიზება საერთაშორისო სტანდარტებთან;

$P_{ჰ.}$ – ინფორმაციის წარმოებით დაკავებული მუშაკები კვალიფიკაციის ამაღლების შემდეგ;

$C_{კომპ.}$ – ინფორმაციის შედგენაზე დახარჯული დროის შემცირება კომპიუტერული ტექნიკის გამოყენებით;

$C_{06ბმრ.}$ – ინფორმაციის მიწოდებაზე დახარჯული დროის შემცირება ინტერნეტის გამოყენებით;

$C_{კომპ.პრ.}$ – ინფორმაციის შედგენაზე დახარჯული დროის შემცირება თანამედროვე კომპიუტერული პროგრამების გამოყენებით.

ახლა ცალ-ცალკე განვიხილოთ ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვის უზრუნველყოფის ჩვენ მიერ შემოთავაზებული საკითხები.

დავიწყოთ სტატისტიკური აღრიცხვით.

1999 წლამდე მეწარმეობის ცალკეული მიმართულების მიხედვით არსებობდა 12 დასახელების სხვადასხვა სტატისტიკური ანგარიშგების ფორმა. ასეთი ინფორმაცია ეკონომიკის თითოეული დარგის მიხედვით ცალ-ცალკე იწარმოებოდა დასაქმებაზე, პროდუქციის გამოშვებაზე, დანახარჯების სტრუქტურაზე, საფინანსო შედეგებზე, ძირითადი საშუალებების მოძრაობაზე, მატერიალური რესურსებით მომარაგებაზე და ა.შ. 1999 წლის შემდეგ მეწარმეთა ინფორმაციული ტვირთის ოპტიმიზების მიზნით, სამეწარმეო სტატისტიკის პრაქტიკაში დაინერგა საწარმოს საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის მახასიათებელი ინტეგრირებული ფორმა ეკონომიკის ყველა დარგისათვის, რომელმაც თავი მოუყარა მეწარმეობის დახასიათების ყველა ზემოთ დასახელებულ მიმართულებას. ასეთი ღონისძიებების გატარების შედეგად საშუალება გაჩნდა, ქვეყნის ეკონომიკის ძირითადი დარგებისა და რეგიონების მიხედვით დახასიათდეს საბაზრო ეკონომიკისათვის საჭირო ისეთი მანვენებლები, როგორცაა მთლიანი გამოშვება, შუალედური მოხმარება, დამატებული ღირებულება, დასაქმება, ფინანსური შედეგი (მოგება, ზარალი), ინვესტიციები, ძირითადი კაპიტალი და ა.შ. 2001 წლიდან სამეწარმეო სტატისტიკის ინტეგრირებულმა ფორმებმა გარკვეული ცვლილებები განიცადა ქვეყნის საწარმეობის ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებზე გადასვლასთან დაკავშირებით. მოცემული ღონისძიებების

ნისძიებების გატარებით და ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა – 1993 წლის ვერსიის მოთხოვნათა გათვალისწინებით, ამჟამად მეწარმეები საოპერაციო და არასაოპერაციო კომპონენტების გაანგარიშებას ახდენენ არა საკასო, არამედ **დარიცხვის მეთოდით**.

რაც შეეხება №2 ფორმულის მეორე კომპონენტს – საფინანსო-საგადასახადო აღრიცხვაში მანვენებელთა საერთაშორისო სტანდარტებთან შეთანაწყობას, ეს საკითხი უშუალოდ კავშირშია მეწარმეთა ძირითადი ინფორმაციული რესურსის – საწარმოს ბალანსის და სხვა საგადასახადო ანგარიშგების ფორმების წარმოებასთან, რაც შესაძლებელი იქნება ყველა ორგანიზაციული სამართლებრივი ფორმის საწარმოში ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების სრული დანერგვით. მოცემული ფართომასშტაბიანი სამუშაოს შესრულება სრულფასოვნად ვერ ხორციელდება. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის ახალი რედაქციით მიღებული რიგი დაშვებების შედეგად, ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნასა და საგადასახადო კოდექსის რიგი მუხლების მოთხოვნებს შორის არსებობს შინაარსობრივი განსხვავებები. ასე მაგალითად, კოდექსის 199-ე მუხლი – „შემოსავლების და ხარჯების აღრიცხვის პრინციპები“ უშვებს გადასახადის გადამხდელის არჩევანს შემოსავლებისა და ხარჯების აღრიცხვის ფორმის არჩევისას, „საკასო“ ან „დარიცხვის“ მეთოდის გამოყენებაში. აქედან გამომდინარე, დასაბუერი შემოსავლების ფორმირება სხვადასხვა საწარმოში სხვადასხვა მეთოდით განხორციელდება. მოცემული სხვაობის დასაფიქსირებლად შემოღებულია მოგების კორექტირების ფორმა, რაც მეწარმის დამატებით დატვირთვას იწვევს. გარდა ამისა, შეუსაბამობა წარმოიქმნება მოგების მანვენებლის გაანგარიშებისას „სტატისტიკის მიზნებისათვის“ და „საგადასახადო მიზნებისათვის“, რაც მეწარმის დამატებით შრომას მოითხოვს და გარკვეულწილად ნაკლებად გამოსაყენებელს ხდის ნაერთ ინფორმაციას საგადასახადო ინფორმაციული ბაზის ფორმირებისათვის და, შესაბამისად, პროგნოზული მანვენებლების გასაანგარიშებლად.

რაც შეეხება № 2 ფორმულის მნიშვნელს, კერძოდ ინფორმაციის წარმოებით დაკავებული პერსონალის დროის რაციონალურ გამოყენებას, ამის მიღწევა შესაძლებელია აღრიცხვის მუშაკთა კვალიფიკაციის ამაღლებით, საფინანსო-საგადასახადო და სტატისტიკური ინფორმაციის მომზადებისას კომპიუტერული ტექნიკისა და თანამედროვე კომპიუტერული პროგრამების გამოყენებით, აგრეთვე, ინტერნეტის ქსელის სარგებლობით.

ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვის კრიტერიუმები, ჩვენი აზრით, განსხვავებული უნდა იყოს საწარმოთა ტიპების მიხედვით (მსხვილი, საშუალო და მცირე). ვფიქრობთ, ოპტიმალური ინფორმაციული დატვირთვის მანვენებელი გაანგარისებული უნდა იქნეს როგორც მიკრო (საწარმოს), ასევე მაკრო (ქვეყნის) დონეებზე. ეს უკანასკნელი აუცილებელია მეწარმის ინფორმაციული ტვირთის შედარებისათვის სხვადასხვა ქვეყნის მიხედვით.

რესპონდენტების ოპტიმალური ინფორმაციული ტვირთის უზრუნველყოფის შემდეგი ფაქტორია სხვადასხვა სახის რეგულარული ინფორმაციის შესაბამის ორგანოებში გაგზავნის ოპტიმალური ვადების დადგენა. ორიენტირად ამ შემთხვევაში გამოყენებული უნდა იქნეს საერთაშორისო სტანდარტები.

სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევებით გამოვლენილი რეალური მანვენებლები მეტყველებს, რომ ვარდების რეკონსტრუქციამდე მნიშვნელოვნად იყო დაზიანებული პირველადი ინფორმაცია როგორც ბიზნესში, ისე ეკონომიკის სხვა მიმართულებებში. რით იყო გამოწვეული ინფორმაციის ესოდენ დიდი ოდენობით დამახინჯება? მოცემული პრობლემის შესასწავლად სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა 2003 წლის

შედეგებით გამოიკითხა 274 მსხვილი საწარმოს ხელმძღვანელი, რაც ამ ტიპის საწარმოთა 50% იყო. გამოკითხვამ გვჩვენა, რომ მათი ორი მესამედი დაინტერესებული იყო, ოფიციალურად დეკლარირებულ მანვენებლებში რეალურად აესახათ თავიანთ საწარმოებში შექმნილი სიტუაცია (2000 წელს ჩატარებული ანალოგიური გამოკითხვის მასალებით მეწარმეთა მხოლოდ ერთმა მესამედმა აჩვენა დეკლარირებულ მანვენებლებში საწარმოებში შექმნილი რეალური სიტუაცია.)

მონაცემთა დამახინჯების ძირითად მიზეზებად ბიზნესმენები თვლიდნენ შემდეგს:

- იმ დროს მოქმედი მაღალი საგადასახადო განაკვეთები (გამოკითხულთა 83%);
- საწარმოთა პერსონალის დაბალი კვალიფიკაცია (გამოკითხულთა 8%);
- მაკონტროლებელი ორგანოებისადმი მიცემული არაოფიციალური ქრთამი (გამოკითხულთა 4%);
- სტატისტიკურ მანვენებელთა დამახინჯებაში ბრალეულ პირებზე ზემოქმედების არასაკმარისი საკანონმდებლო ნორმები (გამოკითხულთა 5%).

ასეთი სახის გამოკვლევების ჩატარება აქტუალურია ამჟამადაც, როდესაც ვარდების რევოლუციის შემდეგ ბრძოლა გამოცხადა მექრთამეობას, სიყვალბესა და სხვა მსგავს ანომალიებს. ამჟამინდელი სტატისტიკური მონაცემების ანალიზი გვჩვენებს, რომ ბიზნესმენების მიერ დეკლარირებული მანვენებლების ხარისხი 2003 წელთან შედარებით გაუმჯობესებულია, თუმცა მათი უზუსტობა სრულად არაა აღმოფხვრილი.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სტატიაში დასმული საკითხების მომავალში პერიოდულად შესწავლა. განსაკუთრებით სპეციალურად ორგანიზებული შერჩევითი სტატისტიკური გამოკვლევების ჩატარება, რაც ინფორმაციული ღირებულებების თვალსაზრისით გაცილებით საიმედოა ტრადიციულ კვლევებთან შედარებით. ასეთი ალტერნატიული კვლევები და ინფორმაციის საიმედოობის შეფასების სხვა მეთოდები მნიშვნელოვანი და გასათვალისწინებელი ინფორმაციული რესურსია ბიზნესის სფეროში გადაწყვეტილებების მიღებისას. განსაკუთრებით, ეკონომიკური განუსაზღვრელობის პირობებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბ. გაბიძაშვილი. სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში. სახელმძღვანელო უმაღლესი სკოლის სტუდენტებისათვის. ევრო-ამერიკული პროგრამით. თბ., 2008.
2. დ. კბილაძე. რესპოდენტის ინფორმაციული დატვირთვის რაობის შესახებ. სამეცნიერო სტატიების კრებული. თბ., ფსკი, 2005.
3. Роберт Ф.Брунер и др. – „Краткий курс МВА.” Пер. с англ., М., ЗАО Олимп-бизнес-2005.
4. Д.Кбиладзе. О качестве статистической информации в Грузии. ж. "Вопросы статистики", 2005.
5. www.census.gov.
6. www.geostat.ge

David kbiladze
Academic Doctor of Economics
Nino Abesadze
Academic Doctor of Economics

**BUSINESS-INFORMATION RELIABILITY AND STATISTIC METHODS OF
MEASURING ITS QUALITY**

Summary

In business as well as in other spheres of economics it's inconceivable to take the right administrative decisions without reliable information. While creating businessmen behaviour tactics and strategy it must be taken into consideration not only personal intuition but also using quantitative methods. It itself means such methods as: influence diagrams, decision alternatives, statistical data and probable calculations, discounts, etc.

All these above-mentioned is usable in terms of existing the right and relevant information for businessmen and managers. Information validity analysis and improving its quality directly deals with effectiveness of acceptable administrative decisions.

შეფასებადანი მონობაზი

РЕЦЕНЗИЯ

на монографию кандидата экономических наук, доцента Эльдара Исмаилова «Валюты стран Центральной Евразии в контексте финансовой глобализации» (CA&CC Press. Стокгольм, 2009. – 130 с. на русском языке)

Сегодня среди проблем переходных обществ, а именно так сейчас называют страны отказавшихся от централизованно планового управления экономикой и вставших на путь формирования рыночных экономик, исследуемых обществоведами и в первую очередь экономистами, особое место занимают вопросы организации финансово-валютных систем. Это обстоятельство объясняется не только тем, что финансовая система является как бы «кровеносной системой» экономики, но и тем, что наличие собственной национальной валюты является атрибутом государственности (что было очень важно после распада СССР). Именно данной проблематике посвящена монография Эльдара Исмаилова «Валюты стран Центральной Евразии в контексте финансовой глобализации», в которой на базе историко-экономической ретроспективы национальных валют (с.9-46), показано развитие денежно-банковских систем региона Центральной Евразии (ЦЕА) и их интеграция в мировое финансовое пространство (с.47-119).

Автором, с привлечением исторических фактов, достаточно хорошо показано, что хрупкая государственность, принадлежность к разным империям обусловили хождение в данном регионе самых разных валют и денежных суррогатов (с.9-20), что, на наш взгляд, ещё раз подтверждает тесную взаимосвязь между стабильной государственностью и существованием национальной валюты как атрибутивного признака государственности. При анализе денежно-банковской системы в советский период, автор справедливо указывает на её характерные черты – наличие банковской системы в государственной собственности, отсутствие полного набора функций у денег и эквивалентного отражения стоимости товаров, необеспеченность денежной массы товарной и др. (с.29-32).

Анализируя тенденции возникшие после распада советской валютной зоны, автор справедливо замечает, что в результате этого набирали силу центробежные процессы результатом которых было создание национальных валют, в противоположность центро-стремительным процессам в Западной Европе, которые привели к созданию единой валюты – евро (с.33-39). Здесь же отметим, что аналогия между этими двумя процессами, требует определённого разъяснения: после распада СССР введение национальных валют суверенными государствами (бывшими союзными республиками) диктовалось как политическими причинами (национальная валюта как атрибут государственности), так и экономическими (глубина спада экономики и расстройство экономической системы не давала возможность выхода из кризиса сообща, в консолидированном режиме).

Интересен, предложенный автором, сравнительный анализ процесса введения национальных валют странами региона (с.40-46); выделяется при этом *общее* – «отсутствие валютного резерва и опыта работы в рыночных условиях; дефицит профессиональных кадров; крайне низкий уровень правовой базы; функционирование «чёрного» валютного рынка; чрезмерное усиление долларизации экономики; отсутствие системных связей с международными финансовыми институтами» (с.41), и *особенное* – использование рядом стран региона денежных суррогатов; наличие в ряде из них территориальных конфликтов; игнорирование рыночных принципов хозяйствования; одностороннее развитие экономик за счёт расточения природных ресурсов (см. с.42-45).

Анализу развития денежно-банковских систем стран исследуемого региона посвящена 2-я (заключительная) глава монографии, в которой автор показывает специфику денежно-банковских систем региона в условиях реального суверенитета (были введены собственные денежные единицы и сформирована дву-уровневая современная банковская система, принято банковское законодательство) и современной мировой финансово-

валютной системы (переход от однополярной организации мирового финансового пространства к многополярной, усиление интеграции отдельных регионов); особое внимание уделяется влиянию мирового финансово-экономического кризиса на финансовую систему региона (истощение источников внешнего финансирования, обесценение национальных валют, кредитный риск и риск ликвидности) и исследуются интеграционные процессы на его финансово-валютном пространстве (валютная интеграция как средство укрепления национальных денег) (см. с.47-119).

Базируясь на положениях теории оптимальных валютных зон (ОВЗ) разработанной нобелевским лауреатом по экономике Робертом Манделлом (мобильность факторов производства; уровень развития взаимных торговых отношений; схожесть институциональных форм хозяйствования; диверсификация производства; финансовая интеграция; синхронность экономической динамики; уровень политической интеграции), автор применяет их к исследуемому региону и делает довольно интересные выводы. В частности, о наличии в регионе ограничений в движении рабочей силы и капитала; недостаточного уровня торговых отношений; несоответствия хозяйственных механизмов; слабой диверсифицированности отраслевой структуры производства; низкой степени развития интегрированного валютно-финансового рынка стран ЦЕА; отсутствие синхронности экономической динамики; недостаточного уровня политической интеграции. Главным же выводом этого анализа является, по мнению автора, то, «что в настоящее время создание валютного союза между странами региона в целом не соответствует необходимым условиям и критериям ОВЗ и данный процесс находится лишь на начальной стадии» (см. с.109-119).

В связи с этим считаем необходимым отметить здесь и довольно интересные предложения высказанные Президентом Казахстана Нурсултаном Назарбаевым в своей статье «Пятый путь» посвящённой цивилизационному кризису начала XXI века (специально написанной для агентства «Интерфакс» и газеты «Известия», 22 сентября 2009 года), и в частности, то, что «этот путь состоит в объединении усилий группы близких стран по разработке и введению в обращение наднациональной расчётно-платёжной единицы (а затем и валюты) принципиально нового класса». Выводы и предложения Эльдара Исмаилова во многом перекликаются с положениями и выводами вышеназванной статьи.

В монографии подчёркнута и значимость взаимодействия стран региона ЦЕА с Международными финансовыми институтами, и в первую очередь с Международным Валютным Фондом (МВФ) и Мировым Банком (с.51-55), при этом отмечается, что МВФ выработал «новые направления деятельности: разработку различных стандартов и кодексов как основы мировой финансовой архитектуры, достижение прозрачности информации, оценку и мониторинг финансовых секторов в разных странах мира, а после 11 сентября 2001 года – борьбу с финансированием терроризма и отмыванием денег, полученных преступным путём» (с.54).

В заключении монографии даны основные выводы полученные в ходе исследования, которые можно свести к одному *основополагающему выводу*, что «*при условии успешного согласования и выполнения макроэкономических параметров на центральноевразийском пространстве в долгосрочной перспективе не исключается возможность возникновения валютного союза и введение в регионе единой валюты*»(с.129).

Хочется выразить и уверенность в том, что надежда автора о том, «что идеи, заложенные в данной книге, будут способствовать восприятию стран Центральной ЕврАзии как динамично формирующегося региона, потенциал которого будет востребован для реализации общемировых целей социально-экономического развития» (с.130), будет несомненно воплощена в жизнь.

Теймураз Беридзе
доктор экономических наук, профессор
Международного Университета Чёрного Моря (г.Тбилиси)

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტი. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ვერსიებში: ზემოთაღებულ, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN). ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ.: 99-66-46; 99-74-09.

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე

შელავათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

• მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება
გამოცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

36 94 77; 93 22 60; 99 66 46; 8(55) 33 01 38.

ელ.ფოსტა: gamomcemloba@rambler.ru

ჟურნალ “ეკონომისტი” სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ.: 99-66-46; 99-74-09.

სს “საქართველოს ბანკში” კლიენტის ანგარიშზე თანხების ერთჯერად ვალუტაში (ლარი)

ჩარიცხვისათვის აუცილებელი საბანკო რეკვიზიტები

მიმღების ბანკი:

სააქციო საზოგადოება “საქართველოს ბანკი”

ცენტრალური ფილიალი (კოდი) 220101502

მიმღების დასახელება: სსიპ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

მიმღების ანგარიშის ნომერი: 247786300

ტელ: +995-32-444444-7842

ფაქსი: 444176

ელ.ფოსტა: tmetreveli@bog.ge

**THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE
JOURNAL “ECONOMIST”**

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be send to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font -AcadNusx, English text font-Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the autor for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: economist1@rambler.ru,
tealazarashvili@rambler.ru

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 99.66.46.

**BANK DETAILS FOR TRANSFERS IN US DOLLAR
IN FAVOUR OF CUSTOMERS OF JSC BANK OF GEORGIA**

Intermediary Bank

Citibank N.A., New York, USA

SWIFT: CITIUS33

Account With Institution

Bank of Georgia, SWIFT:BAGAGE22

3, Pushkin Street, 0105 Tbilisi, Georgia

Beneficiary: LEPL PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

Account: 247786300

Tel: +995-32-444444-7842

Fax: 444176

E-mail: tmetreveli@bog.ge

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 996646; 932804; 899 970103.
E-mail: economist1@rambler.ru

Journal “**Economisti**”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 996646; 893 314628.
E-mail: economist1@rambler.ru

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
გამომცემლობის რედაქტორი **სესილი ხანჯალაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics

Redactor of Publishing House **Sesili khandjaladze**